

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

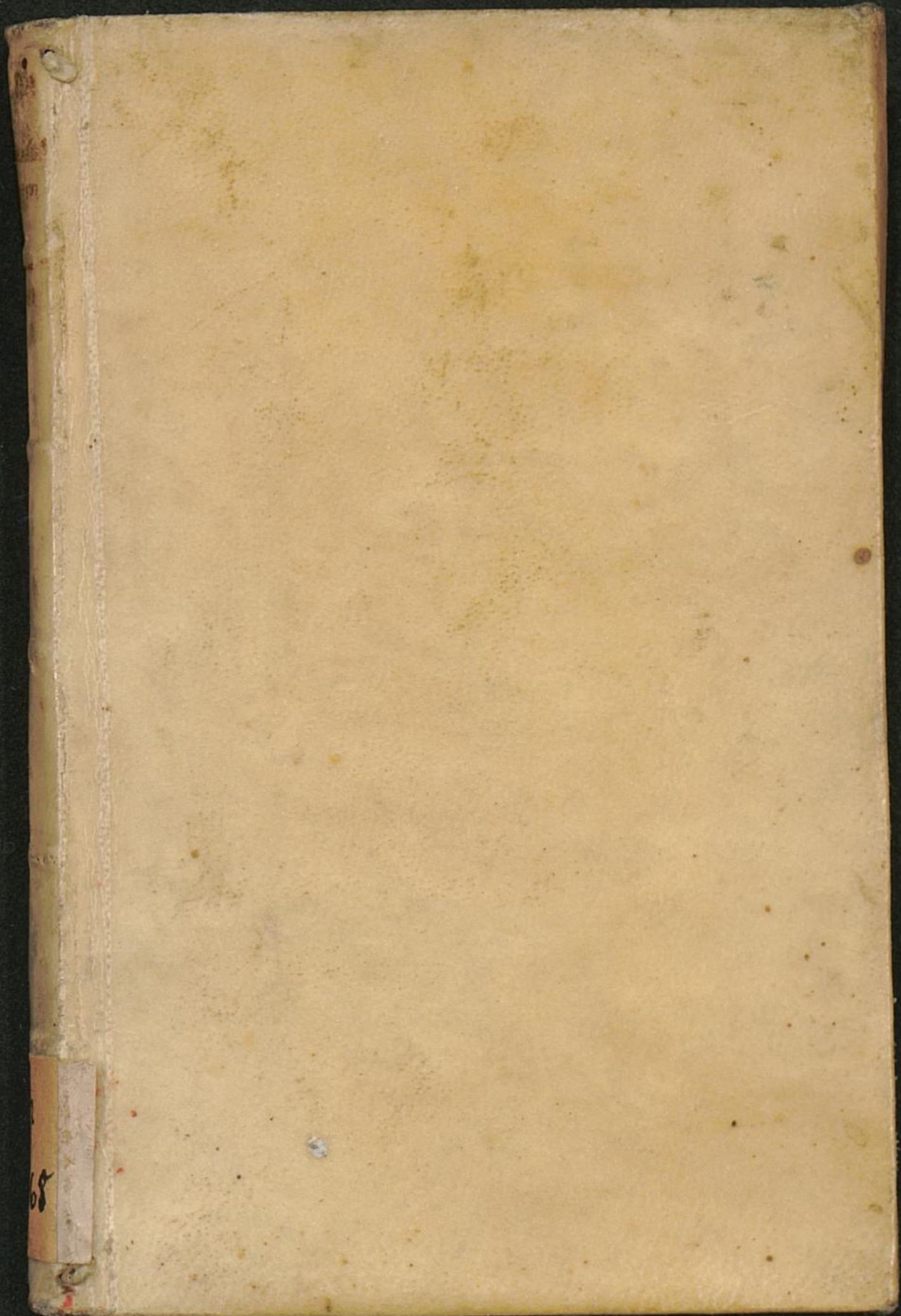
Universitätsbibliothek Paderborn

Ioannis Schildi[i] De Caucis

Schild, Johannes

Lvgd. Batav., 1649

urn:nbn:de:hbz:466:1-13007

XII

33

Th. 6068.

R

IOANNIS SCHILDI
DE
CAUCIS,

Nobilissimo Veteris
GERMANIÆ POPULO

LIBRI DVO.

*Ex Legato Celmi Principis Ferdin: Epi Paderb: et Al.
naster: Ao 1683.*

Collegij Sociis Jesu Paderb:

LVGD. BATAV. 12

Ex Officina FRANCISCI HACKII

CLC LXXIX.

Ferdinandi Fürstenbergij

*See. 12. 12. 12.
F*

TO THE

OF

C. A. U. C. I. S.

THE

GERMANIC SOCIETY

OF

THE UNIVERSITY OF

OF

THE

UNIVERSITY OF

THE CITY OF

OF

THE UNIVERSITY OF

B R E M Æ,

PRINCIPIS IN CAUCIDE
CIVITATIS,

CONSULIBUS,
SYNDICIS,
SENATORIBUS,

MAGNO PRO REP. ANIMO
VERE OPTIMATIBVS

JOANNES SCHILDIVS

Bremenfis

D. C. Q.

PER aduersa, per prospera, per
ambigua nationes ad famam re-
rum, & temporum grassantur
æternitatem, pulcra spectabi-
lique cum fortuna dimicatione meren-
tes,

* 2

tes,

D E D I C A T I O.

tes, ut admiratione posteritatis, à socordium, & casibus intactorum, secernantur oblivione. Caucos improspere casuum extulêre, quando vim secum, victoriámque ferente Romano, didicêre fatalis imperia ferre majestatis. Ad supremum re Romana culmen eluctante, id est, Octaviano duces & auspicia sua præbente, cum aquilis inferenti pila frameas summisêre Druso. Quo victoriis immortuo, crudámque dedignato servitutem Cauco, movit in rebellia Tiberius, & in ea denuò imperii prolato terrore, supergredi magnitudinem fratris, ac domare potiùs hostilia, quàm vincere, connixus, Visurgi cum primis Albique gravis incubuit atque formidandus. Ignoscat tamen incubanti Caucasus, ac Romanam numeret inter sua felicitatem. Obstrictum se cladibus, ac deditio-ni, fateatur. Ignobilis quippe futurus, & inglorius, nî per arma Quiritis in litteras ejus, ac per litteras, in secula ivisset. Hostes, quod maximum à mortalibus accipere

DEDICATIO.

cipere mortales queunt, æternitatem nobis inviti dedere. Triumphaturientes id effecere, ut victi scilicet, ac contusi, solida ac duratura gloria, de profunda temporum triumpharemus oblivione. Quæ, nisi læta illis initia noscitantæ desiderium nationis acuisset, ambigua quoque nostra, & prospera, librorum occupare merita perpetuitatem, infinitæ reliquisset indomabilique vetustati. Nesciretur aliquando commilito Romani, nesciretur in ultionem erectus, ac infusus frequenter in Romana Caucas. Tot pulcra nescirentur, & excelsa, quæ nunc caput exserunt, & altitudini temporum resistunt, absolutissimorum incisa monumentis ingeniorum. Erant enim illa tanti: cum vincere vicina scirent, bellaturienti tamen imponere frenos ambitioni, neque maximam gloriam in maximo repositam imperio putare: sed posse magis imperare, quàm velle. Profligare pessimos validiorum consultores, iram atque cupidinem, & hinc scelera,

D E D I C A T I O .

lera, ad quæ facillimè à votorum transi-
tur immensitate. Laceßere ferro nemi-
nem, sed, si laceßerentur, averruncandi
neque vim sibi deesse, neque volunta-
tem, declarare. Nihil ob jactantiam ap-
petere, nihil ob formidinem recusare.
Militiæ muniis, ac meditamentis, im-
buendo militem, insidiantis ocii deter-
gere rubiginem: & integram, neque bel-
lo debilitatam, provocantibus inferre
quietem. Denique res perquam rarò so-
ciabiles, magnitudinem nationis, ac ju-
stitiam, miscere. Grandia documenta
sublimium, gentisque moribus oblu-
ctantium animarum. Namque ceteris
ingrata, quæ tuta, Germanis, ac pacem
intelligere, rarum. Faciliùs inter armo-
rum turbida clarescebant: in iis omne
decus, illa patria, illi penates. At nostri,
paci pariter ac bello pares, æquabilem
utriusque vitiis animorum objecere ge-
nerositatem. Quare non aliam gentis
Germanicæ nationem invidia dicerem
existitisse capaciores: nî me, qui sollici-
tat

DEDICATIO.

tat alios, adversus domestica dehortaretur ac inhi-beret affectus. Etenim gloriam populi, atque magnitudinem, nimius attereret indigena laudator. Sed pro me Tacitus dicit. Ille Tacitus, cujus admirando lectitatio, de nostrorum hominum magnitudine, judicio, intravit animum cupido meum, cetera quoque Caucidis aperiundi. Nationis incunabula, fines, exilia publica, solum, habitationes, rempublicam, instituta, religiones, expeditiones, inspicienda proponere seculo conamur. Appetitæ Romano, circumventæ, sibi restitutæ, reperire conamur, ac repræsentare, causas. Cum nimia subinde commissi vetustate, neque conantibus autorum idonea subveniente manu, qualiacunque mutua-mur ab ingenio præsidia, ac per ancipitia vecti, relictam opinandi licentiam amplexamur. AT CUNCTA, MAGNIFICI AC NOBILISSIMI PROCERES, VESTRI SACRA SVNT. CLARITVDINI NOMINIS,

DEDICATIO.
MINIS, ATQVE DIGNATIO-
NI: QVI REGITIS ET PA-
TRIAM NOBIS, ET PRIN-
CIPEM IN CAVCIDE, CIVI-
TATEM. Anno cIdIo cXLVIII.
iv. Id. Novemb.

IN-

I N D E X
A U T O R U M.

A.

Adamus Bremen-
sis. pag. 69, 73,
75, 76, 86, 117,
120, 124, 132, 138,
139, 141, 145

Aelianus. 40

Aimoinus. 56

Ammianus Marcellinus.
48, 56, 57, 81, 202

Apulejus. 143

Aristoteles. 40, 80

Arnobius. 102

Augustinus. 102

Aurelius Victor. 50

B.

Beda. 84, 118

Bodinus. 65

Bonifacius Moguntinus.

53

C.

Caesar. 46, 86, 88,
98, 104, 120,

179

Casaubonus. 20

Cassiodorus. 44, 164

Cicero. 127, 128

Claudianus. 3, 48, 51,

91, 172, 173, 195

Clemens Alexandrinus.

138

Phil. Cluverius. 19, 48,

66, 71, 158

Columella. 26

Cornelius Nepos. 80

Crantzius. 113

Curtius. 13, 129, 130,

158

D. Dio

I N D E X

D.

Dio Cassius. 38, 134,
154, 159, 166,
183, 187, 199

Diodorus Siculus. 37, 90,
104

Dionysius Halicarnassensis.
79, 148

Diplomata ac privilegia

Caroli M. 25, 58, 68,

126, 142. Friderici

Bremensis. 30. Hart-

wici Bremensis. 31.

Theodorici Francorum

regis. 56. Adalberonis

Bremensis. 57, 94. Hen-

rici IV. Imp. 57, 58,

93. Friderici I. Imp.

58, 74. Leonis IV. Pa-

pæ. 58, 93. Philippi

Suevi Imp. 76. Ottho-

nis III. Imp. 93. Lie-

mari Bremensis. 94

Doufa. 97

E.

Evsebius Pamphilus.
168, 169

Eustathius. 121

Eutropius. 45, 48, 155

F.

Florus. 23, 155, 158,
177

Freinsheimius. 71

G.

Gesta Pontificum Lu-
becensium. 74

Gregorius Turonensis. 57

Grotius. 81, 87

H.

Hegesippus. 31

Henricus Huntin-

doniensis. 63

Herodianus. 195, 198

Herodotus. 22, 60, 144

Hesychius. 121

Historia Archiepisco-

rum Bremensium. 33,

41, 74, 75, 85, 94

Homerus. 8, 121

Horatius. 132

Meimarus Hoyerus. 83

I. 10-

A V T O R V M.

I.

Ioannes Biclariensis. 51
 Isidorus. 31, 59, 122
 Iustinus. 10, 11, 181
 Iuvenalis. 85, 96

L.

Lactantius 102, 117,
 118

Latinus Pacatus. 173
 Laurisshamense Chroni-
 con. 56, 65
 Lipsius. 41, 96, 123, 142
 Livius. 10, 23
 Liviana Epitome. 55,
 153, 175
 Lucanus. 3, 39, 97
 Luitprandus. 59

M.

Macrobius. 109
 Mamertinus. 48,
 158, 186
 Marcellinus Comes. 51
 Martialis. 95
 Maximus Tyrius. 90
 Messalla. 149
 Minutius Felix. 148

N.

Nicolaus Damasce-
 nus. 40
 Nithardus. 93
 Notitia Imperii. 86, 188

O.

Orosius. 49, 202
 Ovidius. 115

P.

Palladius. 26
 Papias. 86
 Paullus Diaconus. 52, 123
 Petronius Arbiter. 97
 Plinius 3, 6, 32, 35, 36,
 39, 43, 45, 71, 98, 99,
 111, 114, 137, 154
 Plinii Epistolæ. 156
 Plutarchus. 107, 109,
 131, 175
 Politianus. 195
 Polybius. 55, 148, 175,
 182, 192

Pomponius Mela. 98
 Procopius. 138
 Prudentius. 146
 Ptolemaeus. 3, 15, 16, 19,
 45, 46, 61, 65, 72, 201

S. Sal-

INDEX AVTORVM.

S.	115, 150, 154, 166, 169
S allustius. 79, 80, 148	<i>Suidas.</i> 122
S almasius. 97	T.
S axo Grammaticus. 135	T acitus. passim.
I os. Scaliger. 111	T halmudica Glossa.
S criverius. 69	123
S eldenus. 69	T hucydides. 23
S eneca. 28, 46, 50, 64,	T ibullus. 145
98, 100, 114, 149, 155,	
191, 200, 202	V.
S exti Rufi Breviarium.	F ulv. U rsinus.
196	V egecius. 23
S idonius. 98	V elleius Paterculus. 31,
S ilius Italicus. 142	43, 45, 73, 98, 156,
S lavica Chronica. 74,	157, 158, 164, 184,
89, 141	202
S partianus. 112, 169	V irgilius. 3, 142
S tephanus de Urbibus.	V ilibaldi. 138
72, 145	V itebindus. 52, 53, 84,
S tobaeus. 40	93, 97, 125, 126, 145.
S trabo. 7, 8, 9, 13, 15,	Z.
20, 21, 40, 43, 71, 81,	
154, 162, 165, 166,	Z osimus. 47, 171,
191	172, 201
S uetonius. 45, 75, 96,	

JOAN-

IOANNIS SCHILDI
D E
CAUCIS,
Nobilissimo Veteris
GERMANIÆ POPULO,
LIBER PRIMVS.

C A P. I.

De nomine Caucorum. Id in Germania superesse, audaces ac impavidos notans. Aliarum exempla gentium afferuntur, quæ ex suis delegere nationibus, quæ aut vitii alicujus, aut virtutis, affricarent appellationem. Cauci aliàs Chauci, & Cauchi. Cayci Lucano scribuntur & Claudiano. Rationes ejus scriptionis investigantur. Ad Ebraismi fontes acceditur.

CAUCORVM scripturam ante Chaucos, vel Cauchos, habenti grande sese aperit, ab ipso nomine populi, claritudinis documentum. Quippe eam animorum præ se Cauci nobilitatem

A

tem

tem ferebant, ea de se omnium fruebantur opinionone, ut, prolato Cauci nomine, magnum aliquid & excelsum audienti repræsentaretur. Etenim in hæc tempora durat ea loquendi formula Germano, quâ hominem spiritus & animositatis immodicum einen Raug appellitat. Quemadmodum singuli ferè populi suarum aliquas nationum habent, & exterarum, quæ vel vitiis, vel virtutibus cognitiores, libenter ad risum, aut admirationem, in ore famæque omnium versantur. Gallis sæpiusculè sui copiam facere Vascones coguntur, atque Britones. Belgæ, obfirmatam alicujus constantiam laudaturo, tritum ac vulgarium est, 'tis een **Batabier** / ob priscos ejus nationis animos: sicuti desultoriam comiter objurgaturo levitatem, illud haud rarò placet, 'tis een **kluchtigen Griek** / ob vitium apprimè domesticum Græculis ac familiare. Et Fennorum Lapponumque nec spei nec metus capacia pectora, qualem sui mentionem sermonibus hominum intulerint, ex quo Septentrionis arma Germania persensit, satis unicuique nostratum est manifestum. Absque hac esset interpretatione, magnitudinem ejus populi, de quo scribimus, imprimis extollente, parum utique interesse ejus existimarem, Chaucorumne an Caucorum nomine posteritati noscerentur. Constat enim,
ejusce-

ejusmodi minutiarum indiligentem consi-
gnationem haudquaquam religioni sibi liber-
rimam duxisse vetustatem. Præterquam quòd
dialectos quoque, pronunciationis duces at-
que scriptionis, obtendere tantillæ varietati
licet. Ut jam minùs quoque Plinii scripturam
sollicitemus, ac Ptolemæi, qui *Cauchos* edi-
dêre. Quamquam Poëtæ Lucanus & Claudia-
nus, qui *Caycos* trisyllaba voce cecinêre, haud
sunt indicti nobis abituri. Lucanus incogitan-
tiæ librariorum, vocales *y* & *u* inscitè permutan-
tium, suam debeat expressionem: sicut ii-
dem *ï* & *y* sæpius sibi transpositionem in-
dulsêre: ut in *Limyra* pro *Lymira*, in *Ἰτύνη* pro
Utica: & in inscriptionibus est *Lybica* pro *Li-
byca*. Claudiano, quòd *ὀμολέχης* Lucani, quàm
Historicorum, stare iudicio maluit, dicam
haud censeo scribendam. Quod si, cum ma-
gnis viris, apices eo tempore Græcorum cre-
dimus ignorâsse libros, haud paullò meliùs al-
tera conjectura procedet. Cùm enim *Καυγί* in
iis deprehendissent, non *Καῶγί* legêre, sed à se
punctis, divisionis indicibus, adjectis *Καῶγί*.
Quæ lectio subrepsit instinctis à Phœbo, ac
proin majora molientibus, tum quòd apud
dictatorem suum, *Æneidos* 1 x. *Caycum* *Teu-
crum* reperissent, tum quòd *Cayci* *Lydorum*
fluvii, Græcis vatibus decantati, meminissent.

Sed, quod difficile nonnullis est, è tali modum retinere sapientia præstat. Namque si vela permittere conjectationi lubeat, quidni Cauchorum nomen ad Ebræorum fontes non quidem obtorto collo rapiam, sed leni ac facili originatione deducam? Illis כמים *cochim* sunt vires, robora: quæ vox non similis, sed planè eadem est illi autoribus adamatæ, si in efferendo præcos æmulère: qui כּוּ אוּ *au*, quod nunc geminato sono extendimus, in simplicem טו *o* transferre subinde malebant: adeò ut plurimis eorum Cauchi non alii fuerint, quàm Cochi. Prætereo, quòd, cùm Germanos ex גרים עים *gerimanim* jampridem vir eruditus exsculpsit, quasi tu dixeris *inopes advenas*, si remps mihi jus esse debeat in Cauchis. Multa & alia tradere de vocis etymo promptum erat, quibus ordinem rerum morari, haud sanè operæ precium videbatur. Itaque in ipsius populi originibus investigandis exerceamur.

C A P. II.

De originibus Cauorum. *Arduum esse, gentium reperire primordia. Tantò magis animos nostros ad indagatiónis excitari laborem. Asia populorum mater. Ex ea defluxisse Caucos. E qualibet affinitate vocum ordia populorum venari, frivolum. Caucones & Peloponnesi, & Ponti incolæ. Vtrorumque sedes. Vtrique Strabonis atate nulli. Causa desideratorum. Ad Ponticos*

ticos origines nostratium referuntur. Caucones non alii, quàm Cauci. Tempora Cauconum migrationis eruuntur. Aptè ad Gallorum, in Asia dominantium, reduci tempestatem. Iis Bithyniam cessisse, cui Caucones innexi. De tripartito eorundem imperio. Tolistobogii migrandi Cauconibus attulère necessitatem. Iter horum in nostra, seu terrâ, seu mari. Heneti seu Megaloburgenses, uti nunc nobis, sic antiquitus in Asia vicini. Communi eos cum Cauconibus exilio videri transportatos.

Quemadmodum magna flumina, leni primum tractu à fontibus suis labentia, sed effuso paullatim impetu crescentia, per vasta terrarum immensis præcipitantur meatibus, ac diverticula quidem non negant intuituris, ceterum capita atque scaturigines suas identidem subducunt investigaturis: ita numerosissimorum gloria atque magnitudo populorum, licèt ex se natas haud abscondat usquequaque colonias, sui tamen exortus atque primordia, densis utplurimum obsepta tenebris, anxie scrupulatimque prohibet inquiri. Rursum, veluti rapidioribus actæ torrentibus aquæ, aut, quæ celebratissimas lambunt diffinduntve regiones, ipsa fontium suorum ignorantia curiosorum sollicitant desideria spectatorum: sic populi, qui vel ipsi clari validique, vel accolæ vicinique clariorum essent ac validiorum, ad initia sua qualibuscunque persequenda vesti-

giis; ingenia deprehenduntur invitasse plurimorum. Hi verò cum æstuarent, & cetera suspicionum infirmis sustentari destinis viderent, ad Asiam, tanquam ad favissam nationum atque matricem, suarum ambages atque dubia direxere conjecturarum. Neque nos ex hoc campo pullulantis, ac sensim ad reliqui orbis extrema delatæ mortalitatis, exigere Cauco-
rum ordia sustineamus. Quanquam promiscuè quamlibet aut spem, aut speciem opinionis ostentare, & inania prænsumendo nequicquam, disponere nobis flexus quosdam fugimus, quos relegere cum molestia debeamus. Cujusmodi sanè foret hallucinatio, si, Cauchorum originem ruspaturus, longum iter ad Chinen-
sis regni *Cauchinchina* vel *Cochinchina* meditarer, ac, sicuti Celtiberiam, Francosueriam, Syromediam legimus, ita ex Cauchin & China coalitum terris istis impositum esse vocabulum divinarem. Plinio describente, lib. VI, cap. XXVII. *Tigris divisus in alveos duos, altero Meridiem ac Seleuciam petit. Mesene a perfundens, altero ad Septentrionem flexus, ejusdem gentis tergo campos Cauchas secatur.* Regnum Orientalis Indiæ Malabar urbem cum homonyma provincia *Cochin*, & in ea *Brimaen* agnoscit: sicut ejusdem Indiæ Pegu cum cognomine regione *Bremam* videt. *Albie* fluvium *Perfa*, *Cuchiam* &
Hoyam

Hoyam oppida, nec non, in extimo recessu sui, aliam Bremam Tartarus Asiaticus habet. Eadem nomina non nesciunt terræ Cauchorum. Sed enimvero non ea nos tenebit amabilis infania, neque sic favebit sibi atque applaudet imprudens temeritas, ut propterea vel Indos, vel Chineses Tartaróſve Cauchorum patres dici postulemus atque profatores. Exulare iussis, quæ rationibus conjecturisque destituta melioribus, vim haud capiunt ex ipsa frugalitate, laborem vestigationis mittere aliquatenus in compendium licebit. Cauconas & Peloponnesi, & Ponti facit incolas Strabo. Peloponnesiaci non unum, intra Isthmum, implevêre tractum. Libro VIII. Αεζυρμένων δὲ πινών ἐν τῇ Τριφυλίᾳ Καυκόνων πρὸς τῇ Μεσσηνίᾳ, λεζυρμένης δὲ καὶ τῆς Δύμης Καυκωνίδου ὑπὸ πινών, ὅντι δὲ καὶ ποταμὸς ἐν τῇ Δυμνίᾳ μετὰ τὴν Δύμην καὶ Τριπυλίας, ὃς καλεῖται καὶ Καύκων θηλυκῶς, ζήϊσι καὶ πρὸς τῇ Καυκόνων, ὡς μὴ διπλοὶ λέγων, οἱ μὲν πρὸς τὴν Τριφυλίαν, οἱ δὲ πρὸς Δύμην καὶ Ἡλίον, καὶ τὴν Καύκωνα. Hoc est, Cum autem in Triphylia ad Messeniam quidam perhibeantur Caucones, & Dymen nonnulli Cauconida appellent, sitque etiam fluvius in agro Dymæo inter Dymen & Tritæam, qui & feminino genere Caucon vocatur: de Cauconibus querunt, annon bifariam dicantur, aliique sint in Triphylia, alii circa Dymam, Elidem & Cauconem. Ubertim deinceps super ea controversia disceptat, cujus exitus atque coronis

disceptionis est, ut divisos in Pelopis insula
fuisse Cauconas demonstret. Hos intelligit a-
pud Homerum, Mentoris induta formam, Mi-
nerva, Odyss. γ.

Νῦν, ἀπὲρ ἠῶθεν μὲν Καυκῶνας μεγαθύμους
Εἴμι, ἔνθα θεῖός μ' ἐοφείλετο).

*Sub lucem cras magnanimos Cauconas adibo,
Namque ibi debetur mihi nomen.*

Pontici Parthenium tetigere. In Ponti histo-
ria, lib. XII. Παρήκειν ἀφ' Ἡρακλείας καὶ Μαριανδυ-
νῶν μέχρι Λευκοσύρων, ὅς καὶ ἡμεῖς Καππαδόκας ποτα-
μὸν ὀνομάζομεν· τὸ δὲ τῶν Καυκῶνων γένος τὸ πρὸς τὸ Τήιον μέχρι
Παρθενίου. Id est, Ab Heraclea & Mariandynis eos
porrigi usque ad Leucosyros, quos etiam nos Cappa-
doces appellamus: esseque Cauconum gentem, quae
est circa Tejum usque ad Parthenium flumen. Sic
ille fines eorum ex fide Callisthenis regit,
paullò antè professus, de Cauconibus scripto-
rum in diversa distrahi sententias. Haud enim
de facili consignantur eorum situs atque ter-
mini populorum, qui vel publicis transporta-
tionum exiliis ejecti, vel fato excidii adven-
tante deleti, memoriam sui atque mentionem
eadem secum involvère ruina. Qualem Cau-
conibus utrisque vastitiem incubuisse, jam tunc
suo, id est, Augusti Cæsaris ævo, & è Ponto,
& è Peloponneso stirpitus excisis, testatum
aliquotiens idem Geographus reliquit, qui,
gente

gente Cappadox, nationis quondam vicinæ non potuit ignorare penitus internecionem. Caussam verò desideratorum, præsertim in Asia, Cauconum tum ad repetitam identidem ablegationem coloniarum, tum ad bellicarum sævitiam refero tempestatum. Sanè Ponticorum Cauconum traduces atque sobolem esse Peloponnesiacos, idem Strabo lib. VII. luculenter aperit, quo loco barbaros, & in iis Cauconas, universam ferè primitus insedissee Græciam prodit. Barbarorum verò Cauconum nomine non alios, quàm Ponti priscos intelligit inesseores. Atque his demum, carpente veritatis simillimum iter suspicione, nostrorum acceptas ferre non veremur origines Cauconum. Nec est quòd quisquam, discrepante vocum terminatione, frangi atque debilitari sententiæ nostræ machinamentum putet. Sunt enim iidem Caucones, qui Cauci: quemadmodum Franci leguntur & Francones, Gothi & Gothones, Hassi & Hassones, Pictavi & Pictavones, Frisii & Frisones. Illos gentis nostræ conditores, quando reliquere patriam, ac quæsiuere, non intestinæ submovere dissensiones, non pestilentia, aut frequens terrarum hiatus, aut aliqua intoleranda infelicis soli vitia profligavere, sed Bellonæ terrores, hostilibus armis elapsos, in dissita terrarum, spoliatos suis, ex-

pulêre. Quâ id ætate contigerit, tacente scriptorum senatu, decernere vetamur: sed per anfractus quosdam, haud sanè nimis implicitos atque intricatos, ad proximam verò ciniti atque eluctari non vetamur opinionem. Galli, cùm non caperent eos terræ, quæ genuerant, Græciam Macedoniâque ferro protrivêre, mox Asiaticarum spe famâque capti deliciarum, cum ad Hellespontum usque copias promovissent, navibus acceptis, breves interfluentis freti moras irriserunt, & infortunatas Asiæ terras populatorem exercitum immiserunt. Ibi nullo non genere grassati crudelitatis, quacunque latè volitantia spargerent arma, cæsis indigenis aut ejectis, vasta omnia mœstâque dedêre. Livius lib. xxxviii. *Vt clarior nobiliôrque victoria Romanis de rege Antiocho fuit, quàm de Gallis, ita latior sociis erat de Gallis quàm de Antiocho. Tolerabilior regia servitus fuerat, quàm feritas immanium barbarorum, incertûsque indies terror, quo velut tempestas eos populantes inferret.* Cursum prosperè succedentis expeditionis & statim, ut fit, exceperat fama, & deinceps aperuerat. Itaque plures exciti sedibus suis Galli, quos prædæ sollicitaverat ubertas, auxêre popularium numeros, & alteram propemodum in Asia Galliam vidêre. Justinus lib. xxv. *Gallorum ea tempestate tanta fecundita-*

eunditatis juvenus fuit, ut Asiam omnem velut examine aliquo implerent. Iam propius intueri publicum Cauconum exilium licet. Eodem libro Justinus: In auxilium à Bithyniæ rege invocati, regnum cum eo partâ victoriâ diviserunt: eamque regionem Gallograciam cognominaverunt. Ea partitione, quæ versus Orientem ac Paphlagoniam procurrebant, Gallos accepere dominos: isti autem lateri Bithynorum innexi erant atque immisti Caucones. Atqui dubium esse vix ulli potest, quin ferox atque aspera natio pristinos laceraverit assiduò colonos, ex se repositis recentem firmatura dominatum. Quod & alio propemodum evincere possumus argumento. Cum enim triplici vastator populus natione constaret, Tolistobogiis, Trocmis, Tectosagis, in tres denique partes, quò cuique populorum suorum vectigalis foret, Asiam discerpfit. Trocmis Hellesponti cecidit ora, Tolistobogii Æolida atque Ioniam, Tectosagi mediterranea sunt sortiti regionis: & stipendium tota cis Taurum Asia exigebatur. Ipsi verò conjunctim, quò, confines unitive, hætenus invictam tuerentur armorum felicitatem, circa flumen Halyn, sedem sibi delegere. Quorum Tolistobogii, propè Sangarium fluvium, lateribus ac tergis inhæserunt Cauconum. Igitur priores inter atque recentiores

tiores deprehensis Gallogræcos, quid restabat aliud, nisi ut afflictæ gentis trahentes reliquias, necessitate & victoris metu, longinquis in oris aliam sibi vel pararent patriam, vel invenirent? Hinc, Cauconibus exturbatis, in hunc modum Galatiæ seu Gallo-græciæ limites Poëta finivit:

*Intravêre Asiæ fines: prope littora Ponti
In gentem crevêre novam, quæ tenditur usque
Ad juga Pamphyliûm, Garamantica sidera contra,
Inter Cappadoces posita, & Bithynica regna.*

Ergo nostris sese terris intulerunt ab Asia Cau-
ci, ac pro Sangario Albim, pro Parthenio li-
bavêre Visurgim: seu Ponto Euxino cis Tau-
ricam transmissio Chersonesum, immensas
Sarmatarum perreptavêre solitudines, donec
fessos itinerum sinus acciperet Codanus: seu
per Propontidem & Archipelagum mare in-
gressi sunt internum, & Herculei freti contem-
tis angustiiis, ipsum tentaverunt Oceanum: do-
nec longo errore jactati navigationis, ibi con-
sedêre, ubi vel rerum eos inopia deposuit, vel
inane solum ad sui culturam atque possessio-
nem invitavit. Omitti, in hac disquisitione,
citra piaculum nequit, quod ii, qui quondam
in Asia Caucorum imminuêre finibus, ne ho-
die quidem multo recedunt ab iis intervallo.
Ecce enim Heneti, qui agros insidere Megalo-
burgen-

burgensium feruntur, quondam Paphlagonum, qui ad Orientem Cauconibus opponebantur, ἀξιολογώτατον φύλον habebantur. Strabo lib. XII. τὸ δὲ μέγιστον ὁμολογῶμεν ἔστι, ὅτι ἀξιολογώτατον ἦν τὸ Παφλαγγίων φύλον οἱ Ἑνετοί, ἐξ ὧν ὁ Πυλαμένης ἦν. καὶ δὴ καὶ συνεστράτευσαν αὐτῷ ἔτι πολλοί. ἀποβαλόντες δὲ τὴν γῆν, διέβησαν εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν Τροίαν ἄλωσιν. πολλοὶ δὲ εἰς τὴν νῦν Ἑνεκὴν ἀφίκονται. Hoc est, Id maxime in confesso est, primariam Paphlagonum gentem fuisse Henetos, è qua fuerit Pylamenes, quem & plurimi horum ad bellum fuerint secuti: qui, eversa Troja, amisso duce in Thraciam abierint, vagatique deinde in Venetiam pervenerint. Mox ea de causa Henetos existimat defecisse, adeò uti nullos amplius Paphlagonia nòrit. At, effusa in Italiam colonia, credibile quidem est, accisam esse sobolem ejus gentis atque magnitudinem: ceterum vix veri speciem præbet, una ista solaque profectio, numerosum populum ab avita tellure subductum penitus atque sublatum fuisse. Quin & ipse Strabo, loco producto, non omnes, sed plurimos militiam indicat amplexos. Et omnino relictos Alexandri victoriæ lustravêre. Curtius lib. III. Iamque ad urbem Ancyram ventum erat, ubi numero copiarum inito, Paphlagoniam intrat. Huic juncti erant Heneti: unde quidam Venetos trahere originem credunt: omnisque hæc regio paruit

paruit regi, datisque obsidibus, tributum (quod ne Persis quidem tulissent) pendere ne cogerentur, impetraverunt. Prope igitur est ut credam, Henetæ gentis superstitantes eousque reliquias, sociatis cum finitimo Caucone consiliis animisque, patriam populabundorum impotentia permisisse Galatarum, ac, quemadmodum vicinas in Asia regiones incoluerant, ita rursus novarum sedium reluctaturam hostibus affectasse vicinitatem.

C A P. III.

De finibus ac sede Cauconum. *Strabonis, Ptolomai, Taciti finitiones. Mutuus metus interdum pro termino. Albis & Amisia limitatores fluvii. Antiqua Chaucidis ambitus ad nostri temporis faciem accommodatus. Regiones populique modernæ Chaucidis. Fatum stemmatis Delmenhorstani, & Archaiopyrgici. Recte Ptolomæo Chaucos Majores ad Albim locari, ad Amisiam minores. Responsum viro docto, qui uno atque altero argumento designationem Ptolemæi labefacere conatur. Caulcos Straboni vocari Caucos minores. Et Ampsanos, Aemslandiam colentes.*

CUM universa veterum Germania dispari circumscribatur ambitu, aliis exporrecta prolatâque licentiùs, aliis arctata brevioribus & contracta spatiis, mirum hercule nequaquam foret, ejus terræ, quam summus exhibendam, latere nos ac fugere curatam delineationem,

tionem. Quippe Chaucis & longiùs ab Oriente Meridièque semovetur, & serò demum exteris patefacta laceffentibus, apertiore cœpit indies fama noscitari. Est tamen quod gratiam eruditæ habeamus antiquitati. Strabo lib. VII. Oceani nos prætexi littoribus ostendit. Curatius aliquantò Ptolomæus lib. II. *Τὴν δὲ παρακαταίτην κατέχουσιν ὑπὲρ μὲν τὰς Βρυγλήρας οἱ Φρεϊζιοὶ, μέχρι τῆς Ἀμισίας ποταμῆς· μετὰ δὲ τὰς Καῶχας οἱ μικροὶ, μέχρι τῆς Οὐϊστέριδος ποταμῆς· εἴτα Καῶχας οἱ μέγας, μέχρι τῆς Ἀλβίδος ποταμῆς.* Id est, *Loca verò juxta Oceanum supra Bructeros tenent Frisii, usque ad Amisiam amnem: post hos Cauchi minores, usque ad Visurgim amnem: deinde Cauchi majores, ad Albi usque flumen.* At omnium curatissimè Tacitus: *Hactenus in Occidentem Germaniam novimus. In Septentrionem ingenti flexu redit. Ac primò statim Chaucorum gens, quanquam incipiat à Frisii, ac partem littoris occupet, omnium, quas exposui, gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos usque sinuetur.* Exposuerat autem Angrivarios, Chamavos, Dulgibinos, quæis addit postmodo Cheruscos: ac proin horum omnium lateribus populorum obtendebantur, donec sinuoso Cattorum in confinia procurfu finirentur. Cujus aucti sunt accessione sinuationis, quando Nerone Imp. & Val. Messalla Coss. anno, post missum orbi Servatorem, quinquagesimo octavo,

octavo, pulsos sedibus suis Ansibarios adjacentium populorum reliquere miserationi: quare legere licet Annal. XIII. Et ab expositis quidem nationibus vel modicorum distinguebat eos annium interventus, vel mutua formido, quæ inter æquè potentes terminus est ac repagulum. Quod de nostris, Cheruscorum cum primis adspectu crediderim: qui diu bellica laude florentissimi, non tantum insigni inter accolæ celebrati sunt æstimatione, verum etiam frenatori orbis populo aliquando graves exstiterunt ac metuendi, donec nimiam ac marcescentem pacem sic illacessiti nutrierunt, ut, qui olim boni æquique Cherusci, inertes ac stulti Corneliano seculo vocarentur. Obstaculi nonnihil invasuris Albis & Amisia minabantur, quorum hic ab occasu Solis hiberni Frisios, ille ab ortu Solis æstivi Fosos Taciti, sive Saxonas Ptolemæi à Chaucis averruncabat. A Septentrione vastis eos fluctibus Oceanus tundeat. Atque hoc quidem in universum, ex mente profatūque veterum, circumdare queo Chauco fines. Hodie, quantum per mutatas temporum pariter ac gentium vires conceditur, in hunc modum signare Chauciæ telluris ambitum licebit. Post Oceanum, ex fluviis limitatoribus Albis Dithmarfos nobis ostendit ac Stormaros, Amisia Frisios, quos
vocat,

vocant, Occidentales. Deinceps Amisiam adimente nobis aut Lœda aut Hasio flumine, sensim versus Austrum, in Chattos usque sinuamur: donec, recurrente ad Visurgim limite, partem sui Chaucis Mindensis permittit Episcopatus. Hinc Visurgis littora legimus, usque dum Allari, paullum infra Ferdam Visurgi semiscentis, prospicere liceat è propinquo confluentes. Denique, Allarum inter & Albin, Ferdenses aut complectimur, aut dextimos relinquimus, at Luneburgensium, Hamburgum usque, præterimus indubitato principatum. Hujus spatium latifundii, quod *immensum* non dedignatur appellare Tacitus, Bremensem comprehendit Archiepiscopen, Episcopes verò Mindensis obversam Boreæ portionem: tum Frisiam Orientalem, ac, præter hanc, tractus Comitatum titulo decoros, Oldenburgensem, Delmenhorstanum, Depholensem & Hoyensem, sed Cis-Visurganum: denique præfecturam, porrigente Monasterii præfule, Wilderhusanam, nec non Cloppenburgium Vechtámque. Rursum Chaucis, quæ Bremensis audit, Oldelandiam, Hadeleriam, Kedingiam, Wurfatiain, & amplissimum patriæ nobis civitatis territorium habet. Orientalem Frisiam implent Translædani, Mormerii, Longani, Amasani, Broccmerii, Auricani,

B

Nor-

Nordani, Harlingii, Wangri, Ostringi, Rustri. Oldenburgicum nomen amplectitur Stadlandus, Butjadus, Morimius, Stedingius. Hoyenses ac Depholtenfes jampridem vetustissimæ nobilitatis amisere Comites, corripiente conterminorum unoquoque, quod suæ putabat opportunum dominationi. Delmenhorstana verò prosapia, paucorum, cum hæc commentabamur, præeunte mensium intervallo, unà cum cælibe extincta est exspiravitque Palatino, prole sexus destituta melioris. Idem Archaiopyrgica fatum opperitur, si præcipi futura queunt, regali domui Comitatus, titulo debitarum hereditatem transcriptura ditionum. Ita rerum sese volubilitas habet: quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur, & ut assiduis agitantur populi vicibus, ita dominatricium familiarum occidunt aliæ, resurgunt aliæ, quibusdam, evulso stipite, rami, quos ex se fuderant, spem perpetuitatis ostendunt. Porro autem, qui Bremensi clauduntur diœcesi, Majores Chauci, qui cetera dictarum nobis incolunt terrarum, Minores soliti sunt antiquitus appellari. Similem Busacteri, Frisii, aliique prisce Germaniæ cultores admisere distinctionem. Et, si non ab hominibus modò, sed ab ipsis exempla regionibus expectes, Poloniam, Scotiam, Britanniam, Majorem legimus & Mino-

Minorem. At nequaquam pedibus in eruditissimi viri sententiam ibo, qui Germaniæ Antiquæ lib. III. cap. XVIII. dicam putat impingendam Ptolomæo, quòd ad Albim Majores, ad Amisiam Chaucos locaverit Minores. *Quippe*, inquit, *quum universa gens inter Amisiam & Albim, tanquam cuneus in Chattos usque, ex sententia Taciti debeat sinuari, certè major ejus pars est citra Visurgim, minor verò ultra.* Sed enim vero sæpe non ex terrarum, quas occupant, amplitudine majori minorive, sed *ex modo virium*, Majorum Minorumque sunt æstimandæ diribitiones. Sic paullò ante, quàm Chaucos ordiretur, de Frisiis Tacitus: *Majoribus minoribusque Frisiisque vocabulum est, ex modo virium.* Aliud argumentum. Corbulo, memorante Annalium undecimo, natione pacata Frisiorum, misit, qui majores Chaucos ad deditionem pellicerent: probabile est autem, ad proximos eum finitimosque misisse. Hi igitur pro majoribus habendi sunt Chaucis. Atqui, nonne proximorum, sed minorum, præ se ferendo contentum, consultius utique putavit, hortari ad deditionem longiùs quidem absitos, sed majores, ut fiduciam virium, & spem utriusque subjugandæ nationis ostentaret? Nota videlicet arte ducum, qui famâ stare bella sciunt, &, quam experti sunt in tentatis, eandem,

dem, auspice rumore, felicitatem in tentandis antecapiunt. Adjice, quòd ante lustra non multa Drusum Tiberiūque, militari gloria nobile par fratrum, majores etiam Chauci aut fenserant, aut expaverant. Sustineatur itaque de Ptolomæo judicium, atque omnia nobis integra ferventur. Strabo: *πρὸς τὸν Ὠκεανὸν Σικαμβροὶ τε, καὶ Χαῦβοι, καὶ Βούκτεροι καὶ Κίμβροι, Καυκοὶ τε καὶ Καυλκοὶ, καὶ Καμψιανοὶ καὶ ἄλλοι πολλοί.* Id est, *ad Oceanum Sicambri, Chaubi, Buētari, Cimbri, Cauci, Caulci, Campsiani, & aliæ plures.* Princeps harum literarum Casaubonus, quæ Caulcos istos terræ ceperint, quidve faciendum illis sit, ambiguus hæret. Quid si, formula vocis *καυκοεισικῆ*, Caulcos non alios esse dicam, quàm Caucos minores? Ut enim Majores *Kautzen*, sic Minores *Kautzel*, vel ad similem sonum alludente vocabulo, cogniti usurpatique fuere. Nihil autem solennius primis rerum Germanicarum scriptoribus, quàm undecunque prompta gentium nomina, pro libitu suo, judiciive copia, profari. Cujus hallucinationis facilem in iis sperare veniam debent, quæ ad Albim vergerent, ultimum fluviorum, quos Græca Romanæque notitia complectebatur. Præterea nusquam alibi Majorum Minorūque commemorat Strabo Chaucorum: & hoc loco, quo Caucos Caulcosque delibat, junctim

junctim eos, nulla aliorum interposita populorum mentione, delibat. Eidem verò maximo virorum assentior, eosdem esse divinanti Campsianos, qui deinceps Ampsanorum nomine, eorum innectuntur recensio, quos, velut ulciscendo domitos Quintilio, populo Romano triumphator Germanicus exhibuit. Sicut Australis Hollandia Rhinlandiam videt ac Maeslandiam, nec non regionum plures suorum aliquid secernere comperiuntur arborum, cui ex flumine, quo lavantur, induere privam liceat appellationem: ita pars Frisię Orientalis, quam lambit Amasus, Aemslandię domestica notescit indigitatione. Hanc oram Strabonis impleverunt Ampsani, sive laxiùs malis, Amasani, Minorum portio natióve Chaucorum.

CAP. IV.

De terrę indole. Cyri dictum, aspera terrarum laudantis. Univerſa quondam Germania rigoris atque tristiſtitiæ filia. Ingenia hominum ad ſimilitudinẽ cœli ſolique ſui horrere. Chaucia telluris antiquus horror. Politicorum ſententia, de urbibus in ſterili tenuique ſtruendis. Gallos, Cauconum ſedibus infuſos, Aſiatici ſoli luxuria fregit. Vultus terrę noſtrę, qualem nunc gerit, exhibitus. An vinum ferre queat, anquiſitum. Commerciis patet, in Oceanum projecta. Ut alia omnia, ſic terram quoque ſuas experiri vices & immutationes.

PERSIS quondam, rerum ad se translata sum-
 ma, contendentibus, ut horrenti, quod
 tum fatigabant, solo lætius aliud ac felicius
 mutarent, annuit quidem Cyrus, sed admoni-
 tis, ut dehinc succumbendum sibi, profligata
 virtutis æstimatione scirent: φιλέειν γὰρ ἐν τῇ μα-
 λακῶν χώρῳ μαλακὸς γίγνεται· ὁ γὰρ τοι τῇ αὐτῆς γῆς εἶναι,
 καρπὸν τε θωύμασθον φύειν, καὶ ἄνδρας ἀγαθὸς τὰ πολέμια.
 Id est, *Ex mollibus enim regionibus molles homines*
nasci solere. Neque enim ejusdem esse terra, fru-
ctum egregium producere, & viros in re bellica præ-
stantes. Quemadmodum in fine operis testa-
 tum Herodotus reliquit. Non poterat igitur
 aut Chauco, aut ulli ceterorum exprobrari
 Germanorum patria *informis terris, aspera cælo,*
tristis cultu aspectuque, vel, quæ truculentior An-
 nal. II. nostrarum exstat descriptio terrarum,
truculentia cæli præstans. Enimvero locorum a-
 speritas hominum quoque durat ingenia, &
 fortior miles è confragoso sterilique, quàm ex
 miti ac delicato venit, in quo Cereris & Bac-
 chi certamina visuntur. Itaque Mattiacos, in
 mediterranea sitos Germania, quos neque ma-
 rinarum sævities afflabat aurarum, neque ni-
 mis Aquiloni propinquum frigus adurebat,
 terræ tamen suæ solo & cælo acrius idem Ta-
 citus affirmat animari. Quod potiori jure dici
 credique de Cauçis oportet, quos & Oceani
 pulsan-

pulfantis tumor, & major Arcti vicinitas, ad dignam viris firmare potuit obstinationem. Præterquam quòd ubique paludum uligines, & inculta prospicerent ericetorum, atque in patria, nîl nisi patriam viderent. Pulchrè autem scriptor rei militaris Vegetius lib. I. c. III. *Nescio sanè, quomodo minùs timeat is mortem, qui minùs deliciarum in vita novit.* Ac fuerunt inter civilis sapientiæ primos, qui, ut temperantiam luxui, lasciviæque duritiem novorum civium anteponeret affluxus, malignis in locis & λεπτοχάϊοις, sicuti concinnè breviloquus Thucydides vocat, urbium auspicanda fundamenta differerent. De Gallis, qui priscis Caucorum sedibus incubabant, egregiè consul Romanus, apud Livium lib. xxxviii. *Duratos eos tot malis exasperatósque accepit terra, quæ copiâ rerum omnium saginaret. uberrimo agro, mitissimò cœlo, clementibus accolarum ingeniis, omnis illa cum qua venerant, mansuesacta est feritas. Vobis me hercule Martis viris cavenda ac fugienda quamprimum amœnitas est Asiæ.* Paria de iisdem Gallogræcis in Epitoma rerum Romanarum Florus, lib. II. cap. XI. *Vt frugum semina mutato solo degenerant, sic illa genuina feritas eorum Asiatica amœnitate mollita est.* Non est tamen aut soli sustinentis, aut cœli tanta potentia lustrantis, ut viribus uti suis, & citra talia, exferere sese

liberrimarum natura nequeat animarum. Ista modico quidem, ac non planè nullo, circumagere nos impulsu queunt: imperium possidet corporis, omniumque functionum, sed imprimis sui dominus atque dictator animus. Est ubi mollissima tellus, clementissimumque cœlum strenuos produxerit ac Martiæ claritudinis amplexatores: alibi tristities atque squalor utriusque desidiosos aluit & enerves. Aliquando præruptarum rupium, & horrentium vagus incola sylvarum, venienti cessit ab Italia bellatori, ultrò rigorem suum barbaris inferre gestienti. Quamobrem non est quòd ingrata felicitatem nostram eleveinus interpretatione, parentisque naturæ sic accipiamus immutationem, ac si pro aspera iniquaque facilem se benignamque præbendo, moribus insidias animisque struxisset. Sanè aër hodie neque nimio coctus ardore cœlesti, neque frigoris intolrandi, damnatus, optabili fruitur utriusque temperatione. Tepidæ sunt æstates: Libitinæ sacerdos autumnus non magis, quàm alibi, valetudini metuendus incolarum: verni temporis haud adspernanda varietas spectatur amœnitatum: ipsæ verò hyemes, quò plus rigoris ab imminentis astri trahunt inclemètia, eò puriores, & hominum sunt saluti conducibiliores. Solum frugum herbarumque, magna sui parte,
patien-

patientissimum, fecundissimum. Hortensem non multa fallunt olera culturam: advigilantem rara messis decipit aratorem. Non collum flexa requiras, non porrecta camporum: sed minimè omnium, immensorum latè viridantia desideres æquora pascuorum. Qua quidem gloria à multis retrò seculis Chauconum superbiit tellus atque enituit. Hinc Carolus Magnus in Diplomate, quod ad annum D C C L X X X V I I I. in Nemetensi eusum palatio, Bremensis exstitit initium atque fundamentum Episcopatus: *Septentrionalem Saxoniam partem, quæ est piscium ubertate ditissima, & pecoribus alendis habetur aptissima, pio Christo, & Apostolorum suorum principi Petro pro gratiarum actione devotè obtulimus, sibi que in VVigmodia in loco Bremon vocato, super flumen VVirraham Ecclesiam & Episcopalem statuimus cathedram.* Vinum propitia negaverit, an irata natura, turba dubitet abstemiorum. Neque tamen affirmaverim, sicuti nulla hæc conspicimus, ita neq; ulla posse lætitiæ datori Baccho torcularia dicari: quis enim extremam patrii tractus vim aut scrutatus est hætenus, aut periclitatus? Diu posteros Chauconum generosi liquoris haud perinde usus affecit, humore ex hordeo aut frumento in quandam similitudinem vini corrupto, fictum expugnare doctos. Et, nî majorum insci-

tiam politior posterorum correxisset ætas, tota nunc non suum Germania vinum biberet : quippe quam, scriptorum florente manu Latiorum, penitus ignaram fuisse vindemiarum scimus. Chaucos verò meos, vineaticę tentantes eventum consitionis, nec terra videtur interpellatura, nec cœlum. Licuit enim observare, colles eidem ferè climati, quod Chauci cõtuentur, nobilium esse genitores altorésque vinorum. Nec soli genus, quale vitibus pangendis lib. II. Tit. XIII. Palladius, & lib. III. c. XI. atque ex Julio Græcino cap. XII. Columella, deprecant, solum deserit destituitque Chaucorum. Denique botri pergularum vitium ac compluviatarum, quas creberrimas in iisdem lætissimásque videmus, ad eam gratæ dulcedinem maturitatis accedunt, ut ausuris, & sensim proficientes exspectaturis annos, haustum sui, pro suctu, polliceri videantur aut spondere. Nempe falsò plerumque loco credimus negatum, quod nostra loco diffidentia negat, nondum genio ejus, artibus admotis, & industriâ, placato. Veruntamen etiam si Chaucidi negetur, apud se natam prælo domitare vitem, solari se tamen abundè præclaro situ sui potest, exoticis opportuna commerciis, & aut destinandis aliò subsidiis, aut opperiundis aliunde, in Oceani cupidissimè profiliens amplexus.

plexus. Hic vicinorum omne genus, hic fa-
poriferas aromatum delicias, & universim
ea, quæ precium à peregrinate capiunt, ape-
rit invchitque flagitanti. Cetera, quæ de-
sideriis, atque etiam recreationibus, famulari
cultoris queunt, affatim ipsa copiosèque parit,
benigna, mitis, indulgens, usibúsque nostris
semper ancillans, & optima fide credita fœno-
ra reddens. Quippe, quæ tantum veteris est
oblita faciei, quantum nunc reliqua diffidet
ab horrore veteri Germania. Sunt enim suæ,
quemadmodum populis, ita populorum susten-
tatricibus terris, attributæ divinitus immuta-
tiones. Quæ nunc arbusta frugifera, canasque
segetes educunt, olim dumis obsitæ sentibús-
que, inamœna visentibus spectacula præbe-
bunt: rursus, quæ nunc asperæ audiunt in-
cultæque, aliquando molli gremio semina re-
condent, ac multiplicata restituent: in iis po-
maria conferentur, prata sepientur, horti riga-
buntur. Quas nunc horrens asperat iniquúmque
cœlum, aliàs blandum mitigabit ac salubre:
& quæ grata nitescent temperie, nequicquam
olim purum æthera liquidúmque requirunt.
Aliæ pulso fugatóque mari, Neptuno de regni
sui possessione controversiam movent: aliæ,
frustra mari minitantes, pars factæ sunt ejus,
quod pellere conabantur ac fugare. Senecam
audi,

audi, sub finem Consolationis ad Marciam: *Vetustas non hominibus solum (quota enim ista fortuite potentiae portio est) sed locis, sed regionibus, sed mundi partibus ludet.*

CAP. V.

*Vitia prisca Caucorum telluris, quae nondum penitus hodierna consumpsit. Etenim paludosa. Moer. Mariscus. Pallio Bremensis comparata dioecesis. Plurima cultores accepere paludes. Inter quos, Hollandos vel imprimis. De privilegio, quod animos illis addidit. Commoda, quæ infelicitatem suam uliginosa pensant. Ut, quod hostilium mora sunt atque sufflamina machinationum: unde crevit Romano, circa Visurgim Albimque bellanti, labor. Item, quod alendo foco materiem præbent. Incerti auctoris *Ἰαυγῆς* Ignis. Terra nostra incendium. Cujus exempla, cum Frisia, vidit Ultrajectum. Aliud alicubi terra nostra vitium, sed an vitium? Quod sylvestris. Bederkesana nemora. Voluptas è sylvis. Earum interpellata plurifariam continuatio refutat sylvestria nobis exprobraturos. Non posse, nisi mixtam inamœnis, amœnitatem æstimari regionum.*

Quanquam delectabilem uberrimamque nostri temporis esse Chaucidem constet, ea tamen nequaquam dissimulanda nobis erunt, quibus ipsa, plurimum ab antiqua Germania discedens, antiquæ tamen utcunque vestigia Germaniæ servat. Nam & agrorum pratorumque lætitiæ alicubi paludum humida dispungunt,

gunt, & horrentium opacitas sylvarum camporum displicet æstimatori. Sic autem de Germania Tacitus: *aut sylvis horrida, aut paludibus fœda*. Palustria & uliginosa *Moerasch*/ aut concisiùs *Moer* vernaculus sermo nominat: unde *Langemoer*/ *Kortemoer*/ *Voiermoer*/ & alia prætereunda paludû nomina, Chaucidis agnoscunt insectorum. *Moer* fortèanà *mari* descendit, uti *Moerasch* à *Marisco*, quod barbaro-Latinis usurpatum passivitus pro palude, tanquam maris diminutivum, linguæ non unius admisit genius, pro idiomatum inflexum variatûmque differentia. Nam & patulo diffusôque mari, ob stabilitatem, paludis aliqui circumdederunt appellationem: uti propterea lamæ ejusmodi lutosæ parvorum videantur accepisse marium appellationem. Utriusque Chaucidis comitantur hæ labes atque maculæ pulchritudinem. Major in medio sui, longo deformatur in hunc modum tractu, qui se totum prope creberrimis lacunis, & ericetis, relictum dolet: cùm ea, quæ Visurgis excipit Albisque, arboreis omnia fœtibus injussisque graminibus virescant. Unde non absurdam reperere comparisonem, qui pallio Bremanam assimilatum ivêre diœcesin, cujus quod utrinque præludit oris, holoserico superbiat aut bombycino splendore, quod plicatur interius atque confunditur, è filo sit textum

tum festinatūque levidensi. Senſim tamen uliginum expugnantur emendanturve tædia, admiſſa gnavorum opera cultorum, aut ſollicitata. Quales, ab antiſtitibus noſtris intromiſſi, jampridem contigere nobis Hollandi, acris laborūque capax natio, & occaſionum haud ſegnīs. Fridericus in Tabulis ad annum MCVI. *Pactionem quandam, quam quidam cis Rhenum commanentes, qui dicuntur Hollandi, nobiſcum pepigerunt, omnibus notam volumus haberi. Præſati igitur viri Majeſtatem noſtram convenerunt, obnixè rogantes, quatenus terram in Episcopatu noſtro ſitam, hætenus incultam paludosamque, noſtris indigenis ſuperfluam, eis ad excolendum concederemus. Nos itaque noſtrorum uſi conſilio fidelium, perpendentes rem nobis noſtriſq; ſucceſſoribus profuturam, non abnuenda petitioni eorum aſſenſum tribuimus, &c.* Majeſtatis ſibi titulum adſcripſit, adſcribive paſſus antiſtes eſt, obſecutus ingenio ſeculi, quo paullò minùs anxie ſcrupulatūmq; titulorum ſeries atque magnificentia concipiebatur. Sic eorundem Imperatores temporum, in ediſtis ſuis, *celſitudinis* adſcivere titulum, qui multum hodie prioris cedit aſſurgitque dignationi. Valent enim ejuſcemodi verborum pompæ, verborum ad inſtar reliquorum, ſicuti nummi, qui uſui æſtimum ſui debent atque taxationem. Ceterum, ut ad eam, quam de-

popo-

poposcerant sibi, curam alacres indefessosque spiritus afferrent, tributa sunt Hollandis privilegia quædam, & inter ea cautum, ut præfuli quidem nostro parerent, sed *ad synodalem justitiam & institutionem Trajectensis Ecclesiæ*: quæ tunc latè finitimis imperitando, Cis-rhenanæ pariter ac Trans-rhenanæ præsidebat Hollandiæ. Paludes autem, quas eò tempore nova donandas accepere facie, haud procul abjunctæ ab urbe Stada fuere. Sic enim Hartvvicus Archiepiscopus in Diplomate quodam, ad annum MCXLIX. *Iustitiam, quam, affectabant, scilicet qualem Hollandiensis populus circa Stadium habere consuevit, concessi.* Interim eæ, quas nondum arboreta possident ac fruges, duobus amplissimis commodis opprobrium sterilitatis ulciscuntur. Primum est, quòd, tanquam munientis à natura derelictæ regionibus, objectu sui repentinos increpare queunt insultus. Unde Vellejus Patercul. lib. II. Chaucorum gentem *situ tutissimam* dixit. & Hegesippus Saxoniam *inaccessam paludibus, & inviis septam regionibus.* Quem sequitur Isidor. Originum lib. IX. c. II. *Saxonum gens in Oceani maris littoribus & paludibus inviis sita.* Eorum, qui ripæ prætendebantur Oceani, Saxonum nostri pars potissima fuerunt. Dictu propemodum incredibile est, quantum Romanus, cum Albim Visur-

gim-

gimque victricibus terrere conaretur copiis, incerta paludum, ac fallaces incusaverit campos. Quanquam secundarum ambiguarumque rerum sciens, eoque interritus, adversa sibi tamen omnia putabat, cum loca, nobilitanda praeliis ac velitationibus, uligine profunda videret, ad gradum instabilia, procedenti lubrica: cum corpus lorica grave labaret, ac nihilominus inter undas librare pila cogeretur. Hinc Annal. I. Cæcinam, nostra prementem confinia, terruit dira quies: *nam Quinctilium Varum sanguine oblitum & paludibus emersum, cernere & audire visus est, velut vocantem.* Tum post multa ludibria Cheruscorum, quæis præliandi non insolitus inter palustria labor, enisæ demum in aperta & solida legiones, *clamore & impetu tergis eorum circumfunduntur, exprobrantes, non hinc sylvas, nec paludes, sed æquis locis æquos Deos.* Et, qui sequiora nobis tradidêre secula, nostris inferentes sese regionibus hostes, non semel ab incepto resiliisse testantur, ambiguarum limosa prohibitos incertitudine terrarum. Alterum commodum, quo Chaucida paludum beat infelicitas, utiles sunt glebæ, quæ extractæ illinc, ac soli permixtæ duraturo, grata foco, nec lignis inferiora præbent alimenta. Quamobrem lib. LXVI. cap. I. de Chaucis amarulenter acerbèque Plinius: *Captum manibus lutum ventis*
magis,

magis, quàm sole, siccantes, terrâ cibos & rigentia Septentrione viscera sua urunt. Quin & ea cespitiæ telluris indoles est, tàmque corripere facilis, ut necdum dicata Vulcano, neque sedibus direpta suis, vi solis, an incuriâ mortalium, igne concepto latè volitantia fuderit incendia. Incertus autor, qui Bremensium antistitum historiam, ab usque Carolo Magno repetitam, in Carolo Quarto sistit: Circa annum Domini MCLXXVII. terra circa Bremam arsit graviter, in æstate fervida, ferè per mensem, & per se cessavit. Sed, de isto quidem incerto autore, incertus aliquis hæreat, annon, cupidinem in expectata prodendi historici religione potior habendo, subinde quippiam miraculi causâ composuerit. Certè, postquam terræ menstruum memorasset ardorem, ilicet equum subicit, hominis indignabundo sessori verba regerentem, Equus, inquit, locutus est sessori suo dicenti, Bibe diabole: invitum me poteris ad aquam minare, sed invitum non poteris ad aquare. Ut jam minùs accusare credulitatem Quiritum liceat, qui nunciato, boves locutos, multotiens maioribus hostiis horrendum procuravêre prodigium. Veruntamen in eo, quod de tellure scribit inflammata, non ab omni derelictus est similitudine veri. Siquidem duas in Belgio nationes idem aliquando terror afflavit. Nam in

C

Ultra-

Ultrajectina ditione, Rhenam inter & Amersfortiam oppida, anno MDLXVII venæ cespitum, igne comprehenso, ardentis terræ simul & aquæ formidandum accolis edidēre spectaculum. Tum & Frisiorum ii, qui Flevum timent, locum demonstrare spaciosum solent, qui quondam liberalissimus ustilium editor glebarum, exhaustus subitò prodeunte flamma, quæ nulla obrui poterat ope mortali, postea magno cum impetu succedentium receptator evasit aquarum, atque adeò lacus amavit appellitari, vulgò *Zonckhermeer*. Ad sylvarum quod attinet horrorem, quem invidiosè Germanis objiciunt asperi nimis exactores amœnitatum, frequentiores forsitan ac densiores Chaucos obumbrant majores, quàm minores. Una quippe Bederkesana præfectura, ambitu suo circiter octo milliarium amplexa spatium, quadraginta numerat eximiæ proceritatis arboribus eminentia nemora. Sed, quæ continuata, solitudine sui, metum ingredientibus incutiunt, ea pratorum agrorumque fructuosis intercisa varietatibus, horrore profligato, nîl præter umbrosa frondium minantur, ac ferarum voluptuosas agitationes. Denique non intercesserim, quò minùs interjecta deliciis exprobrentur nobis inamœna paludum, & horrentia sylvarum. Non potest enim venustas

stas & elegantia vultus æstimari, nisi cum turpi comparetur ac torvo: maris cœlique temperiem turbines tempestatésque commendant: vernantem floribus, aut maturefcentem frugibus annum, hiberni capimus æstimamúsque comparatione rigoris.

CAP. VI.

Plinii locus, super maritimis Chaucis, excussus. Insula, qua Chaucis opposita, non freto, sed æstuariis, à continente secernebantur. Vetus antiquitus eadem facies. Cur à Septentrionibus arenarii nostris obducti colles. Æstuarium mare vadofum Tacito: palus Dioni. Paroceanitidis nostræ faciem Vitellii examussim delineat iter. Tumuli. Tribunalia Zeelandis plura reliqua, quàm Chaucis. Quia perpetuis undarum exponebantur injuriis, creditum nonnullis, ultrò, magnitudinis animorum testanda caussa, vim eos laceffere fluctuum voluisse. Imò, sumtis armis, bella suscipere cum fluctibus ausos. Inundationes.

A soli dotibus, ac vitiis, ad emissã transgressuro coloniarum manum Plinii locus injicit: qui talem ferè Paroceanitidi nostræ vultum tribuit, qualem ante repertos aggerum obices Zeelandia tulit. Lib. xvi. cap. i. Sunt verò in Septentrione visæ nobis Cauchorum gentes, qui majores minorésque appellantur. Vasto ibi meatu, bis dierum noctiúmque singularum intervallis, effusus in immensum agitur Oceanus, æternam ope-

riens rerum natura controversiam: dubiumque terræ sit, an in parte maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi æstus, casis ita impositis: navigantibus similes, cum integant aquæ circumdata: naufragis verò, cum recesserint. Undas non tota Chaucis admittebat, sed quæ patrem prospiciebat undarum. Plinius verò toti superfudit. More cupidinis humanæ, quæ libenter ex primo rerum intuitu universas æstimat, ac, prout prima sese obtulerunt, ita vel in laudem effunditur nimia, vel in vituperationem. Scimus equidem, placandum Caucho Veniliæ numen ac Salaciæ, seu, ut dementis loquamur involucris, hodièque Ponti versus littora salumque, vehementem noscitari nostris exæstuationem. Quòd autem de regione, lite maris ac terræ, dicit, ex parte principe referendum ad insulas est, quæ littoribus obtensæ Cauchorum, ac, fretorum interluente non magno discidio, subtractæ continenti, nihil aliud sunt quàm ἀπορρώγες, seu fragmenta Chaucidis. Etenim ea tempestate nondum fretis abscindebantur, sed æstuariis, alternis vicibus modò insulæ, modò terræ portio continentis: nunc altissimis pleræque fluctibus assiduò cinctæ, ut non nisi navium adiri tramissu queant. Simile Vectis factum, aliarumque circa Britanniam insularum, narrat

narrat in quinto Bibliothecæ Diodorus: Ἀπο-
 τυπῆτες δ' εἰς ἀσφαλάων ῥυθμούς, κομίζουσιν εἰς Ἰνα νῆσον,
 περικειμένην μὲν τῇ Βρετανικῇ, ὀνομαζομένην δὲ Οὐίκλιν. καὶ
 γὰρ ταῖς ἀμπώτης ἀναξηρανομένης ἔχει μέλαξ' ὑπόπερ, ταῖς ἀμεί-
 ξαις εἰς ταύτην κομίζουσι δαψιλῇ τὴν κασσίτερον. ἰδίον δὲ τὴν
 συμβαίνει πρὸς ταῖς πλεσιόον νήκας, ταῖς μέλαξ' ὑποκειμένης τὴν τε
 Εὐρώπης καὶ τῇ Βρετανικῇ. καὶ μὲν γὰρ ταῖς πλεμμευρίδας ἔχει
 μέλαξ' ὑπόπερ πλεμμευρίδας νήκοι φαίνον. καὶ δὲ ταῖς ἀμπώτης
 ἀπορρέουσιν τῇ θαλάσσης, ἔχει πολλὴν τόπον ἀναξηραίνουσης, θεω-
 ρῶν) χερρόνησον. ἐντεῦθεν δ' οἱ ἔμποροι πρὸς τὴν ἑλκωρίων
 ὄντων), καὶ ἀφ'κομίζουσιν εἰς τὴν Γαλατίαν. Id est, Ta-
 lorum modo (plumbum album) conformatum,
 in quandam Britanniae adjacentem insulam, cui
 nomen Victis, deportant. dum enim per refluxus
 intervallum locus in medio deficcatur plaustris, lar-
 gam stanni vim transvectant. Insulis verò hisce vi-
 cinis, quæ Europam Britanniamque interjacent, pe-
 culiare quiddam accidit. Freto quippe interjecto per
 inundationem æstus aquis oppleto, insulae esse adpa-
 rent. decedente verò per reciprocationem mari, in-
 gens loci spatium aquis defectum, peninsularum spe-
 ciem reddit: inde stannum ab incolis coëmtum, in
 Galliam negotiatores deferunt. Insulas verò di-
 ctas littori quondam adhæfisse nostrati, ex eo
 quoque divinus aliquis effodiat, quòd, mu-
 niendis illis, ad Arctum quidem arenarias ad-
 molita natura moles est, ad Austrum verò, quo
 à continente afflantur, aut nullas aut immemo-
 rabiles: tanquam continuatæ telluris exitum

modò firmatura. Undam, quâ discerpimur,
Het Watt appellitamus, id est, mare vado-
 sum. Sic & Tacitus Annal. I. vocat. At Ger-
 manicus legionum, quas navibus vexerat, secundam
 & quartam decimam itinere terrestri P. Vitellio du-
 cendas tradit, quò levior classis vadoso mari innaret,
 vel reciproco fideret. Paludem Dio Cassius, in
 rebus Drusi, Lib. LIV. Ὁκεανὸν Ἀἰγὸς ἔφηνε κα-
 ταπλάζας, τῆς τε Τρεϊσίης ὠκείῳζαν, καὶ ἐς τὴν Χανκί-
 δου Ἀἰγὸς τῆς λίμνης ἐμβαλὼν, ἐκινδυνώδουσε, ἣ πολλοὶ ἐπὶ τῇ
 ἔστωσαν παλιρροίας ἐπὶ ξηρῇ γῆρῳ. Id est, Tum
 Rheno in Oceanum devectus, Frisios perdomuit: &
 quum per paludem in Chaucida trajiceret, in peri-
 culum incidit, navibus maris refluxu in sicco desti-
 tutis. Cetera Chaucidis, obnoxia fluctibus, ex
 itinere Vitelliano discas, cum incomparabili
 verborum maiestate repræsentato. Vitellius
 primum iter sicca humo, aut modicè adlabente aestu,
 quietum habuit. mox impulsu aquilonis, simul si-
 dere æquinoctii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi
 agique agmen: & opplebantur terræ: eadem freto,
 litori, campis facies. neque discerni poterant in-
 certa ab solidis, brevia à profundis. sternuntur flu-
 ctibus, hauriuntur gurgitibus jumenta, sarcinæ.
 corpora examina interfluunt, occursant. permiscen-
 tur inter se manipuli, modò pectore, modò ore tenus
 exstantes, aliquando subtrac̃to solo disiecti aut ob-
 rui. non vox, & mutui hortatus iuvabant. adver-
 sante

sante undâ nihil strenuus ab ignavo, sapiens à prudenti, consilia à casu differre. cuncta pari violentia involvebatur. Tandem, postquam agmen in editiora subductum, sine utensilibus, sine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore, pernoctâsset, acríque ac pugnaci pro fine subeundum deplorâsset inglorium exitium, *lux, inquit, reddidit terram, penetratúmque ad amnem Visurgim.* Scilicet hinc lucet, cur misertus sit eorum infelicitatem Plinius, quorum laribus obtigerat,

*Quæ neque subsedit penitus, quò stagna profundì
Acciperet, nec se defendit ab æquore tellus,*

Ambigua sed lege loci jacet invia sedes:

Vt appositè canit, in nono Pharsaliæ, Cordubensis. Navigantibus assimulat eos, cùm cingunt tuguria fluctus, naufragium passis, cùm destituunt: quia tumultis insuêrant, aut tribunalibus, paupertinas imponere casus. Editioribus inëdificata tumultis oppida, vicósque, cernimus: cetero maritimæ Chaucidis, sed Minoris imprimis, sic depresso solo, ut, aggerum objectu remoto, patenti sit Tethida gremio recepturum. Structa manu tribunalia Toxander plura, quàm Caucas, ostendit. Sed & sua, quæ nunc videt, aliquando Zeelandia leget. Etenim indigus terræ complanat omnia possessor. Ceterùm ex eo, quòd in tam dubia tellure

casas inaudiverat habitare Caucos, collegit Ephorus, sponte Celtas, ut discant omni generosum pectus exonerare metu, irruenti permittere domicilia Neptuno. Strabo lib. vii.

ὅτι ἀφοβίαν οἱ Κελτοὶ ἀσκήντες, καὶ ἀκλύζεας τὰς οἰκίας ὑπομύσκειν, εἴτ' ἀνοικοδομεῖν, καὶ ὅτι πλείων αὐτοῖς συμβαίνει φθόρος ἐξ ὑδαίων, ἢ πολέμου, ὥς Εὐφορὸς φησὶν.

Quod Celtæ ad vacuitatem metus sese assuescentes, patiantur domos suas aquis obrui, rursúmque edificent, pluresque eorum aquis quàm bello pereant, quod Ephorus tradidit. Ex eodem audaciùs alii

mentiendi traxêre licentiam, ac si arma quoque capere Celtæ maritimi solerent, elementi furorem castigaturi. Fragmentum Nicolai Damasceni, quod apud Stobæum superest:

Κελτοὶ οἱ τὰ Ὠκεανῷ γήτινόντες, αἰχρὸν ἡῖν τὸ ἴχον καὶ ἀπίπτοντα ἢ οἰκίαν φεύγοντες. Πλημμελεῖδ' ὅ ἐκ τ' ἐξω θαλάσσης ἐπὶ χερσὶν μεθ' ὅτων ἀπαντῶντες ὑπομύσκειν, ἕως καὶ ἀκλύζων, ἵνα μὴ δοκῶσι φεύγοντες τ' θάνατον φοβεῖσθαι. Id sic interpretor: Celtæ Oceano propinqui, turpe ducunt, pariete vel domo collabente, fugere. Accedente verò maris exterioris aestu, armati occurrere sustinent, donec obruantur undis, ne,

fugam capeffendo, mortem timere videantur. Hi Æliano etiam imposuêre, quem adi Var. Hist. lib. xii. Nec immunem passî sunt à fabulis Aristotelem, qui Eudemiorum lib. i. cap. i.

οἶον, inquit, οἱ Κελτοὶ πρὸς τὰ κύματα ὅτ' ὅλα ἀπαντῶσι λαβόντες: καὶ ὅλως ἡ βαρβαρικὴ ἀνδρεία μὲν θυμῷ ἐστίν.

Quem-

Quemadmodum Celtæ, sumtis armis, occurrunt fluctibus: & omnino barbarorum fortitudo ex ira impetu procedit. Vnde Κελτικὸν ἤρατον, tanquam parcemiam, Græcus usurpabat. Hodie quoque cum Oceano, non ferro, sed cespite limove luctamur: invento continuæ molis aggerundæ propugnaculo. Quo debellato fata sternuntur, ædificia natant, homines ac pecudes ab avaris absorbentur aquis, atque adeò luxuriantis oræ felicitas atroci coërcetur inundatione. Paullò vetustiora vide. Historia Archiepiscoporum Bremensium: Anno Domini MCLXIV. Hartwico Archiepiscopo Conradum Episcopum, in Stadio consecratum, adhuc secum in Horburg detinente, XIV. Kal. Martii orta est tempestas maxima, & maris abundantia, & involvit aqua omnes fines maritimos Fresiæ, Hadeleriæ, & omnem terram palustrem Albiæ & VVirre, & submersa sunt multa millia hominum & jumentorum. Sed & agnoscentem maris in Cauchos imperia Lipsium vide. De Constantia lib. I. cap. XVI. Diluvies maris subita inundatioque, quot terras imminuit, aut absorpsit! Olim magnam illam Atlantidem insulam (nec enim meo animo fabula est) postea Helicen, Buren: & ne ad vetera aut remota eamus, apud nos Belgas, patrum ævo, duas insulas cum oppidis virisque. Quin jam nunc cum maximè cærus ille Divus novos sibi sinus aperit, lambens cotidie & ab-

rodens infidum marginem, Frisiorum, Caninesatum, Cauchorum. Ac, quòd tyranno colla subderet Oceano, Frisia legitur in septem divisa Zeelandias. Oceani verò tyrannidē cum Iada promovet Amasus, & cum Albi Visurgis, vagi & expanditores amnes, identidem recusantes amare alveos suos, ac fluminum servare modum.

C A P. VII.

De Coloniis Caucorum. *Caussa*, quæ nostros ad deducendas impulere. *Populi frequentia*. *Metus ab Oceani barbarie*. *Negata regioni fecunditas*. *Victoris arbitrium*. *Tempora deductarum dividuntur in ea, quæ purum spectavere Caucum, & quæ mixtum*. *Tiberius*, inter Germania dedititios, in Galliam Caucos trajecit. *Caussa trajectionis*. In Hispania *Cauci*. *Lubenter in nova sedium gentis suæ nomen emissi transfundunt*. In Hibernia *Cauci*. *Mixtus cetero Franco Caucus irrupit in Romana*. Sed absque *Caucii nominis interitu*. *Francum nomen plurimæ trans Rhenum adoptavere nationes*. Id, unà cum federe, *servituti reperiunt averruncanda*, Romanique artibus oppositum & armis. In Gallia *Franci*. *Populorum vices*. *Permixtus Saxoni Caucus in Britanniam ivit*, *adscitus ab incolâ contra Picti violentiam Scotique*. *Gravis ei, quin & hostis*, à quo fuerat *adscitus*. Hinc, *ad incitas indigena redacto*. *Britannia Transmarina Saxonia*. Cum Longobardo terruit *Italiam Saxo*. *Flandriam, Brabantiam, Franciam colere jussus à Magno Carolo*.

Coloniarum plures quidem possunt excogitari causæ deductarum: sed in his quatuor insignes eminent atque præcipuæ, quæ
ad

ad abelegandum aliò fœtus suos aut coëgere
 Caucos, aut excitavêre. Prima est augescens
 in immensum, soliq; natalis objurgans angu-
 stiam soboles; unde Tacitus: *tam immensum*
terrarum spatium non tenent tantùm Chauci, sed &
implent. Et Vellejus lib. II. *juventus Chaucorum*
numero infinita. Alteram Chaucidi migrandi
 necessitatem maritima regionis imposuerunt,
 aut operta fluctibus, aut operiunda. De quo
 Plinium excussimus, in præcedente capite, rhe-
 toricantem. Videnti verò, plurimam sui partē
 grassatori obnoxiam Neptuno, cū continuæ
 molis objiciendæ remedium ignoraret, nihil
 ferè supererat aliud, quàm ut fœcundæ juven-
 tutis exoneratura sese portione, disjunctis in
 regionibus aliam atq; aliam identidē profemi-
 nare Chaucidem tentaret. Quæ & princeps mi-
 grandi ratio Cimbris exstitit, haud longo no-
 stros relinquentibus intervallo, ac similem ex-
 perientibus avari tyrannidem elementi. Erant
 enim, referente Strabone, l. VII. qui dissita ter-
 rarum natalibus antetulisse Cimbros crederent,
 ὅτι χερρόνησον οἰκῶντες, μεγάλη πλημμυρίδι ἐξεληθεῖεν ἐκ
 τῆς πώπων, quod è peninsula, quàm inhabitabant, di-
 luvio fuissent ejecti. Tertia caussa, quæ mutare
 sedes perpulerit, esto terra nimix damnata ste-
 rilitatis, de qua binis ante euntibus satis su-
 pèrque dictum capitibus est. Hæc quondam
 in

in universum Germanos domiciliis suis exegit, cum oræ pœniteret eos propriæ, contrâque fertilis alius, atque in majus laudatæ, fama corrumperet. Quod Histor. iv. comprobât oratio Cerialis, ad Treveros habita Lingonâsque: *Eadem semper caussa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque avaritia, & mutandæ sedis amor, ut relictis paludibus & solitudinibus suis, fecundissimum hoc solum, vósque ipsos possiderent.* Quartam ad victoris arbitrium refero metûmque. De caussis quidem ista. Ceterum, in priscorum exeunti memorias actorum, in quantum prospicere Cauorum licuit è longinquo colonias, bipartitò videntur eæ dirimi discriminarique posse. Nam alias quidem emiserè, cum adhuc proprius, & sincerus, tantumque sibi similis exstitère populus: aliàs verò, cum Saxonibus immisti Francîsque, jam non ampliùs incorruptæ retinuère gloriam sinceritatis. Puræ gentis tres agnosco transportationes. Primam recens coërcitæ, & adversus jugum nuper impositum dubia cervice contumaci, vastator imperavit Tiberius, cum, Augusto copias & suos præbente Divos, eousque Romani Reverentiam proferret imperii. *Cassiodorus in Chronico: C. Asinio Gallo & C. Marcio Censorino Coss. inter Albim & Rhenum Germani omnes Tiberio Neroni dediti.* Arcanum, quod admissa

missa dominatio victis repererat enervandis, curatè perscripsit in vita Tiberii Tranquillus: *Germanico bello quadraginta millia dedititiorum trajecit in Galliam, juxtaq; ripam Rheni sedibus assignatis collocavit.* Quadringenta millia captivorum, immane quantum dissidente numero, rejecta scribit Eutropius lib. vii. Dedititiis vero istis, patrio dein cœlo mutare Gallicum jussis, disertim *receptas Chaucorum nationes*, & cum multa quidem admiratione ducis sui, Vellejus Paterculus interferit. Mos enim ferme rerum tyrannis erat, nuperis admodum circumventos armis, atque rebellionis inter & obsequii gloriam ancipites, pro libidine huc illuc transferre, pecudum in morem, quas pastores nunc in hybernos, nunc in æstivos trajicere saltus amant. Ita namq; franguntur acres vegetiq; populorum spiritus; & qui in suo solo quidlibet auderent, placidi quietique agunt in alieno. Alio ævo Caucus exul interpellasse videtur Hispani pacem, inibique sedem fluctuantium fixisse fortunarum. Caucenses enim collocat in Vaccæis, citerioris Hispaniæ populo, Plinius lib. iii. cap. iii. *Clari in Vaccæorum xviii. civitatibus Intercatienses, Pallantini, Lacobricenses, Caucenses.* Sed & urbem eorundem Vaccæorum Caucam Ptolemæus agnoscit, lib. ii. cap. vi. At ante Plinium florentem, ac Ptolemæum,

lemæum, Germani finitorem superaverant Hispaniæ Pyrenæum. Seneca in Consolatione ad Helviam: *Græci se in Galliam immiserunt, in Græciam Galli: Pyrenæus Germanorum transitus non inhibuit: per invia, per incognita versavit se humana levitas.* Ac plerumque, qui profecti sedium quærendarum causâ fuere, si gentis suæ famam implerent atque dignationem, nomen nationis, quod domo secum attulerant, intactum ab illuvie barbarorum illibatūque servavere. Quemadmodum Commentario quinto Cæsar prodidit de Belgis, qui, spe prædarum, ditibus inferentes arma Britannis, partem sibi postmodo telluris asseruere Britanno-
rum: omnes ferè iis nominibus civitatum appellantur, quibus orti ex civitatibus eò pervenerunt, & bello illato ibi remanserunt, atque agros colere cœperunt. Idem Caucis obtigit honos, aliud publicum in Hibernia sistentibus exilium. Caucos, in Hiberniæ situ, libro II. capite II. Ptolemæus edidit. Ac Menapii, quos proximos in Hibernia videre Caucos, à Belgica quoque Gallia sua non nimis absitos abscedentēsque videre. Quorum gentili respondentem nomini Menapiam urbem in eodem capite Ptolemæus exhibet, sicuti Cauconum nomini dicatam memoravit in Hispania Caucam. Nota, scriptorum encomiis, ejus insulæ felicitas inopum

pum extorres orarum ad sui pellexit experimentum. Non minùs, quàm eos, qui, sex ante secula septémve, nostra fatigabant accolarumque senticeta; quos ad se transgressos in hunc usque diem *Oestmannen* appellitat Hibernus, tanquam ab oriente profectos in Hiberna sole. Tum & mare illic haudquaquam importuosum, usum insulæ promisit aperuitque tentaturis. In Agricolaë vita: *Solum cælumque, & ingenia cultusque hominum haud multum à Britannia differunt. meliùs aditus portusque per commercia & negotiatores cogniti.* Hactenus de puro Cauco. Prima mixti quòd nos non fugit emigratio, repertoribus iis debetur, qui, veritatem æmulante conjectatione, Caucos putant accolàsque populariter avito decessisse solo, ac, quòd cupidine tutandæ libertatis inflammarentur, nobile Francorum nomen gentibus, annalibusque gentium & historiis intulisse. Nam qua tempestate desiit audiri Caucasus, eadem prope Francus emerfit, ac prioris æternitatem nominis occupavit. Quamvis imperante Decio, sub quo Francorum primò nomen enotuit, neutiquam sepultum est ilicet extinctumque Caucorum. Plusquam seculo disfidet à Decii principatu Julianus: hic tamen non nesciit arma noménque Caucorum, ut Zosimus, in rebus ad Rhenum ab eo gestis, demon-

demonstrat: interstitium non contemnendum à Juliano Theodosium separat: hoc tamen summæ rerum imposito, adhuc Claudianus, in primo de laudibus Stiliconis, cecinit *indignantem Caycum*, qui non alius est à Cauco. Consumsit tamen ejus, ac conterminorum, populares appellationes adscita Francici dignitas atque magnitudo nominis. Discimus enim ex Ammiano, Mamertino, Eutropio, Amasum inter & Albi objectos Oceano Francos, è littore suo formidandos hostium navigationibus exstitisse piratas. Jam tum igitur Francorum nomen in nostris caput efferre cœperat oris. In vetusta tabula itineraria hæc nomina leguntur: *Chauci, Ampsivarii, Cherusci, Chamavi, qui & Franci*. Sequiturque dehinc ipsa regio, majori signata caractere, FRANCIA. Talem enim verbis iis, fœde corruptis prius atque luxatis, medicinam fecit nobilissimus Philippus Cluverius, Majoris Chaucidis, cui domus suæ vetustissimas imputat imagines, ingens æternūque superatura gloria. Idem, qui Germaniæ Antiquæ lib. III. non modò non improbandam hanc, sed profectò, admitendam etiam, tuetur ac propugnat opinionem, quâ plerique populorum, qui, mare versus, Rheno claudebantur & Albi, carpi se singulos ab hostibus indignati, in unius corporis vali-

validam conspirasse societatem feruntur, ac splendidum in speciem magnificumque Francorum vocabulum gentilibus suis atque privis unanimiter antetulisse. Enimvero Cauci, Bructeri, Chamavi, Ampsivarii, Cherusci, Chatti, Tencteri, Salii, Frisii, Dulgibini, Chassuarii, Angrivarii, cum fortia haecenus agere patique didicissent, tandem intellecto, dominatricem Romam in turbido stultoque suarum piscari discordiarum, gentis periculo nationum condonandas existimavere simultates. Admoniti damnis, & innumeris expergefacti cladibus, à stirpe revellendam infortunii sui decrevere radicem. Artes suas, quibus haecenus grassantem tulerant Romanum, eadem, fatali regnaturientium civium ambitioni sanguinem commodanti, remisere. Propterea viribus animisque fidenter adunatis, unum quoddam gentis imperiique corpus effecere: cujus sese omnia atque singula membra *thi Francken* appellavere, quasi tu *liberos* dixeris, ac depositae libertatis instauratores: sicuti deinceps portio Francorum Frisii, quorum pars in Chaucidis venire partem, idem liberrimi status epitheton affectavere. *Germanos ultiores* indigitat Orosius, in representatione difficultatum, cum quæ Gallieni tempora conflictabantur; *Germani*, inquit, *ultiores abraza potiti sunt*

D

sunt Hispania. Sed disertim, in eorundem tristitia temporum tangenda, Francos vocat Aurelius Victor. Erat autem imperium, principem ut-
cunque locum implente Gallieno, inter trigin-
ta lacinatum fœdisse discerptumque procos.
Proin, versa rerum vice, suorum cervicibus in-
hæserè vastatorum, ac nutantia rei Romanæ
fata proclinavêre. Unde totiens in Francorum
dicendis incursionibus, atrocitate, crudelitate,
piratica, attolluntur intumescuntque Panegy-
ricorum orationes. Ceterum, uti meliores Ro-
mani orbis certaminibus ac victoriis lustravêre
ditiones, ita spargendarum per attonita terra-
rum haudquaquam obliti fuêre coloniarum.
Iterum Quiriti suum regerentes arcanum, de
quo Seneca in Consolatione ad Helviam: *Vbi-
cunque vicit Romanus, habitat.* Sed complures in-
ter provincias, Romano regnatas aut barbaro,
Gallici imprimis soli felicitas intrudentem sibi
furculos suos admirata Francum fuit. Cujus
hodieque portio, regis liligeri clara domicilio,
Francisque pro Bellovacis infessa Parisiisque,
ab infestoribus accepta superbit appellatione:
quæ sensim appellatio, prout deterit atque con-
sumit humiliora nomina latè dominabundum,
totam complexa est ambitu suo Celticam &
Aquitanicam Galliam. Ecce verò iterum, qui
rebus cunctis inest, velut orbem quendam, ut,
quem-

quemadmodum temporum vices, ita gentium
vertantur atque nationum. Cauci abeuntis, ac
vicinorum, aut, si malis ita, Franci plurimus
invaserat arva Saxo. Cupidinem illi deinceps,
urgentibus fatis, ingesta clade domitor Fran-
cus exprobravit. Marcellinus Comes in Chro-
nico ad A. D LIII. *Hlotarius Francorum rex*
Saxones rebellantes juxta VViseram fluvium magna
cæde domuit. Alium orbem vide. Franci, qui
Romanam prius ad parva magnitudinem re-
degerant, iidem Longobardorum irruptioni-
bus exspiraturam focillavêre. Ioannes Bicla-
riensis, ad annum v. Mauriti: *Romani per*
Francorum adiutorium Longobardos vastant, &
provincia Italiae partem in suam redigunt potesta-
tem. Ne quid de Carolo, fatiscentis imperii
destina, dicam. Atque hæc de migratione, quâ
deseruit avita littora Caucus, in Franci corpus
coalescens & appellationem. Ævo labente suc-
cessêre coloniæ, quas idem ex se fudit immi-
stus Saxoni Caucus. In Claudiani quidem Pa-
negyri secunda, Stiliconis dedicata laudibus,
amictu cœrulo Oceani æstum mentita Britan-
nia,

Me quoque vicinis pereuntem gentibus, inquit,
Munivit Stilico, totam quum Scotus Ibernâ
Movit, & infesto spumavit remige Tethys.
Illius effectum curis, ne bella timerem

*Scotica, ne Pictum tremere, ne littore toto
Prospicerem dubiis venturum Saxona ventis.*

At ei securitati, quam Stilico poterat imputare
Britannis, breves fata dederunt annos. Mox
enim graviore, quàm unquam antea, concussi
fortuna, Saxona, quem juxta cum Picto Sco-
tòque tremuerant, ad accelerandas interituræ
genti suppetias exstimulavêre. Verba legato-
rum: *Sub Romanorum hætenus clientela ac tutela
liberaliter viximus: post Romanos vobis meliores
ignoramus: ideò sub vestrae virtutis alas fugere qua-
rimus. Vestra virtute, vestris armis, hostibus tandem
superiores inveniamur, & quidquid imponitis servi-
tii, libenter sustinemus.* Non illi surdas Saxonum
aures adstrepûere. Decreta contra Britannorum
hostes expeditio. Trajectus, ad annum ccccxxx.
in insulam miles. Tribus longis navibus adve-
ctum testatur in quarto decimo Paullus Dia-
conus. Eas Bremæ adornatas aliqui, nescio
quo Phœbo duce, prodidêre. Liquidior est
adsciti injuria Saxonis. A verruncato vastatore
Picto, soli deliciis, & ignaviâ plectus inco-
larum, denique frequentiam suam, indies af-
fluente populari, contemplatus, in ipsos illau-
data direxit arma Britannos. *Residui Britanno-
rum, inquit Diaconus, cum amicali societate ex-
ceptos, versa in contrarium vice, hostes pro adjuto-
ribus, impugnatoresque sensêre.* Itaque clades
hospi-

hospitum Saxo, multam fixit atque fundavit in Britannia Saxoniam. Unde Moguntinus Bonifacius, in epistola ad Zachariam Papam, pro Britannia *Transmarinam Saxoniam* usurpavit. Alia quoque secula transportatum in diversa terrarum Saxonem vidēre Longobardo sociatus, postquam diu terrorem, & cædes, & incendia circumtulisset, deposuit in Italiæ parte vastatricium partem copiarum, uti colligere licet è primo Witechindi libro. Carolus deinde Magnus, assiduò turbidum expertus, nativo aëre modò Francicum, modò Flandricum, modò Brabanticum mutare debellator iussit, ut alienigenarum consuetudine domitus, admitteret aliquantò promptiùs, quæ inter suos per abruptam contumaciam repellebat. Sed increpetur excursurus in citeriora tempora stylus.

CAP. VIII.

De habitationibus Caucorum. *Nesciit urbium claustra sibi fidere docta Germania. Civitas pro corpore pagorum. Civitates Transhenana. Parochia pro diacesi. Pagus uti portio civitatis, ita pagi vicus. Diu regionis in pagos diribitio Teutonibus adamata. Vadamarii, Alsacensis, VVormatiensis, Chattuvariorum, Chamavorum, Holsatia, Emisgoe, VVestfalia, Angeria, pagi. Prasulis Adalberti ambitio. VVimodia pagus, in quo Brema. Vici unde, Burgum, Burgarii. Iuncta frequentium edificiorum series urbs Herodoto*

vocatur, ac Ptolomæo. Sicuti nostris Stede. Nomina Cauciarum habitationum à domibus emanare: nec non à sepimentis, montibus, arbutis, virgultis, rivis, agrorum parte, tuguriis.

URbium claudi repagulis ac coërceri, priscododecorosum insolensq; Germano fuit. Tacitus: *Nullas Germanorum populis urbes habitari, satis notum est. Sprêvere saxea mœnia, minantes cœlo turres, ferratosque portarum obices, qui in dextris suis spem omnem præsidiumque portabant, omnique munimento validius existimabant, munimento non egere. Neque verò costilibus adscribenda lateribus est emergentium urbium gloria. Ottho in ea, qua turbidum militem perstringit ac mulcet, oratione: Quid vos pulcherrimam hanc urbem domibus & tectis, & congestu lapidum stare creditis? Hist. I. Urbem veriùs efficit in unum coëuntis consensus atque conspiratio multitudinis, eadem iussa reverentis ac regimen, nec contracta nimium, nec ampla nimium aut diffusa, ut & in se ruere, more prægrandium vetetur, & hostilia intentantibus eadem regerere queat. Interim eorum, qui & novêre priscitus, & ignoravêre mœnium substructiones, passim leguntur in autoribus civitates. Taceantur Jazygum, Britannorum, Gallorum, Hispanorum, Belgarum, Helvetiorum Cæsari memoratæ*

ratæ Tacitôque civitates. Epitome Liviana Decad. XIII. lib. x. *Bellum adversus Germanorum trans Rhenum civitates gestum à Druso refertur.* Lib. VII. *Civitates Germanicæ cis Rhenum & trans Rhenum posite, oppugnantur à Druso.* In Transrhenanis Caucia civitatibus erat. Vim ejuscemodi consortionis apud Polybium l. IX. legatus aperuit Ætolorum, in concione, quâ in Philippum, totâque Macedonum invehitur regiam: Ἦν τὴ συνήγη τὴ ἐπὶ Θράκης Ἑλλήων, ἧς ἀπὸ κισσῶν Ἀθλωαῖοι καὶ Χαλκιδᾶς. Id est, *Erat olim inter Græcos, qui Thraciam colebant, corpus veluti quoddam & resp. communis coloniarum ab Atheniensibus & Chalcidensibus eò deductarum.* Hoc corpus, atque respublica communis, civitas erat Thraciensium Græcorum. Neque in absimile corpus Achæorum coaluere membra, *commune Achæorum* Polybio dictum, aliisque. Corporis, pro civitate, nomen etiam Tacitus admisit: *Adjicit auctoritatem fortuna Semnonum: centum pagis habitatur, magnoque corpore efficitur, ut se Suevorum caput credant.* Civitatis verò nomen inditum est plurium coitioni atque corpori pagorum, quemadmodum aliorum temporum stylus *parochiam*, quæ nunc strictiorem intra significatum stetit, pro totius alicujus ambitu diæceseos usurpavit. Pagorum distinctione, confusionis inordinatū corporum civitatūve

devitabat amplitudo. Pagus enim portio civitatis erat, quem vicissim vicus non unus adimplebat. Illa regionum in pagos diribitio diu successoribus antiquissimæ vetustatis annis placuit, haud facile instituto, quod publico proficuum egregio repertum fuerat exolescente. Ammianus Marcellinus lib. xxi. *Didicit, Alemannos, à pago Vadomarii exorsos, vastare confines Rhetiis tractus.* Regulo pagus iste Vadomario parebat: idcirco non pudendis arctatum fuisse limitibus oportet. Sic enim idem Ammianus lib. xiv. *In Gundomadum & Vadomarium fratres, Alemannorum reges, arma moturus.* Et libro xviii. *statim rex quoque Vadomarius venit.* In privilegio Theodrici, Francorum regis; *Monasterium virorum in eremo vasta, quæ Vosagus appellatur in pago Alsacensi, in loco qui vocatur Vivarius peregrinorum, qui antè appellatus est Murbach.* Aimoinus; *Imperator reliquum æstatis tempus in pago VVormatiensi transigit.* Diploma, cui copias suas Laureshamensium clerus debuit, insertum Chronico Laureshamensi: *Pro Dei intuitu vel pro animæ nostræ remedio, seu & pro æterna retributione, ut non inveniatur in nobis ultrix flamma quod devoret, sed Domini pietas quod coronet, ideoque nos in Dei nomine donamus ad sacrosanctam Ecclesiam sancti Petri seu ceterorum sanctorum, quæ est constructa in loco nuncupato Lauresham,*

*resham, in pago Rhenense, super fluvium VVisgoz, &c. Quæ deinceps, in eodem diplomate, talibus excipiuntur; villam nostram in pago VVormatiense, in loco qui dicitur Hagenheim. Utrobique magnarum regionum non adspernandi districtus pagorum nomine censentur. At, sua sibi jussis habere remotioribus, propius ea, quæ nostris, vicinisque nostrorum, ex antiquis relicta moribus fuere, dispiciamus. De Chattuariis, in Juliani rebus, Ammianus; *Scruposa viarum difficultate arcente, nullum ad suos pagos introisse meminerant principem. De Chamavis eadem scire licet è Sulpitio Alexandro, apud Gregorium Turonensem lib. I. cap. IX. Collecto ergo exercitu, transgressus Rhenum, Bructeros, ripæ proximos, pagum etiam, quem Chamavi incolunt, depopulatus est. Quemadmodum de Holsatis, ex Adalberonis Archiepiscopi diplomate, ad annum MCXLI. qui serviunt in novo monasterio, in villa VVippenthorp nuncupata, in pago Holsatia, atque item alio ejusdem, ad annum MCXLIV. prædium suum, quod habuit in pago Holsatia, in villa Elmesborn. Villa, quam pro prædio, ac, si cultior splendidiórque foret, pro prætorio casta Latinitas accepit, à barbarie vitiata cœpta est pro rusticarum congerie domuncularum adhiberi. Henrici Imperatoris edicta, in Adalberti procusa gratiam, pagos**

loquuntur Emisgoe, Westfalon, Angeren, in quos pontificis ejus reverentia propagabatur. Quod mirari desinet, qui & Westphaliā ambitu tunc temporis coërcitam breviorē sciverit, & Adalbertum, consummatissimum aulici specimen ideāque Politici, aures animūque quarti Henricorum possedisse. Eminendi libido, quæ cunctis affectibus flagrantior est, insuper habere moderata præfulem cogebat, qui & Archiepiscopi titulo Patriarchæ jungere dignationem, & , præter infinitos ad Aquilonem obsequendi cathedræ suæ gloriam amplexos, è vicinis quoque duodecim suffragaturos sibi corradere destinabat Episcopatus. Sed ejuscemodi Chaucidi probatæ distinctionis, non alibi vestigium reperire licet expressius, quàm in eo pago, qui Bremam accepit. *VVimodiam provinciam Magni Caroli privilegium vocat. Henricus in eo, quod Liesmundam paludēsque transcripsit Adalberto: forestum etiam cum banno regali per totum pagum VVimodi. Quæ Fridericus Imp. Hartwico primo gratificaturus, reposuit: Contradimus quoque & confirmamus jam dictæ Hammaburgensi sive Bremensi Ecclesiæ forestum cum banno regali per totum pagum VVimodi.* Amplum illustrēque fuisse, discimus è privilegio, quod Anschario Leo, cognominum Paparum quartus, antistitem nostrorum quar-

quarto concessit: *Concedimus igitur, sicut à prædecessore nostro beato Gregorio concessum est, scilicet ut gentes VVimodiorum, Nordalbingiorum, Danorum, Norwegorum, Suecorum vel quascunque Septentrionalium nationum jugo fidei prædicatione tua subdideris, &c.* Ceterum vix alia pagorum mater, quàm plurium sociatio vicorum fuit. At vicos peperit connexa sensum cohærensque domorum series, oppidorum donata nominibus ab externorum pleraque cohorte scriptorum, indigenæ verò subinde **Burg** appellitata, sicut incolæ vicorum **Burgers** aut **Burgars**/ unde *Burgarii* lexicon intraverunt Isidori. Sic de Burgundionibus Luitprandus, fuisse iis burgum, *domorum congregationem, quæ muro non clausa*: quæ quidem verba non inconcinnam exhibent agrestium descriptionem habitationum. Domatim verò nostrates primò coiisse mortales, donec, temporum successu, vicatim censerì gloriarentur, indicant etiam creberrimæ ruricularum in utraque Chaucide sedes, quæ terminatione *hüsen*, id est, domus, adamant finiri. In Majore noscitantur Edinckhusen, Osselkehusen, Uphusen, Swachusen: at Minor ingreditur turmatim: Tedinckhusen, Niebrockhusen, Oldebrockhusen, Struckhusen, Scaringhusen, Sibenhusen, Zuberhusen, Surhusen, Groethusen, Seehusen, Woltmarshusen,

fen, Rablinghusen, Heidenhusen, Scharhusen, Heifelhusen, Wyckhusen, Damhusen, Dyckhusen, Habenhusen, Canhusen, Osterhusen, Westerhusen, Suirhusen, Veenhusen, Moerhusen, Folckershusen, Westerhusen, Vischhusen, Inhusen, Kniphusen, Roshusen, Marienhusen, Steenhusen, Rikelhusen, Wilhusen, Haltshusen, Wallinghusen, Bollinghusen, Kleihusen, Potzhusen, Poghusen, Hannekehusen, Aschenhusen, Bokehuse, Ietzhuse, Struckhusen, & si quæ alia lucem fugiunt, aut memoriam nostram, ignobiliora. Quorum pars major ab eo terræ filio, quem primum inibi cum penatibus reclusæ deposuerant suæ, reportavit. Accessit à sepimento commendatio nonnullis, quod antiquior sermo noster *heim & hagen* dictitabat: non tam hostibus objectum, credo, proturbandis, quàm ne familiares rudi seculo sordes auctum fœdator porcus, aliudve populabundum animal iret. Hinc Acheim, Oldersheim, Wiflesheim, Loppersheim, Hagen, Rindeshag, Bolenhagen, nota Cauconomina, supersunt. Ejuscemodi contextus ædificiorum, seu relictus sibi, seu qualibuscunque vestitus sepimentis urbium non rarò nomen, apud inscios aut incuriosos alienorum reperit autores. Uti, cum Herodotus in Ægypto viginti locat urbium millia: & Alexandro Macedoni

cedoni Indiæ fines ingresso, quinquies mille
domitas civitates amplificatrix veri vetustas
adscribit. Loca amplius x c. recenset in Ger-
mania transrhenana Ptolemæus, quæ $\pi\acute{o}\lambda\epsilon\omega\nu$
adficit appellatione: at intra lustra non plura,
quàm duodecim (tot enim Taciti divellunt ac
Ptolemæi scriptionem) nonaginta conspicuas
opere mœnibusq; Germanicum solum stupuisse
civitates, admodum à veritate sedet alienum.
Vicos igitur serie domorum, & confluxu nobi-
litos incolarum, pro urbibus Geographus ac-
cipit Alexandrinus. Ac diu postmodum nostris
quoq; locutionibus obhæsit, ut nomine, quo co-
hibita vallo ac fossis oppida donamus, eodem
iuncta ruri tuguria domusq; donaremus. Unde
audiuntur Umstede, Westerstede, Rastede, Wi-
velstede, Bummerstede, Gristede, Roggeste-
de, Alnestede, Eminstede, Hulstede, Nuste-
de, Santstede, Transtede, Ghilstede, Gol-
denstede, Offenstede, Huilstede, Ulistede, Be-
verstede, Kockstede, Bulverstede, Kurstede,
Hastede, Dinckstede, Neerstede, Demstede,
Debbestede, Barstede, Bavestede, Menstede.
Sed & hodie Cauci minores eo splendore at-
que amplitudine vicos colunt, ut ridere multo-
rum oppida queant & urbes. Nondum absisti-
mus à nominum indaganda ratione. Iam pri-
dem notavêre, qui famam sibi auctore Geo-
graphia

graphia peperêre, plerasque Germanorum habitationes vel ab erectis collium montiûmve, vel ab umbrosis nemorum arboretorûmve, vel à limpidis rivorum, similibûsque, cepisse nomina momentis. Majorum namque plurimi nostrorum, incertorum damnati domiciliorum, prout fons, aut nemus, aut collis fatigatos accepit, ita interdum suo nomine dilectis inserto sedibus, qualemcunque tenebris suis fœnerati lucem fuêre. Singula Caucorum demonstrantur in tellure. A monticulis aut amant etiamnum sustentari, aut quondam amavêre, Otterberg, Monkebergen, Bimbergen, Kaimbergen, Steigerberg, Freudenberg, Hasbergen, Arbergen. Sylvas æstimârunt Ainwolde, Nienwolde, Reepholt, Diepholt, Nortwolde, Borcholt, Bucholt, Hesterholt, Lepholt, Straetholt, Mansholt, Gonsholt, Garnholt, Fikensholt. Apud arbuta fortè quæ *bottel* & *buttel* prisca dixit, & nunc Belgica dicit Germania, confedere, quæis exordium sui debent Bottel, Padingbuttel, Payenbuttel, Ritzenbuttel, Westenbuttel, Kogenbuttel, Penningbuttel. Inter virgulta substituerunt ac senticeta, qui primitus inchoavêre Bochorst, Santhorst, Waterhorst, Geselhorst, Oldemagerhorst, Delmenhorst. At lota rivulis elegisse videntur auspicati Frienbeke, Scharnbeke, Schoinbeke, Roi-

Roibeke, Borbeke, Halsbeke, Ronnebeke, Hindebeke, & in *beke* desinentia plura, quæ nunc sepulta, nonnisi in principum tabulis vivunt. Præterea non nescitur in Caucide, præsertim majore, terminatio *Hude*: qualis est in Laerhude, Boterhude, Westerhude, Blieserhude, Boxtehude, nunc urbe, Vellershude, Lismarhude, Broeckerhude, Hoblerhude, Monikchude. Si ad Anglorum *Hide* retulero, forsitan haud nimis ablutentem secutus fuero conjecturam. Etenim è Caucorum sermone Saxonumve quædam retinet Anglus, &, relicta, soni progenitoribus suis asperitate, delicatius omnia molliusque profatur. *Hidæ* verò nomine quid veniat, ex Henrico discimus Huntingdoniensi: *Hida Anglice vocatur terra unius aratri cultura sufficiens per annum*. Denique, veluti primus *hidæ* alicujus arator, plures deinceps adjacentes fatigantibus, unique nomen habitationi dantibus, autor spei fuit, ac viculi molliendi: ita, qui primum invitantibus locis tugurium inædificavere, duces existere natorum labentibus annis pagorum à culmeis casis appellandorum. In quæis sunt Wibelbuir, Bergerbuir, Ochtelbuir, Middelbuir. Signat enim *buir* casam tuguriumve. Isti verò straminis æstimatores ac culmi, laudatorem sibi habeant humanæ sapientiæ dictatorem, qui

Epistola

Epistola ad Lucilium octava sic præcipit: *Cibus famem sedet, potio sitim exstinguat, vestis arceat frigus, domus munimentum sit adversus infesta corpori. Hanc utrum cesspes erexerit, an varius lapis gentis alienæ, nihil interest: scito hominem tam bene culmo, quàm auro tegi.*

C A P. IX.

Brema. Sic ab amasio soli nominata frutice. Veluti Braemstede, Horst, Heiden. Brema Ptolemæo Phabiranum. Φαβίραρον, van Bremen. Bremon, Bremum, Premen, Bremae aliqui scripsere. Romanis legionariis, erudito divinante viro, prima Brema rudimenta deberi. Magno bella gerente Carolo, non ignobiles exstitisse Bremenses. Duca Bechone, pugnam cum Caroli filio commississe. Caroli privilegia non dedere, civitatis jura Bremano, sed auxere. Clavis insigne. Camera, recessus aut maris, aut terre Claris urbibus appellatio tributa camerarum. Londinium, camera regis Angliæ. Hollandiæ camera Leyda. Quæ exinde clavigera. Fluviorum margines inumbrire nobilitatas clavium insigni civitates. Brema, sex ante secula, celebritas.

PRoffigata barbarie (sic enim politulis appellatur) tres principes urbes Chaucia tellus accepit, in quarum amplexus totidem opum advectores fluvii ruunt. A rubis, magna inibi nascendi prorumpentibus aviditate, Bremam perhibent vocari: sicuti pagus haud multum diffitus ab eodem frutice *Braemstede/ & à vetris*

pretis denominantur aut ericetis *Horst*, & *Heyden*. Loca verò soli, quod insedere, vel fruticetum amasium, vel floretum nomine suo fatentia, non rara sese, veterem ingredienti novamque Geographiam, offerunt. Ptolemæi Phabiranum, quam in Germaniæ ponit ille climate Boreæ viciniore, à nostrorum temporum non abire Brema, pridem doctorum reperit evicitque consensus, propterea quòd nostræ positus urbis, Ptolemaicæ respondet insigniter acceditque designationi. Quod è quarta paret Europæ tabula, quam libri secundi caput undecimum edit. Præterquam quod à moderna non nimis exulat abluditque *Βασιλειαν* appellatione, Saxone cum Belga, in urbibus appellandis, particulam advocante præitutam, *die Stadt van Bremen*. Quin & ævi medii diplomata crebrò *Bremon* præferunt aut *Bremum*, qualem servant exitum infinita Minorū habitacula Caucorum. *Premen* dictitat Laurisshamensis autor Chronici, superioris amplexus enunciationem Germani, qui sæpe duram Saxonis asperat intenditque loquelam; quod illi vitium, à temulentia petito dictorio, Gallus exprobrat in Historiarum Methodo Politicus. Bremæ, ut Leidæ, Stadæ, Copenhavæ, in nonnullius scriptione seculi comparent, quod, quasi facta conjuratione, plerisque numerum

ἀνδραγαθὸν adscribere civitatibus amavit. In
Chaucis, ut est Annalium I. turbidarum
legionum vexillarii, præsidium agitantes,
seditionem coeptavêre, præsentique duorum
militum supplicio territi, in malè fidam cum
castrensi disciplina gratiam rediêre. Iusserat
id Menius castrorum præfectus, boni ma-
gis exempli, quàm demandatarum sibi par-
tium, jurisque concessi memor: quamobrem
acriùs intumescente motu, cùm jam plura
seditionis ora essent ac voces, profugus re-
pertusque, postquam intutæ latebræ, auda-
ciam pro muro furibundis objicit: *Non præ-*
fectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tibe-
rium Imperatorem violari simul exterritis qui ob-
stiterant, raptum vexillum ad ripam vertit; &
si quis agmine decessisset, pro desertore fore, clami-
tans, reduxit in hiberna turbidos, nihil & ausos.
Hanc ripam, Visurgis amnis, vir in paucis eru-
ditus intelligit, quem abitu nudare suo vexilla-
rii paraverint, Rhenum ac tumultuatrices peti-
turi legiones: namque præsidium istud haud
dubiè Chaucis impositum continendis. Fuisse
igitur autumat aut paullò infra, aut ad ipsum
oppidum Bremam, atque hoc primum illi ce-
lebritatis ac originis exstitisse rudimentum: sic-
uti complura loca, Romanis insecsa præsidiis,
domitoribus exinde suis augescentem fortu-
nam

nam florentemque debuere. Attamen in ripam ulteriorem, spe commodioris illectum situs, translatum postmodo promotumque fuisse. Quæ quidem neque confirmare argumentis, neque refellere in animo nobis est: ex ingenio suo quisque demat, vel addat fidem. Certiori tradiderim probatione, cum Magnus circumferret arma victricia Carolus, satis amplam, nec adspernandam victori fuisse rem Bremanam. Produnt enim historiæ Gallorum principes, Carolum, cum Holdenstedæ, in Albis littore moraretur, per legatos à Goderico, Cimbris imperitante, petiisse, ne receptum fugitivæ Saxonum ostentare nobilitati pergeret, quin potius receptos iudicio traderet aut clementiæ potentioris. Haud impetrato, vim ratus adhibendam iis, qui causam suam cum vicino conjungere regno destinabant, misit in Bremenses instructo cum exercitu filium, qui acie, cum principe Bechone, victos imperata facere coëgit: ac ferro ignique corrupta regione, reversus est ad patrem, in Eburonibus agentem, feroculæ victor frænatôrque nationis. Certè non planè nulli fuere, qui & Bechonem, immixtum annalium æternitati, ductorem habuere, & præliarem tentaturi aleam, invicti filio bellatoris occurrere sunt ausi. Quapropter privilegia, quæ à Carolo

Willehadus, ad annum DCCCLXXXVIII, donatus pedo præsul, impetravit, non conferre primitus, sed ornare jus civitatis, atque amplificare, comperimus. Ejus mihi liceat insignium causas hariolationibus aucupari qualibuscunque, quas tamen deduci in Areopagum nolum. Eò quispiam confugere divinus quiret, postquam Fresonum gentes ac Saxonum, Christi jugo barbaram mutavere libertatem, Bremam, non contemnendo præsidem tractui, iussamque recens domita fideli vinculo cohibere pectora, clavem accepisse, publicam fungendi muneris admonitricem. Sed hanc nobis eripere mentem aliud commentum satagit. Recessus, vel terra, vel mari, sinuosos dici *Cameras*, est observare. Per magnos maris sinus, ab Oceano circumambiente linearum abscissos imaginatione, *regias Cameras* Saxonis proles Anglus vocat. Rugia partem sui longius in undas excurrentem videt, quæ à truncarum arborum congerie, *Stubbenkamer* indigenæ vocatur. Tum etiam, sicut in ædibus reductiora conclavia secessusve dominus habet, quos *Cameras* fœculentior cœpit appellare Latinitas, ita reges populivæ, quæ in corpore suo plurimum, situs ac celebritatis ergo, tribuere membris, Camerarum ea dignosci censerique voluerunt appellatione. Sic Londinium, quod

copia

copia negotiatorum & commeatuum maximè celebre quartus decimus Annalium prodit, Angliæ regis Cameram à vetustis seculis, in Anglicano jure dictum, testatur Anglorum gentis aquila Ioannes Seldenus, Maris Clausi lib. II. cap. 22. Sic clavigera Batavorum Leyda, libante in Antiquitatibus eorum Petro Scriverio, rerum potente secundo Guilielmo, qui Comitatus honori regalem junxerat apicem, Hollandiæ nominata Camera fuit: unde Scriverio quidam amicitia cognitus, duarum illi clavium attributum insigne divinabat. Adjice, quòd quæ Cameræ quondam audiverunt oppida, vel clavium ante tot secula noscitata sunt insigni, fluviorum patribus adsita sunt fluviis. Ecce enim Thamesi Londinium, Lugdunum ac Wormatia Rheno, Visurgi Brema, clavium gestatrices urbes alluuntur. Hæc animi gratia in medium allata sunt, ut in beneficii loco ponant, cedere melioribus. Acutiùs qui viderit, vice-rit. Imponatur huic capiti colophon, ex Adamo petatum elogium Bremæ, quod is ante sexcentos ejaculari non dubitavit annos. Historiæ Ecclesiasticæ lib. III. cap. 26. de Adalberto: Ita affabilis, ita largus, ita hospitalis, ita jocundus, ita cupidus divinæ pariter ac humanæ gloriæ, ut parvula Brema ex illius virtute instar Romæ divulgata, ab omnibus terrarum partibus devotè peteretur,

teretur, maximè ab Aquilonaribus populis. Sed patrii soli amores, aut ejus, quod comitate cum patrio contendit, affectus nostros inscientium rapiunt, & amplificationibus objurgare verilitemi compellunt.

CAP. X.

Emda & Stada. *Ad Amisiam vicus, aut castellum Amisia. Inde natales arcessuntur Emda. Frequenter homonymis oppida lavari fluviis. Viderat Amisum, & Amasiam, in Asia Caucas. Avitarum sedium nomina novis amanti imponere coloni. Απειρος Ptolemai, vel Αμιοσα Stephani, clarissimas inter Germanie numerata civitates. Incertum, an ea sit Emdanorum. Rerum Emdanarum culmen ante sexaginta plus minus annos. Propugnaculum unitis Emda provinciis. Die, quo nos ista scripsimus in Belgio, Belgæ pax & Hispani vulgata. Stada nomen, à Statione navium Romanarum, tulit. Albi classis subvecta Tiberii. Castrum Stadii. Castra quondam oppida tenuiora, sed vallata, nondum inferere sese civitatibus ausa. Stadam Sifridus extruxit, uti Romam Augustus. Comitatus Stadenfis. Hartuvico transcriptus à Cesare Philippa. Adalberti, comitatibus insidiantis, arrogantia. Cur descriptio nobis omissa fluviorum. Pars Scanzontis in Visurgim.*

TAcitus Annal. II. de Germanico, expeditionem in Cheruscis agente; Lacus inde & Oceanum, usque ad Amisiam flumen, secunda navigatione pervehitur: classis Amisiæ relicta, levo amne, erratúmque in eo, quod non subrexit. Amisiam,

fiam, ubi relictæ classis est, pro vico, vel castello, non autem pro flumine, capiendam, sentit egregie cum præeunte Cluverio Freinshemius. Atque, cum præter hæc Taciti verba, Pliniana quoque lib. xvi. cap. i. commonstrent, in ore Amisiæ, vel ad imminentem orilacum, in statione classes habuisse Romanum, vix ambigere fas est, quin Amisiam *Ἀμισίαν* Emdam interpretêre, lambentis arrodentisve fluminis, ut hodie, sic antiquitus agnomento celebratam. Talium neque recentior est infœcunda, neque prisca Cosinographia. Homonyma aut lavant hæctenus, aut quondam lavêre loca, Rizon in Illyrico, Vulturnus in Campania, Sybaris ac Syris in Magna Græcia, Arbis in Gedrosia, Chesel in Tartaria, in Nortgavia Egra, in Osis Ostra, Drepta in Caucis & Bolta. Si plura non inficiandæ rei conquirere laborarem exempla, & festinabundi putarer ocio lectoris, & proprio pariter insultare. Ceterum ante cognitum auditumve Romanum, haud quaquam caruisse Caucos Amisiâ, conjexim. Spectaverant è propinquo, cum avitis in Asia sedibus incubarent, urbes Amisum, Luculli nobilem expugnatione, & *Ἀμισίαν*, quam, utpote genitricem sibi, cum cura libro duodecimo describit ὁ γεωγράφος *Ἀμισιῶτις*. Hoc autem nostro quoque fieri solereprehendimus ævo, ut no-

vam sibi quærere patriam compulsi, nomina locorum, quæ prior noverat & avita, perquam advocent usurpéntque libenter: quò sic ingratiss suis obliviscendæ solentur emitigéntque desideria telluris. Sicuti Batavus & Hispanus Indiæ locis, Eoæ & Occiduæ, nota sibi nomina cum coloniis invexit. Quod si, cum non nemine, in situ Ptolemæanam agnoscens hallucinationem, hîc locare tentaveris *Ἀμφίσειαν* ejus Germanicam, aut *Ἀμφίσειαν*, quindecim ante secula, inter oppidorum eximia caput extulit Emda. In tribus enim Germaniæ præcellentibus Amisiam numerat Alexandrinus. Unde Stephanus in Urbibus: *Ἀμφίσεια, πόλις Γερμανίας· Μακρηνὸς ἐν τοῖς ἀπὸ Ρώμης ἐπὶ τὰς Ἀμφίσεις πόλεις τὸ ἐθνικὸν Ἀμφίσεια*. Id est, *Amisa urbs Germaniæ: autore Macriano, in itinerario à Roma ad illustres urbes: gentile est Amisæus*. Sed aut erroris est absolvenda designatio Ptolemæi, aut gravi afflicta casu res procubuit Emdana, cujus famam atque memoriam caliginosa nobis surripit vetustas. Nam ad annum à nato Deo millesimum, ignobiles atque pertenuës, annaliûmque prætereundi scriptoribus Emdani fuère. Duodecim ante lustra plus minus, ut singulæ semel adscendunt ad fatale sibi fastigium respublicæ, consumserunt incrementa sua, pandere sinum exulibus edocti, & venienti cum profugis

fugis occurrere fortunæ. Quanquam ne nunc quidem illustris famæ claritudinem intermiscere: dilecti insuper adductique, ut murum ab ea parte, tutissimumque provinciis iis propugnaculum præstent, in quæ hic ipse, qui nos hæc scribentes videt, annis octoginta magnus imponitur dies: inter Philippos, ac sociatos fœdere Belgas, publica voce Mavortis facessere jussu furore. Quanquam nonnullis bona sua fecius interpretantibus: quorum timor, vel refutandus temporum successu, vel comprobandus, ut omnino refutetur, atque uti, signum extollente Batavo, pax augusta per omnes Christiani orbis angulos exsurgat, Optimum Maximum pacis atque concordiae Statorem auctoremque supplices ex animo veneramur. Ad vetustissimum, ut perhibent, oppidum Cauorum dissertatio proferatur. *Stadium* litteræ vocitant antiquiores. Romanis acceptam tulisse *Stationis* appellationem, forsan haud infeliciter ex eo colligatur, quod, auspiciis Octavii firmato Tiberio, classis, quæ Oceani circumnavigaverat sinus, Albi flumine subvecta Vellejo Paterculo lib. II. narratur. At *Stadii* locus, Albinæ propemodum ripæ prætensus, vacaturis à cursu navigiis aptam polliceri securitatem videbatur: unde Adamus lib. II. c. 22. *apud Stadium barbaros exceperunt, quod est oppor-*

tunum Albiæ portus præsidium. Ergo, quod stanti classi præsidium atque tutamen haberetur, sensim Stationis eminere nomine cæpit, quod è proximo nomen *Staten* adspicit, quo oppidum hoc Chronicon Sclavicum, & Gesta Pontificum Lubecensium insignivêre. *Castrum Stadii* diploma loquitur Imperatoris Friderici, signatum anno MCLXXX. Unde suspiceris, ante quingentos annos Stadam oppiduli potius famam, quàm urbis, adimplêsse. Castrum enim, anteponendum castello, urbi oppidove magnitudine cedit ac dignatione. Verba Diplomaticis: *Castrum Stadii & Burgum, cum ministerialibus & universis pertinentiis, & omni jure suo.* Sic Hamburgum, Lubeca, Luneburgum, & innumeræ, cùm adhuc nomen inter urbes erubescerent profiteri suum, castra sunt antiquitus in litteris appellatæ principalibus. Historia Bremensium Archiepiscoporum: *Tempore imperatoris Henrici II. Henricus Calvus, qui mansit in Hertzevelde castro, bonus & mansuetus, uxorem habuit Hildegardam, quibus filius solus fuit superstes Henricus. Hic appellatus est bonus Henricus, & genuit duos filios, Sifridum Comitem, qui Stadium ædificavit. Hic à piratis capto castro, cum fratre comprehensus est. De quo fratre postea: Piratas vicit, & quos vivos comprehendit, suspendit prope Stadie. Stadam dicitur ædificasse Sifridus,*

Sifridus, quòd ipse, poliendæ princeps erigendæque, ex humili & angusta laxiorem reddere cultioremque niteretur. Ut Augustum, qui Urbem, quam lateritiam acceperat, marmoream reliquit, censuere quidam *Romulum* appellari oportere, quasi & ipsum conditorem Urbis, in Cæsaribus edente Tranquillo. Neque enim majore laude urbis alicujus circumfundendus autor est, quàm qui splendorem ejus operi conciliat, aut æternitatem. Deinceps eadem Historia: *Comes Luderus accepit uxorem Alheidim, amitam Rodolfi, quem Saxones elegerunt in regem contra Henricum, genuitque ex ea Vdonem primum, qui factus est Marchio. Hujus Vdonis tempore Comitatus Stadenfis donatus est Bremensi Ecclesia, & susceptus ab isto in feudo. Sæpe Comitatus Stadenfis tabulæ commemorare vetustiores. Fusum per totam Bremensem Archiepiscopem fuisse, Bremensi credere par est Adamo. Lib. iv. c. v. Alter verò Comitatus erat Vdonis, qui per omnem parochiam Bremensem sparsim diffunditur, maximè circa Albiam. Nempe dignitas illa comitiva jurisdictionis quædam species erat, præter alia muneris eximia, potissimum in exercendis occupata judiciis, liberóque meatu præfulum ipsas pervagata ditiones, cum nondum, damnatâ modestiâ votorum, artibus adspirare patriciis ad dominatum cœpissent. Imperator Philip-*

Philippus Suevus, ad annum CIOCCXCI. Hartvico II. cum comitatu, seu civili jurisdictione, Stadæ transscripsit addixitque possessionem: Nos igitur, fideliter ac justè paternam imitari cupientes æquitatem, prædictum castrum Stadii, cum comitatu & omnibus pertinentiis suis, similiter & supra dicta patrimonia Rodolphi Marchionis, Henrici Marchionis, Comitis Friderici de Stadio, atque hereditatem nobilis matronæ Idæ, cum omni jure & integritate, omni que utilitate & honore Ecclesiæ Bremensi perpetuo jure possidendam confirmamus. Enimvero jam ante seculum, quæ prece, quæ precio, suum Vdoni comitatum extorserat Adalbertus, cui avaritia gloriæ, & insatiabilis cupidus famæ nihil invium, nihil remotum videri sinebat, hoc elogio per *ὁ ἄριστος* donata scriptorem: *Mens alta viri pugnans contra naturam patriæ, quidquid usquam magnificum didicit, hoc habere & ipse voluit.* Hinc adversus potentatum Wirceburgensis obliquus, & fastigium ejus, qui dioceseos imperium ducis pariter & Episcopi nomine complectebatur, in diminutionem accipiens sui, comitatum abolitione viam sibi facere destinavit ad supparem dictaturam. Audiatur in partes sæpe nobis advocandus Adamus. Lib. IV. cap. V. Potuit Ecclesia nostra dives esse: potuit Archiepiscopus noster Colonienſi aut Moguntino in omni rerum gloria non
invi-

invidere. Solus erat VVirceburgensis Episcopus, qui in Episcopatu suo neminem dicitur habere consortem. Ipse enim cum teneat omnes comitatus suæ parochiæ, Ducatum etiam provinciæ gubernat. Cujus æmulatione noster præsul statuit omnes comitatus, qui in sua diœcesi aliquam jurisdictionem habere videbantur, in potestatem Ecclesiæ redigere. Fluvii veterum clari scripturis, ad alia decursuræ prætereuntur orationi: partim quòd invadere prioribus observata refugimus, partim, quòd in expeditionibus Romanis plus sunt nobis vice simplici memorandi. Visurgidos ignoscat mihi Nympha,

— *Lympha lympharum*

Fœcunda mater, nata Cattidi proles,
Sed nupta nostro, nupta duplici Cauco,
Quem diribente findit arbitra fluctu:
Princeps amœna, clara, vitrea princeps,
Amasiarum serva puppium princeps.

Ut in Scazonte, laudibus ejus inscripto, cecini.

CAP. XI.

De republica Caucorum. Reges atque principes Germaniæ non imperii, sed nominis habuisse dignationem. Quippe ad populum summa relata rerum. Ferme nascentis ad instar Romæ. Cui, rege Romulo, libertas & majestatis jura relicta. Pars libertatis eligere. Lacedæmoniorum umbratici reges. Heroicorum temporum monar-

monarchæ. Quale Cauco regimen arriserit, è vicinorum promitur exemplis. Frisio reges: sed in quantum Germani regnabantur. Cherusco reges. Regni Arminius adfectator. E'vālwūg Taciti concilatum. Catto principes. Batavo reges. Optimatum primi, reges. Cauci regimen è citerioris seculi moribus indagatum. Qualem publica rei constitutionem Magni deprehenderint arma Caroli. Bella uni permissa gerenda. Becho, Bremensium princeps. Francorum populo, cui Caucasus immistus, admissio regno salva libertas. Saxonum in Britannis Heptarchia: sed uno præminente. Patres Saxonum, seu optimates. Carolus antiqua magistratum vocabula Saxoni reliquit. Inter quæ Potestas. Frisiorum Potestas. Bremensium Potestas. Iudiciaria manus. Graviones. Goegravii. Hassiæ Landgraviorum, ac Hollandiæ Comitum, primordia consimilia videri.

Scriptores antiqui reges atque principes Germaniæ loquuntur, sed, qui civitatem quique suam suadendi magis autoritate, quàm jubendi potestate, temperarent. Neque enim liberum illis aut infinitum regimen: plebi relicto maximarum arbitrio rerum. Tacitus: De minoribus rebus principes consultant, de majoribus omnes: ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. Ut fortuitum videantur & mobilem, & ex voluntate parentium constantem, inter suos occupasse principatum. In concilio, Vt turbæ placuit, considunt armati. Tum, si displicuit sententia (regum principumque) fremitu adspernantur: sin placuit,

placuit, frameas concutiunt. Propterea Tutor Histor. 1 v. invidiosè: *Germanos non juberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere.* Res igitur alibi dissociabiles miscuere, regnum ac libertatem. Ita neque Romulus (nam à rep. Rom. omnium rerum egregiarum exempla mutuamur) nascenti populo potis erat omnia cognitæ subducere jura majestatis. Dionysius Halicarnasseus lib. 1 v. *Penes populum trium horum erat arbitrium, creandi magistratus tam domi quàm militie, leges abrogandi vel confirmandi, bellum pacemve decernendi. De his rebus quoties disceptabatur, curiatim colligebantur suffragia, & tantundem valebat pauperrimi quàm ditissimi calculus.* Unde jam nulli miremur, in Catilina scriptum Sallustio, *imperium regium initio conservanda libertatis, atque augendis reip. fuisse.* Nam quod Tacito sic incipit Annalium labos: *Urbem Romam à principio reges habuere: Libertatem & consulatum L. Brutus instituit.* Illud omnino sejungit à libertate regnum, quod imperium in superbiam verterat ac dominationem, & magnitudinem suam peccandi licentiâ maluerat, quàm officii gloria, metiri. Ac sicuti, post Romulum, proprios elegit arbitra Roma reges: ita Germania quoque sumpsit suos, id est, elegit. *Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt.* Electio verò magnum libertatis, etiam fugitivæ, decus. Galba Hist. 1.

Loco

Loco libertatis erit, quod eligi cœpimus. Nostri igitur illi veteres, principali titulo regalive præfulgentes, certum imperium, vimque regiam animo complecti non audebant, *reges nomine magis, quàm imperio*, ut ait in Agefilai vita de Lacedæmoniorum regno Cornelius Nepos. Et exspatiatus in primordia Romana Sallustius: *Imperium legitimum, nomen imperii regium habebant.* Quales ferè Stagirita testatur heroum tempora tulisse Monarchias, Politicorum l. III. cap. XIV. & à volentibus acceptas, & secundum præfinita legum exercendas. Speciatim verò Cauco, quæ placuit universum Germano, tractandæ reip. placuisse formam, è vicinia nostra non adspernando depromitur argumento. Cum Frisio Cattum intuere, Cheruscumque. Quum Frisios à Malorige Verritòque regi tertius decimus indicâset Annalium, ista cautissimus adscribit: *in quantum Germani regnantur.* Sic enim sanior scriptura, pridem ulcerosæ substituta. Et eos, qui vetustissima Francorum facinora signavêre, reges liquet edidisse Frisiorum. Ne citerioris seculi nomina commemorem. Cheruscum regni non eximit admissæ speciei, quòd Annal. II. dux Arminius, regnum adfectans, popularium narratur adversam habuisse libertatem. Nam si regni nomen inauspicatum popularibus exterminandumque

dúmque visum fuit, cur *Cheruscorum gens regem Româ petivit, amissis per interna bella nobilibus, & uno reliquo stirpis regia, qui apud Urbem habebatur?* Annal. xi. & quidem tempora flagitati regis, & fastiditi, vix quatuor lustrorum intercapedine dividente. Nempe non ipsum illi regnum, sed regem averfabantur Arminium, abscessu Romanorum, & pulso Maroboduo, superbum. Veriti, ne proscriptâ modestiâ votorum, mixtam principatui sensim oblivisci libertatem, & unius cogerentur adspectare iussa dominantis. Quippe cunctorum domitor affectuum animus indomabili frenos imponere nescit ambitioni, quæ incrementis ex hoste destituta capiendis, incivium plerumque capita grassatur ac libertatem. Cattorum principes Adgandestrius & Arpus Annal. ii. Catumerus Annal. xi. leguntur. Et quid Catti propaginem sileo Batavum? Civilem regionem sanguine, tradidit adfirmatè Tacitus: Veromerum Strabo, & non unum Bataviæ regem Marcellinus in nostra secula transfudit Ammianus. At, quod Hugo Grotius asserit, in libro de Antiquitate Reip. Bataviæ, *nihil esse manifestius, quàm reges hos fuisse iidem ut Laconicos, nomine solo, re verò ipsa nihil nisi optimationum primos.* Idem in promptu nobis est asserere de Frisiorum Cheruscorumq; regibus, & si hos

F

adjici

adjici patiare, Caucorum. Propterea Tacitus, ubi in concilio regem ait audiri principémve, ceteros, adjicit, ad sententiam admitti dicendam, *prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est.* Hi, invidendo gentibus exemplo, Germanorum optimates erunt: in rep. cujus penes populum summa fuit, eminente nihilominus ætatis, profapiæ, factorum, eloquentiæque dignatione. Tempora consulere liceat à nostris minùs abscedentia temporibus. Nam quemadmodum ea, quæ spectaturos, ob longum nimis intervallum, oculos eludunt, certius solent è propinqui ratione percipi trigoni: ita, quæ plurima subducit nobis abdítque tenebroso sinu vetustas, ex insecutorum elucet sæpe, scintillantve moribus annorum. Saxo, qui Cauci sepeliit appellationem, prisci retinebat haud prætereunda vestigia moris. Magnus enim Carolus, sub octavi seculi finem, fertur in hunc ferè modum publica reperisse constituta. Salva populo libertas & intemerata. Qui confusionem exturbaturus, immodicæ pedissequam libertatis, ultro directricis admisit adscivítque faciem Aristocratiae. Quippe meritis eminentes & auctoritate viros (erant autem numero duodecim) consiliorum suorum reip. facere copiam, ejúsque cum imperio tractare negocia jussit.

Annuo

Annuo quisque per vices honore præsidendi collegas anteibat. Ac, ne regis eos ex toto nomen, tanquam malam scævam, horruisse credas, quemcunque bella deprehendissent, ab exteris illata, præsidem, is, bello flagrante, rex appellabatur, regiâque potestate cuncta sub imperium accipiebat: donec, pace restituta, regii nominis exueret invidiam, ac ad pristinam rediret æqualitatem. Fermè ad dictatoris exemplum Romani. Sorte sequestra permissum uni, quod multorum erat, è quorundam colligi monumentis queat. Rex verò videtur principum titulo decoros habuisse legatos. Certè cum Caroli filio, principe ducente Bechone, conflixisse Bremenses, dictum nobis est in adolescentis historia Bremæ. Non minùs hercule Francus antiqui afficiebatur admiratione moris. Francus, in cujus nomen plurimus adscitus est adoptatúsque Caucus, ut è cap. VII. paret. In legibus Francorum: *Hoc decretum est apud regem & principes ejus, & apud cunctum populum Christianum, qui intra regnum Merovingorum consistunt.* Quæ verba (non enim nunc adire nobis Antiquarum legum Codices dabatur) eruditissimæ de Comitibus dissertationi concivis amicique nostri Meimari Hoyerii debemus. Afficiebatur etiam, sed minùs evidenter, effusus in Britanniam Saxo.

Quippe, cū res inibi suas in tantum videret
adolevisse, ut prosperrimæ jam essent ac pol-
lentissimæ, plenæque ac consummatæ victoriæ
fructus, Heptarchiam partæ telluri rectricem,
sed à singularis imperii non abhorrentem re-
verentia, dedit. Etenim, qui virtute poten-
tiave, solis instar, sex reliqua sidera inumbra-
ret, is & insigni à reliquis æstimio colebatur,
& rex gentis Anglorum appellabatur, autore
Venerabili Beda. Sed, ut in victa regione, vul-
góque victore sensim cum victo numerosiore
confuso, populari consultum minùs atq; litatum
libertati videtur. Delectorum procerum auto-
ritati perhibet illustre testimonium Witechin-
dus, in natali versantem sede Saxona describens.
Namq; repræsentata supplici Britannorum le-
gationis oratione, quâ, ad Pictos averruncan-
dos, opem atque terrorem ejus implorabat, *Pa-
tres*, inquit, *ad hæc pauca respondent.* Carolus verò
Magnus, ut ad ea nunc tempora cursûs nostri
vaga reflectamus, haudquaquam prisca Saxo-
nis ivit instituta deletum. Assensus enim est,
suis ut in plerisque moribus uteretur, haud au-
sus longissimæ sine libertatis eum multare po-
pulum, qui pulcherrimum putabat exspirandi
genus, in ejus exspirare complexu Deæ. Plera-
que retinuit antiqua magistratuum vocabula
victus. Inter quæ P O T E S T A S eminet vel
impri-

imprimis: eo sensu veteri quoque non inauditum vocabulum Latinitati. Juvenalis in divina Satyra, quæ omnes una provocat Horatianas:

*Hujus, qui trahitur, pretextam sumere mavis,
An Fidenarum Gabiorumque esse potestas?*

Et ea gens, quæ veteris invasit patriam Latinitatis, hodiçque POTESTATIS eundem voci servat honorem. Ingredere vicina. Cùm Frisii, & Guilielmus, Hannoniæ domus ultimus, armorum inter se periculum facere decrevissent, ante conflictum tentato colloquio Frisii ceteras inter hanc Comiti conditionem tulere, quatuor Frisiorum nobilissimos impositum scuto Comitem humeris vibraturos, & in ea dicta prorupturos: *Hæc est Potestas Frisiæ.* Et omnino multam Potestatis faciunt Annales Frisii mentionem. Neque præterire Bremana velis. In quæis ad A. DCCCCXXXIV. & MCCCCLIX. *potestates* (sic enim prodit cum Diplomatis historia) reperimus. Et ad A. MCCCCLIX. in bello, quod cum Oldenburgensi Mauritio gestum, *cum potestate sua, & stipendiariis, Bremenses exivere*: Bremensium Archiepiscoporum Historia tradente. *Gewalt* indigena fuit appellitata sermone Potestas: unde etiam nunc lictores *Gewalts-fnechte*, id est, *ministri potestatis*. Apparet in privilegiis quo-

que, nec non in veteri rerum historia nostrarum; *Judiciaria manus*, quæ vel eadem cum potestate fuit, vel haud insigniter abiit ab ea recessitque. Quomodo pro potestate Potentatum posuit in Lexico Papias: *Potentatus, auctoritas judicialis in civitate*. Judiciariam Potestatem Bremensis nominat Adamus. Defluxit inde Patrum Conscriptorum appellatio *Witheit*: *Wet* enim, ac *Wit*/legem signat. Ceterum, qui plebem juris intra legumque reverentiam coercerent, est ubi *Gravii* quoque sint dicti Germano, vel *Graviones*. Variè tamen usurpatæ titulo dignationis. Sicut enim Comites sacrarum largitionum, rerum privatarum, alvei Tiberis, cloacarum, metallorum, portuum, commerciorum, Littoris Saxonici, limitaneos, &c. legere est in imperii Notitia: sic Dyckgravios, Burggravios, Pluyingravios, Marckgravios, Goe-gravios agnovit ante seculum non unum Germanus, & agnoscit. Goe-gravii nostri, qui juri præsumt dicundo per certi limitata districtus, eorum, qui Tacito describuntur atque Cæsari, speciem videntur atque vestigium repræsentare Gravionum. Tacitus: *Eliguntur in iisdem conciliis & principes, qui jura per pagos vicōsque reddunt*. Cæsar in Commentar. VI. quo loco flectit ad Germanica commentationem: *Principes regionum atque pagorum*
inter

*inter suos jus dicunt, controversiasque minuunt. Goe tellus est, & pagus, ex usu vetustiorum diffusæ determinata portio civitatis: cujus indicia nominis in antiquis expressa tabulis sunt Emisgoe, Lorgoe, Sturmegoë, Fivelgoë, Berdangoë; qui sanè tractus terrarum, Latine scripturientibus audivêre pagi. Sed & Friso partem sedium suarum in Oostergoe dispescit & Westergoe. Sunt igitur Goe-gravii pagorum judices. Cursim quoque vicinum libet iteratò tangere Cattum. Plures uno Landgravios seu pagorum comites (non est enim nomine tenus alius à Goe-gravio Landgravius) Hassiam medio labente rexisse reor ævo: sed, uno forsitan opum virtutumque gradibus ad eminens enixo fastigium, ceteri florentem ejus adoravêre fortunam: unde Hassiæ illi Comitibus, ac, deinde, temporum augustior usu facta, Landgravii addita salutatio est, ac Cæsare relicta favente. Talia ferè de primordiis Hollandiæ Comitum Grotius aperuit, in libro de Antiquitate reip. Bataviæ, cap. v. Verba (nam ubique legi Grotiana merentur) adscribo: *Fuit ergo Comes Didericus jam ante, & Comitibus filius: sed comes pagi, hoc est, regionis alicujus, non integræ gentis: qui honos ipsi primò concessus, procerum & oppidanorum, ut credi æquum est, faventibus studiis. Et cum in Trajectinis tabu-**

lariis mentio fiat pagi, siti in Australi regione, cui nomen Hollandia, à vero fortè non abeat, hunc ipsum pagum fuisse avitum Diderici comitatum: in cujus vocabuli consortium mox totum hoc eidem principi creditum corpus imperii venerit.

C A P. XII.

De Caucorum moribus ac institutis. Comitia sub dio celebrata. Duplicem ob causam: necessitatis unam, superstitionis alteram. Dani, Poloni, Franci libero consultationes suas atheri commisère. Sic in Chaucide Minore Frisii, ad Vpstallesbomum. Et in Chaucide Majore Bremenses hodièque, prope Basdaliàm. Ruricolis nostris jura sub dio reddi. Quercus religio. Quæ signum numinis. Sanctiva arbor. Staleke quercus.

DUæ compulère populos, ad comitia patentibus in causis agitanda, causæ: Una loci fuit amplitudo deligenda, quæ sufficeret immensæ receptandæ coëuntium turbæ. Testatur enim Tacitus, de majoribus omnes consultasse rebus. Iterum: *Vt turbæ placuit, confidunt armati.* Et apud Cæsarem Induciomarus *armatum concilium indicit.* Hoc more Gallorum est initium belli, quo, lege communi, omnes puberes armati convenire coguntur. Comment. v. At quæ illa tam vasta receptacula, quæ tot coërcere millia quirent, præsertim in populis ingentium ignorantibus operum structuras? Altera, metus ex numine fuit. Cælo teste, de summa rep. deli-

deliberabant, ut sinceros adferrent ad negotiorum magnitudinem adfectus. Rati, sub puro Jove magis præsentem Jovis haberi majestatem. Morem hunc constat in posteris hæsisse gentilitatis, & hære. Quanquam ne æstimatæ quidem à Deo gentis exemplo carentem. Sed nostræ venemur ætati propiora. Ante tria secula conventum sub dio Danorum Ericus egit. *Chronica Slavica: Anno Domini MCCCXII. rex Danorum Ericus in campo spacioſo & plano Ortus roſarum dicto prope Roſtok maximam & multum ſolemne tenuit curiam cum multis principibus & dominis terrarum ſpiritualibus & ſecularibus.* Neque renuntiat hodiernus inſtituto Polonus, & neceſſitate ſeſe & antiquitate defendenti. Quem brevi, propter eligendum Uladiſlai ſucceſſorem, infinitam cælo oſtenſurum nobilitatem, diremti circuloꝝ ambitu mirabuntur obſtupescēque campi. Diu quoque Francum de rep. vidēre campi conſultantem: donec, aëris inclementiam vitaturis, urbium ſeptis, ædificioꝝque clauſtris includere conſulta cœpit. Et quid Caucasum taceo Minorem? Campum novit Auricanus ager Upſtallesbomum. Illic ex omni Friſia, Rhenum inter atque Viſurgim, comitioꝝ cauſſâ coire delegati à populo ſolebant: illic, patulo ſub cælo, conſilia de rep. miſcere,

tribunal excitare, & ardua quæque minuere
 controversiarum. Imprimis, si quid vitii fe-
 cisset antiquissima libertas, aut factura videre-
 tur, huc, velut ad libertatis aram, indignantis
 populi vota concurrebant. Unde, confluere ad
 Upstallesbomum, tantundem ferè Frisio signi-
 ficabat, ac ad vindicias secundum libertatem
 poscendas advolare. Quid autem cesso Cau-
 cum meum ad testimonium citare Majorem?
 Ille verò ne nunc quidem pristinum patitur
 obsolescere morem, neglectum pridem exu-
 tumque Frisoni. Prope Basdaliæ locus, nul-
 lo pariete laborans aut tecto, VII. ab urbe Bre-
 ma milliaria recedit. Inibi Bremani tractus
 Ordines, expositi cælo, congregiuntur. In eo-
 dem tractu *παλαιὰ πινὴ καὶ πολυχρονία ὡς ἀπατηρήσῃ, ve-*
teri quadam & à multo tempore deducta consuetu-
dine, quemadmodum de talibus Diodorus Si-
 culus loquitur, agrestium sub Dio judicia pas-
 sivitus exercentur. Plerumque annosa aliqua,
 & ingentibus onerata cornubus, desuper in-
 spectante quercu. Cujuscemodi tres Upstal-
 lesbomum inumbrabant. Robur enim, reli-
 quas inter arbores, publica præcellebat admi-
 ratione. Maximus Tyrius Celtam (Celtæ ve-
 rò pars Germanus) robore signante, præsentem
 docet horruisse Deum. Dissert. xxxviii. τὸ δὲ
βαρβαρικὸν ὄμοιον ἅπαντες μὲν ζῶντες ἔχουσιν καὶ τελευτῶντες
 ὁ αὖ-

ἢ αὐτῶς σημεῖα ἄλλοι ἄλλα. Κελτοὶ σέβουσι μὲν Δία· ἄγαλμα
 ἢ Διὸς Κελπιδὸν ὑψηλὴν ὄρουσιν. Id est, Inter barbaros
 similiter, qui Deum non agnoscat, nemo est: alii
 tamen alia ei statuunt signa. Celtæ Iovem colunt:
 Iovis autem simulacrum apud eos est alta quercus.
 Quò referendum est illud, de triumphata Ger-
 mania, Claudiani, in primo de laudibus Stili-
 conis:

— & robora, numinis instar

Barbarici, nostræ feriant impune bipennes.

Sanctivam arborem succedentis ævi rusticola
 vocabat. Vnde lex à Luitprando lata, Longo-
 bardorum rege: *Qui ad arborem, quam rustici
 Sanctivam vocant, adoraverit, vel incantationem
 fecerit, componat medietatem pretii sui in sacro
 palatio.* Et observatæ quercus in nostris diu re-
 fulsere monumenta moribus. Confectæ ad
 annum M C C X L V I I I. de Advocatia
 Braemstede tabulæ sic finiunt: *Actum juxta
 castrum Haghen, prope quercum, vulgariter Staleke
 nuncupatam.*

C A P. XIII.

*Eruantur ad familiam, habitum, victum pertinentia
 Servi, colonorum instar, habitus Germano. Cujus in
 Chaucide deprehendunt indicia moderationis. Liti. Cur
 liti, colonive, mancipiorum aliquando nomine dehone-
 stentur. Viri proprii. Barbaries eorum, qui servituti
 naufragos addixere. Recentioribus, ante quinque secula,
 cognita*

cognita Caucis. Sed incognita vetustis. Cauci pellibus amicti. Quas in castris quoque Germanici gestavere. Cauci cirrigeri. Corymbiorum aestimatores. Emendatus Douſa Petronius. Famem Caucus obvia dape profligabat. Quam venatio mediterraneo praebebat, uti piscatio maritimo. Lintres. Coriacea Saxonum navigia. Plinii, Cauci victum miserantis, ampulla. Devincendorum durities invisa Romano. Artes Agricola, Britannos ad enervem invitantis elegantiam. Vera rerum amissa vocabula. Nihil miserum, quod in naturam consuetudo perduxit.

DEhinc alia quædam Cauci persequi libet instituta. Offert se verò nobis institutorum divisio in ea, quæ familiam, quæ habitum, quæ victum spectant. Pars ultima familiæ servi sunt, animata domûs instrumenta: sed minùs majoribus nostris habita contemtim, neque Romanum in morem descriptis per familiam adnota ministeriis. Tacitus: *Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono injungit, & servus hætenus paret.* Spirant in Cauco vivuntque tam liberæ, prope dixerim, jura servitutis. Obstrictus enim plurimus est agricola, ad frumenti modum, aut pecoris, singulis hero præstandum annis: sed obstrictus, quem permessa vomeribus obstrinxit ad talia munera tellus. Ita non ipse, sed terra, qualemcunque servit haud ingrata servitutem. Liti sunt appellati,

pellati, litæque, tempore quod recentiore à
 vetusta disparat ætatem. Ottho rex in privile-
 gio, ad A. DCCCCCLXXXVIII. *Donamus et-
 iam ad hæc præfato Archiepiscopo (Adaldago Bre-
 menfi) interventu Bernhardi ducis quædam nostri
 juris mancipia, litam videlicet Thietfuiden dictam,
 cum filiis ejus & filiabus omnique progenie, quæ
 ex his per successura tempora fuerit procreata. No-
 stri, inquit, juris mancipia. Nam litos istos, præ-
 fertim si cuncta progenies flagitatore patere-
 tur herum, nemo mancipiorum inficiabitur
 affricum fuisse nomen, qui, præter hoc Ot-
 thonis III. Henrici IV. Cæsaris, & Leonis IV.
 Papæ, aliorumque privilegia consuluerit, anti-
 stitibus indulta Bremanis. In iis enim frequen-
 tia reperio *sexus utriusque mancipia*. Adde se-
 culi vitium, in addicta sibi pactis aut precio
 corpora rigidioris, cujus ne nunc quidem ob-
 liviscitur ex toto vicinia nostra rigoris. Hinc,
 qui operam Saxoniam navare describendæ, sta-
 tus in ea meminere servilis. Witechindus lib. I.
*Gens Saxonica triforini genere ac lege, præter con-
 ditionem servilem, dividitur. Servos ipsos tertium
 genus Nithardus fecit. Histor. lib. IV. de Sa-
 xonibus scribens: Quæ gens omnis tribus ordini-
 bus divisa consistit. Sunt enim inter illos, qui Edlin-
 gi, sunt qui Frilingi, sunt qui Lassi illorum lin-
 guâ dicuntur. Latinâ verò linguâ hoc sunt, nobi-
 les,**

les, ingenui atque serviles. Sunt enim Lassi, variante temporum gentiumque loquela, Liti. Diploma Liemari: *Aderant alii quamplures ex liberis hominibus. Et mox: super reliquias nostras cum chirotheca, sicut mos est liberis Saxonibus, tradidit in Asanthorp curtim.* Dicebantur & viri proprii, sicut etiam nunc in Westfalis *eygen mannen.* Lex Adalberonis, ad A. MCXLIII. *Fœmina, quamvis libera, si alicujus viro proprio, nisi Ecclesiæ nupserit, quia se quoque servituti obnoxiam fecit, viro suo adhareat, & prædium Ecclesiæ relinquatur.* Asperum dictu, memoriæque horrendum est, quod ætatis mediæ leges historiæque patefaciunt, naufragos non bona modò cetera, littoribus impacta rapacibus, sed inæstimabile quoque bonum perdidisse, libertatem. Adeone efferari mortales, an sortem oblivisci potuisse mortalitatis, ut cum ira barbari colluctatos elementi, ac beneficio terræ matris elapsos, magis ipsi barbari, ac supra fidem atroces, in novam sustinerent abyssum præcipitare calamitatis? Tam injusta quis unquam admissa credat aut exercita jura? Exercuere, præter alios, & quidem in illustribus exercuere personis ætate media nostri. Bremensium Archiepiscoporum Historia: *Friderici avia & mater de Anglia navigantes, in Comitatu Stadeni naufragium passæ sunt:*

sunt: & secundum prisci juris rigorem tam homines quàm res regie ditioni sunt mancipati. Suggestit ergo Dux Friderico, Bremensi Archiepiscopo, ut ipse Comitem Fridericum Ecclesie suae mancipium evincere satageret. In Bremensis quippe Ecclesie Comitatu avia & mater sua, praetextu naufragii, servituti sunt addictae. At non vetus ille, gloria nostra, Caucus talia Neptuno subductis, & terrae suae illisis, intentavit, ut ex Ann. II. liquet: etiamsi multus fixisset in ipso prope tuguria mari. Et quantò sanctiùs eae leges, quae & bona miseris, & spiritum permittendo liberum, nec avaritiae suorum frena, nec crudelitati laxavere. Quod enim jus habet fiscus verba sunt Constantini Lib. I. (Cod. de naufr. l. XII.) in aliena calamitate, ut in re tam luctuosa compendium sectetur? Adjice L. ne quid D. de incendio, ruina, naufragio. Quod habitum, atque corporis cultum concernit, *δὲ πρῶτος πόρος* exstitere cum cetero Germano Cauci. Tacitus: Gerunt & ferarum pelles, proximi ripae negligenter, ultiores exquisitiùs, ut quibus nullus per commercia usus. Ferarum velantur exuviis, inquit, tam qui proxima nobis, quàm qui colunt interiora: sed hi curatiùs adornatis, utpote quibus omnis in pelliceo decor, ignoto, cum commerciis, elegantiore luxu: isti, sine cura deproperatis, quos usu poliorum ac consuetudine domitos, exoticorum splen-

splendor indumentorum atque varietas adfi-
cit. Hinc ilicò subnectit, ultiores eligere fe-
ras, & detracta velamina spargere maculis,
pellibúsque belluarum, quas exterior Ocea-
nus, atque ignotum mare gignit. Idem Taci-
tus Annal. II. de Germanico: *Nocte cœpta,
egressus augurali, per occulta & vigilibus ignara,
comite uno, coniectus humeros ferina pelle, adit
castrorum vias, adsistit tabernaculis, fruiturque fa-
mâ sui.* Ad quæ commentator Lipsius: *Quare
ferina pelle? ut habitum mentiretur Germani, cre-
do, qui plerumque pelliti. Germani autem multi non
in castris solùm, sed, ut opinor, inter ejus custodes.*
Inter *σωμαφορῶντες* eo fuisse tempore Germa-
nos, vix est ut integrum sit opinari. Nam &
bellum cum eo populo gerebat acerrimum
Germanicus (intutū verò, popularibus hostium
imperatorium credi corpus) & ante annos haud
ampliùs octo Germanos, ob cladem Varia-
nam, dimiserat ipse corpore custodes Augu-
stus. Tranquillum ad cap. XLIX. Sed in ca-
stris erat utique Germanus, & ipsissimùs her-
cule Caucus erat, in commilitii decus adscitus:
ut, in expeditionibus Romanis, ex primo pari-
ter ac secundo dicemus Annali. De capillitio
Germanorum Juvenalis:

*Cœrula quis stupuit Germani lumina, flavam
Cæsariem, & madidos torquentē in cornua cirros.*
Sic

Sic enim legit Illustris Salmasius, in Epistola de Coma. Sunt autem cirri deflui crines atque dependuli, sive sparsi sint illi, sive effusi, sive discriminati. Cirros verò non omnis Germania, sed Suevus imprimis atque Sigamber, in cornua torquebat, id est, in vertice nodo substringebat. Unde *Rheni nodos* apud Martialem legimus. Caucos epitheto cirriferorum donat in primo Lucanus:

Et vos cirriferos bellis arcere Caycos

Oppositi, petitis Romam. —

Si nobilissimo plausum dare Doufæ velimus, corymbia quoque Cauco dedit in Satyrico Petronius Arbiter: *Evocatum me non minus decoro exornavit capillamento: immò commendatior vultus enituit, quia flaucorum corymbion erat.* Pro verbo *flaucorum*, Romanæ civitatis exsorte, *Chaucorum* reponendum Douza divinabat. Altrinfecus rerum temporumque conferenti faciem, indicabit in primo Saxoniorum libro Witechindus, habuisse *diffusas scapulas casarie* Saxones. Ad victum propero: quo simplici utebatur & obvio Caucus. Insolitum illi, flagitare remotorum littorum piscem, peregrini aëris volucrem, saltûs non sui carnes, alieni temporis fructum. Insolitum, quod nunc apprime solens, ab extremo orbe violandorum opperiri lenocinia ciborum. Docto sine blanden-

dimentis expellere famem, & dape, quam suum illi mare, sua terra præbuisset, irritata labore jejunia solari. Ergo & piscibus insidiabatur, & feris. Namque victitasse plurimâ ferinâ Germaniam, cum Tacito Senecâque, Pomponius Mela testatur. Et in sexto Commentario Cæsar, omnem Germanorum vitam in venationibus, atque studio consumi rei militaris. Sylvarum creberrimus horror impulit Caucos ad bella facienda feris, sed interiores. Nam proximi fluminibus, aut mari, in pisces armabantur. Plinius: *Fugientes cum mari pisces circa tuguria venantur. Non pecudem his habere, non lacte ali, ut finitimis, ne cum feris quidem dimicare contingit, omni procul abacto frutice. Vlvæ & palustri junco funes nectunt, ad prætexenda piscibus retia.* Ceteroquin cavatos ex materia alveos, id est, lintres, in piscationis usum, aliósq; conscendebant: ut ex Velleji libro II. & Annal. XI. claret. Ac miratur quarundam molem atque magnitudinem cavatarum arborum Plinius. Lib. XVI. cap. XL. *Germaniæ prædones singulis arboribus cavatis navigant, quarum quedam & triginta homines ferunt.* Cauci successor Saxo coriaceis Oceano navibus insultabat: unde sic de eo, carmine VI. Sidonius:

— cui pelle salum sulcare Britannum

Ludus,

Ludus, & affuto glaucum mare findere lembo.

Idem verò Plinius, citati libri cap. xvi. post victum Cauci, Italii ingratum palatis, amplificatore stylo descriptum, quasi stupore defixus, *Et hæ gentes, inquit, si vincantur hodie, à Pop. Rom. servire se dicunt. Ita est profectò, multis Fortuna parcat in pœnam.* Itane profectò est? numquid aspera cum libertate vita post delicatulam est habenda servitutem? Errorem illum hostibus imperatrix Roma precabatur, cum c c x. annis vinci Germaniam, & libertatem ejus acriorem esse Arfacidarum regno, dole-ret. Vitia sua cum armis in devicta transfundi peroptabat. Tenebriorum legatus ad Agrippinenses: *Instituta cultumque patrium resume, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subiectos, quàm armis, valent.* Agricola talibus in Britannia consiliis hyemem absumsit: namque, ut incolæ deliciarum rudes, eoque bello faciles, quieti & ocio, voluptatibus indulgendo, litarent, hortari privatim eos instituit, adjuvare publicè, ut templa, fora, domus excitarent. Paullatimque deflexum ad delinimenta vitiorum, porticus, & balnea, & convivorum elegantiam: *idque apud imperitos humanitas vocabatur, cum pars servitutis esset.* Numquid igitur in pœnam Cauco fortuna pepercisset, si nunquam aquilas ei, legionum numina Romanarum,

narum, ostendisset? Cauco, qui ab aquilis aliquando victus, instituta sibi luxumque victri-
cium haudquaquam passus est affricari. Cauco,
qui, duce Gannasco, lintres suos, atque paupe-
riem, & cum pauperie terrorem intulit opulen-
tæ atque molliculæ Gallorum oræ: *Prædabundus*
Gallorum oram maximè vastabat, non ignarus dites
& imbelles esse. Ann. xi. Non ætate modò Pli-
nii, sed nostra quoque, vera sunt amissa voca-
bula rerum: æstimatione recta severi, frugalésq;
deteriùs interpretantibus inculti sordidique di-
cuntur. At enimverò non nego, barbarum
quiddam incultumque sapuisse Caucum: sed
opus esse Pliniana miseratione, nego. Id enim
rerum conditor egit, ut ad bene vivendum non
magno opus esset apparatu: unaquæque facere
se beatam regio potest, ac levissimum in adven-
titiis est monumentum. Æmula naturæ consue-
tudo, quæ prædura sunt aliis & intoleranda visa,
mitia suis & amica reddit alumniis. Seneca de
Germanis, in libro de Providentia: *Perpetua il-*
los hyems, triste cælum premit, malignè solum sterile
sustentat: imbrem culmo aut fronde defendunt, su-
per durata glacie stagna persultant, in alimentum
feras captant. Miseri tibi videntur? nihil miserum
est, quod in naturam consuetudo perduxit. paulatim
enim voluptati sunt, quæ necessitate cœperunt.

Finis Libri primi.

IOAN-

IOANNIS SCHILDI
DE
CAUCIS,
Nobilissimo Veteris
GERMANIÆ POPULO
LIBER SECVNDVS.

C A P. I.

De religionibus Caucorum. Tripartita gentium Theologia. Mythica vanitas, indecoris diuina fictionibus imminuentis. Politica imbecillitas, à republica, cui fulcrum ipsa, fulcrum mutuantis. Naturalis aliquantò solidior. Vnicè æstimata Varroni, ceteraq; sapientum cohorti. Luna, Sol, Ignis, corporum naturalium splendidissima, Deorum, in Germanis, adepta maiestatem. Ratione ductis eadem, qua vetustissimi ducebantur Ægyptii. Placata Cauco Luna vestigia. Inter agrestes ut plurimum oblitterata indicia reperiri vetustatis. Scriptores exteros in nota sibi nomina vernaculas transfudisse Deum appellationes. Propterea, quod sacra eorum, ac cerimonias, intelligerent cultui respondere suorum. Sepe populos aliorum id dedisse claritu-

dini populorum, ut domesticis inderent exotica vocabula Diis. Romanis haud placuisse modò nomina, sed & ipsa numina peregrina. Vt Nehalenniam Zeelandicam. Viracocha, creatoris nomen, Hispanorum Dios mutasse Peruanos. Parvulorum nostratium, Lunam ad exserendas nubes invitantium, lusus Τιθων. Isidis ubera, seu Luna. Causse, quæ Caucum ad Lunaris admirationem divinitatis impulere. Communis una, sideris ejus, fulgorem suum condentis, horror. Altera propria, maris exastuatio, casulis formidanda Cauciis. Sic, ob Nilum, Isidis aucta reverentia. Quæ & Pelagia. Saxonis institutum, Plemmyris, ab Oceani domina Luna dependentibus, annum metientis.

Inter recondita gentilitatis, quæ cum interpretibus suis memoriæ se hominum eripuissent, nisi complura Lactantius, Arnobius, Augustinus, æternitati scriptorum suorum inferuissent, haud absurde Theologiæ numeraverim divisionem, quam Terentius quidem Varro in rerum divinarum libris, ad Iulium Cæsarem Pontificem Maximum, perscripserat, ceterum, libris iis interceptis, consummatissimi operis de Civitate Dei liber sextus hodieque repræsentat. Nempe, cum primo generi eorum, quæ aut sciuntur de Diis, aut creduntur, Fabularis, tertio verò Civilis nomen addidisset Theologiæ, medium quoddam inter hæc duo genus interjecit, quod, quia mistam naturæ veneraretur

retur divinitatem, Physici placuit appellatione donare. Mythica totiens cœlestes suos pro deridiculis habet, tam atrocibus insurgit in numina contumeliis, ut, nisi symbolicis attemperata sensibus, qualicunque se tegat excusationis velamento, summa rerum elegisse videatur ingenium humanum, in quibus improbè minuendis, quid in vitiis summum esset, experiretur. Politica, quam civitatum æstimavêre fundatores, haud paullò grandiora de Diis sonat, ac percellere mentes civium conatur. Sed & ipsa perquam infirmâ destinâ fulcitur, & cuius ipsa præsidio reperta erat, ab eo vicissim firmitudinem sibi sperat: stante reputcunque se sustentatura, pereunte, paribus cum ea fatis involvenda. Utrique per veterum cuncti memorias aperit sese quod dixi: cum è contrario eæ religiones, quæ in natura rerum sistere cogitationes hominum jussêre, ne nunc quidem, apud damnatas tenebrarum gentes, sint oblitteratæ. Naturalis ista Theologia, cui secundum in partitione sua locum Varro dederat, ut ineptiarum putidis minùs est resperfa, sic humanæ sapientiæ primis unicè se commendavit, utut eos recepti cultus præscriptio, & tempora reip. obtentui sumta, solis ut sibi saperent, induxêre. Tanti eam profectò Varro faciebat, ut patriæ suæ de superis profligatas

tas cuperet opiniones, ac, si ipse, Romuli instar alicujus, aut Pompilii, nascentis reip. sacra constituisset, ex naturæ se potius formula Deos, nominâque Deorum dedicaturum fuisse, in eodem illo rerum divinarum opere fateretur. Quamobrem est unde laudem, si tamen laudem, in publico isti populi repererint errore, qui, ceteris inscitæ nocte sepultis, attollere se paullum, atque perexigua gaudere crepusculi luce potuere, id est, qui Fabulares inter ac Politicos orbe distracto Deos, litare naturalibus occæpere. Præsertim, si ex vasta naturalium congerie corporum, ea potissimum divina sunt profecti veneratione, quorum ignorare non licebat ingerentem sese oculis, & sensibus, cœlestem claritatem. Qualia præ ceteris sunt Luna, Sol, & Ignis: quæ Germanis in præcipuo honore fuisse, Cæsar, in Commentariis de bello Gallico, locuples est testis. Et haud de nihilo est ea ratio, quam, cum cultu nostratum, prodidit: *Deorum numero eos solos ducunt, quos cernunt, & quorum opibus apertè juvantur.* Quamquam hæc assertio, veluti secutura patefacient, neutiquam veritatem tota propitiam habet. At de vetustissimorum religionibus Ægyptiorum parilia ferme Diodorus Siculus adnotavit, in libro primo Bibliothecæ: Τὰς δὲ ἐν κατ' Αἴγυπτον φασὶ ἀνθρώπους τὸ πάλαιον θεομύθους, ἀναβλέψαντας εἰς τὸ

εἰς τὸ ἥσυχον, καὶ πρὸς ὅλων φύσιν καταπραΰνας καὶ
 θαυμάσιους, ἀπολαβεῖν εἶναι δύο θεοὺς αἰδίους τε ὃ παρῶτες,
 τὸν τε ἥλιον καὶ τὸν Σελλῶν. Id est: Antiquissimos
 ajunt Aegypti incolas, suspicientes in cælum, & non
 sine stupore naturam universi admiratos, existimâsse,
 duos esse Deos sempiternos & primos, Solem &
 Lunam. Cum popularibus suis Caucos in ejus-
 dem cultus societatem venisse, multa sunt in-
 dicio, quæ fidem sui ingeniis haud morosis fa-
 ciant. Sicut enim finitimi Cherusci à Luna
 Luneburgum suum appellavêre: propterea
 quod pleræque priscarum gentium, æstimo
 Deorū dedicatas frequentarent habitationes;
 ita nostris ab eadem denominata Diva reperias
 Lunefluvium, & Lunebergen pagum: præ-
 terea Haselune, ex Hasio flumine, cui adsitum,
 & Luna, combinatum: denique Luningen,
 Lunenti & Loenen, vicorum pagorūve no-
 mina. Nam vici pagive, ut ab urbana confluge
 sunt immunes, ita plurimum subinde vetustis-
 simæ retinent antiquitatis. Neque veri specie
 caret, quemadmodum prisci illi, contentis ur-
 bium repagulis, rura campósque ad habitan-
 dum eligeabant, ita reliquias eorum, si quæ
 sunt, in ruricolis quàm maximè servari. Cum
 enim vis aliqua major in terras incubuerit, fa-
 cilè, quocunque Lucius vocat Deus, urbana
 cum suis abscedit multitudo: at agrorum in-

seffores, quamprimum impetus defævierit calamitatis, spes suas læti revifunt, & acceptas à majoribus possessiones, haud interrupta ferie, nepotibus transmittunt. Unde, præter alia, gentiles quoq; locorum designationes, animos eorum atque memoriam pertinaciùs infedêre. Si quis hîc sententiam nostram invadat, eamque minimè se tueri posse contendat, eò quòd Romanâ quidem linguâ fiderum infimo Lunæ sit nomen, at nostrate longè diverfum, & vix unico elemento consonum priori, ei sic occurrendum cenfeo: Romanos, quum res exterarum stylo propagarent, ea semper vocabula, quæ sua quisque populus invocare numina fueverat, in commentarios transtulisse suos, nemo tam excors erit qui aut sibi, aut aliis persuasum velit. Neque enim ullo credibile fit argumento, cùm primitus in has terras Romana se potentia effunderet, Vulcani, Martis, aut Mercurii nomina vel cognita nostris, vel usurpata fuisse: utut latentem in illis dictionibus vim numinum sint amplexi. Nimirum, si fortè ritus aliquos, à suis haud alienos, intelligerent, vel iisdem rebus impositos Deos, ad quas Roma suos advocabat, aut insuper habitis nativis, aut ignoratis, Romæ audita sæpiuscule eis nomina circumdedêre. Tacitus exsertè, cùm antiquæ religionis lucum apud Naharvalos

valos indicâſſet, ſed Deos, inquit, *interpretatione Romani Caſtorem Pollucémque memorant.* Et ſub finem quarti Hiſtoriarum, cùm de numine, quod dedita ſuperſtitionibus Ægyptus ante alia colebat, luculenter verba feciſſet, *plurimi*, inquit, *Ditem patrem, inſignibus quæ in ipſo manifeſta, aut per ambages conjeſtant.* Atque ea conjeſtandi libido ſæpe monſtra peperit errorum. Ex una Plutarchi conjeſtatione, diſcas aliorum. Quia ſtato tempore deſidere ſub tabernaculis Ebræos, eâque feſtis frondibus inunbrare jufferat Deus, itémque *καὶ δῶνας & πότιους* Pontificis voluerat inerrare ſimbriis, idcirco, ſacris eorum myſteriisſque coli ipſum Dionyſum temulentiffimum Deorum, perquam eſt ipſi ridiculè exiſtimatum. Gentis igitur noſtræ Deorum nomina (nam cò redeundum nobis eſt) ex ingenio pleraque ſcriptorum provenire, rarò ſic prodita, quomodo vetuſtiſſimis temporibus ipſi cultores ea frequentabant. Officere tamen nihil video, quò minùs eos populos, quos aut commercia Quiritis, aut victoriæ, ad propiorem Quiritis invitavere notitiam, id dediffe bellatoris populi dignationi dicamus, ut avita numina, tractu temporũ, Romanis ſalutari appellationibus aut præciperent, aut paterentur. Ipſi equidem Romani, qui retinentiſſimi religionum ſuarum habebantur,

non

non modò nomina exotica complura toleravê-
re, sed & sacra nonnunquam exoticis fecêre
Diis, vel proprio metui, vel gratiæ eorum, qui-
buscum usu aut armis sociabantur, indulgen-
tes. Id inter infinita alia, è Walacrorum nuper
arenariis collibus eruti lapides fatentur, qui
NEHALENNIÆ, non hercle numini Ro-
mano, sed Deæ loci, sacratos se à militibus Ro-
manis, præsidium illic agitantibus, ostendunt.
Et quisquam mirabitur Germanos, quòd, ce-
teris contagio peregrinitatis afflatis, & ad po-
tentiorum Deos ultrò concurrentibus, ipsi,
præter nomen, nihil ex patrio labare cultu su-
stinuerint? Atqui Peruanos etiam, antequam
nostri orbis homines cognôssent, Deum crea-
torem suâ linguâ Viracocham appellitasse,
rerum Americanarum tradidêre scriptores:
iidem, post cognitos armis & consuetudine Hi-
spanos, non hoc solùm nomine, verum etiam
Hispanorum Dios utuntur:

— *sacra victoris sui,*

Vnâque linguam barbarus didicit puer.

Quæ cum ita sese habeant, haud sanè pœnite-
re nos debet eorum, quæ de locis, in LVNÆ
cognomentum adoptatis, diximus, ut sic reve-
rentiam Deæ altiùs locorum incolis infigerent.
Quamquam, si quis id requirat, etiam verna-
culâ linguâ, Cauci Majores pagum Maendorp,
prope

prope Visurgim, agnoscunt. Hoc quoque, de culta ea nostratibus Dea, ambagiosus aliquis, & captator affulgentis undecunque verisimilitudinis, autumet afferendum, quod hodiéque parvuli eam nostri, ad papillas revelandas, puerilibus subinde blanditiis sollicitant. Constat enim, mulierculas *πυδοτόφους*, inter fabellas alumnis suis deliniendis excogitatas, haud rarò sepultarum reliquias superstitionum, quæ plerumque pertinaciùs sequiori hærent sexui, tenellis sibi commissorum auribus instillare. Sanè & Ægyptiis, autore Plutarcho, eadem Diva *Μῆθρ*, id est, *mater*, appellabatur. Et Isidem, cujus involuta nomine Luna placabatur Ægyptio, *Τιθῆω*, id est, *nutricem*, idem perhibet agnominatam Plutarchus. *Τιθῆω* verò fluxit ex *πλῆθ*, quæ vox nihil abit à nostrate, quâ papillas designamus. Neque prætereundum forsitan est, quod de Iside apud Macrobiū exstat, *continuatīs uberibus corpus Deæ omne densari*. Saturnalium lib. i. cap. xx. Quanquam hæc de Iside capi queunt, quatenus ea Terræ simul & Lunæ venerationem, unius involucro nominis, tegebat. Est enim utriusque, & rebus se communicare generandis, & piæ parentis instar, officia nutricandi præstare generatis. Sed hæc paullò longiùs arcessi credimus. Major euntibus aderit fiducia, si in unam atque alteram

teram exspatiari causam lubeat, quæ persuadere nostris supremum hujus astri cultum valuit. Duo sunt, quæ corpora naturalia fidem sibi divinitatis inter homines acquisivêre, effectorum nota magnitudo, & eorum, quæ sciri refugerent, admiratio. Inter abdita vulgo, plebisque seculis ea ratio fuit, ob quam Luna nitorem luminis sui conderet: quippe haud satis scienti, temporum orbis implere destinatas vires, Lunamque deficere, cum terram subiens ab adspectu cognati sideris arcetur. Hoc infeliciter ignoratum non barbaris modò, quæ rudis & inconditus sensus est, sed aliis etiam, & tempora & ingenia cultiora fortitis, imposuit. Ut Annalium primo, cum languescere Luna cœpisset, miles Romanus, rationis ignarus, omen id præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem sideris adsimulando, prosperè cessura, in quæ pergeret, existimavit, *si fulgor & claritudo Deæ redderetur*. Id adeò, sicuti cunctis Lunæ supplicibus, ita Caucis quoque naturæ excellentioris indidit opinionem: quippe, quam, vultum mortalibus subtrahendo, æternos portendere labores, & averfari facinora sua judicabant. Inter effectus ejus, uti complures orbi salutare sunt experti, ita hunc vel proprium, vel cum paucis sensere communem, quòd habitationum suarum & peri-

pericula & securitatem illi se quodammodo intelligerent debere. Scriptum enim Plinio est, vasto ibi meatu, bis dierum noctiumque singularum intervallis, effusum in immensum agi Oceanum, ac post casus eorum memoratas, *navigantibus similes dixit, cum integant aquæ circumdata, naufragis verò, cum recesserint.* Quare, cum Luna se plenius exserente, mare turgidius observâssent, ut ejus desiderio se ipsum suspendere videretur, precandam sibi imprimis ejus astri clementiam credidêre. Sic honorem Isidis è magno reddidit majorem, quòd Nili incrementa propemodum illuminationibus respondere Lunæ viderentur. Quam, ob maris dominatum, PELAGIÆ quoque titulo cohonestârunt, quem in Inscriptionum legere volumine licet. At parocœanus noster, ad æquinoctiorum *πλημμύρας*, quarum Luna temperatrix, annum quoque suum admirabili digerebat ordinatione. De quo cum cura differit, in secundo de Temporum Emendatione, Josephus Scaliger. Qui pulchritudinem admiratus inventi, ad Oceani *ωξομενέας* temporum cursus exigentis, tali signat epilogo dissertationem: *Quare non omnis sapientia penes Chaldaeos & Orientem fuit? Etiam Occidentis aut Septemtrionis homines fuerunt λογιστὴς ζῶα.*

CAP. II.

Lunam foeminino Cauci genere profantur, masculino ceteris usurpatam Germanis. Exsculptum ex ea variatione mysterium ridetur. Sol Cauco cultus. Hama. Pueros hodiernus eo vocabulo Caucus objurgat. Nova nominis ejus excogitata ratio. Nemora Deorum Germania nominibus appellat. Ham, nemus, aut lucus. Latinorum Nemorensis.

LUnam, Caucis adoratam, exhibuimus. Quorū hodiēq; posteritas cum linguæ suæ genium agnoscit, ut sidus, adorantium plerisq; pro foeminino habitum numine, ipsi cum finitimis eodē profari genere teneantur, cū Teutonum reliqui virili soleant efferre. Neq; verò propterea pertimescendum illis est, ne summam imperii à viris ad sese transferant uxores; quanquam tale quidpiam lepidè ac venustè in Caracalla tradidit Ælius Spartianus: *Sciendum doctissimis quibusque id memoriae traditum, atque ita nunc quoque à Carrenis præcipuè haberi, ut qui Lunam foemineo nomine ac sexu putaverit nuncupandam, is addictus mulieribus semper inserviat: at verò qui marem esse Deum crediderit, is dominetur uxori, neque ullas muliebres patiatur insidias.* Ceterum nulli dubitamus, quin in eodem apud eos honore Sol fuerit, dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum: ctiamsi

etiamsi pauciores hîc fugitivæ superstitionis indices ferventur. Nam & universim de Germanis proditum est, Solem eos Lunamque Deorum numero duxisse, & vix ullius populi mores admiscere, ut Lunæ colendæ opinione fiderati, immunes à Solaris admiratione majestatis essent. Saxones, qui postea suum Caucis nomen obtrusere, Deum Hama sunt impensè venerati: quem vir eruditus arcessens ab Ebræorum *חמא chama*, solem fuisse, vetustissimis cultum Germanis, augurabatur. Sed cum ea vox Ebræis non Solem modò, sed calorem etiam signet, ambiguum fieri queat, Soline eo nomine litaverint, an verò Igni, quem haud minùs, quàm illum, inter priscos nostratum Deos dedicatum comperimus. Sanè ne nunc quidem, puerilem increpaturi lasciviam, vocabulo *Ham* uti desistimus, tanquam obsoleti quod superest erroris, inter minas, ab interitu retrahamus. Quemadmodum sui Saxonibus ævi, formulas inter execratrices, relictam deæstri Crodo mentionem, adnotat in secundo Saxoniorum Crantzius. Aliam tamen ejusce causam appellationis excogitavimus, quæ etsi non sit ad liquidum ratione perducta, fortasse tamen immiscere se non exhibilandis queat. Haud difficile est observatu, sæpe gentiles Deum nominibus epitheta subrogasse Deum,

H quæ

quæ vel locus sacrorum, vel beneficentia grandior, vel cerimonia edidisset insignior. Id Hamæ quoque si quis accidisse conjexit, eo se veri defenderit imitamento, quòd sylvæ, inextimiam altitudinem editis arboribus umbrosæ, templorum vicem majoribus exhibuere nostris. Quæ quidem templa, non ingeniis aut opibus excitata mortalium, sed à luxuriante substructa natura, in nomina sæpe coaluisse Deorum, quæis sacra erant, è loco Taciti claret. In libello de Germania: *Lucos ac nemora consecrant, Deorumque nominibus appellant secretum illud, quod sola reverentia vident.* Secreti vocem de luco pariliter usurpat Seneca Ep. xli. *Proceritas sylvæ, & secretum loci, & admiratio umbræ, in aperto tam densæ atque continuæ, fidem tibi numinis facit.* Nec longè recessit ab eo Plinius lib. xii. cap. i. *Lucos, atque in iis silentia ipsa, adoramus.* Adjicit Tacitus: *quod solâ reverentiâ vident: nempe Deos, quibus sylvas fecerant cognomines, nec cohibendos parietibus, nec in ullam humani oris speciem assimilandos, ex magnitudine cœlestium, arbitrabantur: sed, in illius secreti silentio, sanctius aliquid, ac majus adspectu mortali concipiebant.* Eadem ferè de Carmelo monte secundus exhibet Historiarum: *Est Iudæam inter Syriamque Carmelus, ita vocant montem Deumque.*
nec

nec simulacrum Deo, aut templum, sic tradidēre majores, aram tantum & reverentiam. Lapsu deinde seculorum, qui vel imperitiores antiquæ superstitionis erant, vel novo eam suspendere paxillo conabantur, ex adverso luci vernaculam dictionem, in proprium Deo alicui vocabulum transfudēre. *Ham* Germano lucum nemūsve denotabat: unde trans Albim opposita Caucis urbs Hamburgi cœpta est appellatione donari: & in ipsa Chaucide *Stolham*, *Esenham*, *Hamhusen* perituræ vestigia vocis odoranti repræsentant. Hama igitur Saxonum esto Nemorensis. Quamquam de tali nostrorum nemore libenter illud ex Ovidii Metamorphosi repetam:

Quis Deus incertum est, habitat Deus.

Latini, quod apprime opinioni nostræ propitium est, Dianam ἀπαλὸς appellitare Nemorensem consueverant, à nemore, quod cultui consecratum Deæ intelligebant: itémque sacerdotem ejus regem Nemorensem, quem memorat in Caligulæ vita Suetonius.

CAP. III.

Deorum Deus à Caucis, nomine Duth, invocatus. Vnde Ioduth, nota subitaneo pavefactis infortunio formula. Nec à publicis exulare jussa moribus. Gentiles, ab atrociori calamitate deprehensos, ad unius excitatos fuisse mentionem Dei. Ooster Saxonum Dea, solenniter mense Aprili culta, unde Paschatis festum Saxonibus Ooster. Sacris Christianis initiatos, umbras subinde quasdam

Vanania retinere gentilitatis. Prasertim si qui seriùs existere tales, aut armis adacti. Vt oppugnati à Crucigerulis, ac Saxones. Diu fœdatus residui paganismi maculâ Bremanus. Cum Marte Mercurius, inter numina Germana. Pugna, super eo, Taciti ac Cæsaris. Honori Mercurii lapidum cumuli cœdori dicati. Testibus Hesychio, Eustathio, Suida, aliis. Ejus, in Bremana diocesi, liquidissima superesse documenta ritus. VVodan Mercurius, VVonda Lipsio. Vulnere gaudens, ac cade. Quippe Mercurium ac Martem bello junctim Germanos imposuisse. VVonda bellator Sueoni Deus. Fricco, Frea, nuptiarum domina. Mars Saxoni litatus. Hesi vetusto nomine cognitus Germano. Sacra ta forsitan ei via militaris Hesevveg aut Hessevveg. Priscorum abolitio nominum plurima sepelit antiquarum documenta superstitionum.

HAstenus adnixi Caucorum eruere Deos, qui, ut aperiebant sese colentium usibus, ita adspici ab iis haudquaquam refugiebant, nunc ad eos vela dirigimus, quos, sensuum exclusâ sequestratione, sola creduntur animorum acie contemplati. Summum illud & æternum numen, neque mutabile neque interiturum, sicut omnem sui intellectum nulli propemodum subducere populorum, ita ne Germanis quidem sustinuit eripere meis, utcunque ab iis nomine *Duth* invocatum. A quo, velut à fonte suo, vocabulum *Ioduth* arcessendum judico, cujus necdum memoria è sermonibus popularium meorum excessit: prasertim, cum ab inopino deprehensi infortunio, numen exitio advocant

cant averruncando. Quin etiam, si quem fuga abstulerit homicidii reum, collocato apud prætorium cæsi cadavere, & vulnere, quod in mortem patuit, detecto, inter alia exclamationum horribilia, quas, ex interfecti persona, magistratus ingeminat apparitor, identidem majore sono *Ioduth* vociferantem audias. Omissis aliorum ambagibus, regiâ grassemur viâ, & sine ullo flexu vocis aut imutatione, *Ioduth* ex *Io* plerisque mortalibus usitata exclamandi formula, & summo Deorum *Duth* in unum confluisse vocabulum, vel opinari, vel scire etiam audeamus. Passim hæc veræ scintilla religionis inter ethnicos emicuit, ut, quanquam singularis Dei memoriam inter prospera oblitterarent, eundem tamen inter ambigua & inextricabilia cierent: quasi veritas, ipsa cogente natura, ab invitis erumpere pectoribus amaret. Adamus Bremensis de Sueonibus: *Si quando præliantes in angustia positi sunt, ex multitudine Deorum, quos colunt, unum in auxilium invocant.* Lactantius Divinarum Institutionum lib. II. cap. I. At verò si qua necessitas gravis presserit, tunc Deum recordantur: si belli terror infremuerit, si morborum pestifera vis incubuerit, si alimenta frugibus longa siccitas denegaverit, si sæva tempestas, si grando ingruerit: ad Deum confugiunt, à Deo petitur auxilium, Deus,

ut subveniat, oratur. Si quis in mari vento saviente
jactatur, hunc invocat: si quis aliqua vi afflicatur,
hunc protinus implorat. Ac pauculis interjectis:
Nunquam igitur Dei meminerunt, nisi dum in malis
sunt. Postquam metus deseruit, & pericula reces-
serunt, tum verò alacres ad deorum templa concur-
runt, his libant, his sacrificant, hos coronant: Deo
autem, quem in ipsa necessitate imploraverant, ne
verbo quidem gratias agunt. Pleraque in ea serie
calamitatum talia sunt, ut, ad improvisos eo-
rum impetus, ne hodiè quidem antiquissima
Dei obtestatio *Io Duth* animos aut ora nostra-
tium deferat. Quò minùs videri absolum de-
bet, si melioribus postea sacris initiati, exuere
consuetudinem ejusce formulæ neglexêre: quæ
ad hunc modum enodata, nihil ferè, præter an-
tiquitatem vocis, inominati continet aut ex-
plodendi. Quamquam, si erroris haud omni-
no fœcibus careret, commune propemodum
incautæ mortalitatis vitium esset, cœlestem
claritudinem segniùs admittentis, &, ejuratâ
gentilitate, umbras ejus & inania retinentis.
Ita Saxones, quod Bedæ proditum, Oostera
quandam in classem retulerant Dearum, cui sa-
cra quotannis, Aprili recurrente, faciebant:
hinc festo, quod in memoriam mortis à Deo
dominóque nostro triumphatæ, eodem mense
celebramus, nondum ab ethnicis emanantem
depo-

deponere licuit appellationem. Mercurio, viarum itinerumque tutelæ, aggestos è lapidibus colliculos antiquitas dicabat : ejusce rei vestigium hodièque majores inter Caucos apparet, & ritus nihil tale cogitantibus est relictus : de quo mox plura sese offerent dicenda. Præcipuè callum eorum diuturna consuetudo moribus obduxit, qui seriùs ex errorum eluctati sunt anfractibus, &, junctis suadelæ docentium armis, inviti quodammodo ac repugnantes, sacris sese melioribus addixère. Quod eorum è plebe superstitiones indicant : qui tertio, aut quarto abhinc seculo, Crucigerulorum directionibus fatigati, victas quidem religioni dedere manus : sed infelicis paganismi tot in abdito cerimonias servant, ut alieni propemodum à sensu cœlestissimi mysterii videantur. Neque puros hujus nævi majores nostros dixerim, Caroli, qui Magni cognomento noscitur, invicta felicitate compulsos, ut, posita septem lustrorum obstinatione, qualemcunque sanctioribus institutis aditum præberent. Testes sunt eorum temporum Annales, quantâ non dicam inconstantia (nam id facti haud æquat improbitatem) sed exagitatarum concursatione mentium, atque truculentia, à dicto regi sacramento resilierint, non aliam fermè ob causam, quàm quòd adolescere per regiones

suas Christianarum coitionum sacraria, juxta cum invitissimis ferrent. Immo, cum ad Unwanum Archiepiscopum historiam suam Bremensis perduxisset Adamus, *ille, inquit, omnes ritus pagánicos, quorum adhuc superstitio viguit in hac regione, præcepit funditus amoveri*. Utique præsulum nostrorum duodecimus erat Unwanus, & eo rerum potiente sacrarum, annum ab auspicio sui ducentessimū vigesimum quintum Ecclesia nostra numerabat. Neque tamen impietatis favissam atavorum vitavere disciplinam: quod insigniter ex eo loco clarebit, quem ex eodem postea scriptore de lucorum reverentia proferemus. De summate Caucorum Deo, immenso illo & immutabili, diximus: ad medioximos, ut sic loquar, & infimates, quales, cum gentium plerisque, stulta sibi finxere persuasione, disquisitio propagetur. Mercurium Cæsar, ac Martem, quo loco Deos ingreditur exhibere Germani, penitus è commentatione sua proscribit. Tacitus verò tum in Germania, tum in lib. xiii. Annal. minimè sibi silentio transmittendos existimavit. Quippe Cæsaris ævo, qui sesqui-seculo circiter Cornelianam scriptionem antevertit; haud perinde Germaniæ mores enotùere, quàm Corneliano, quod magnam ejus partem superatam maximam bello perlustratam sciebat.

Et

Et quorsum aliquis horum demiretur ἀλληλομα-
χίαν, qui tot annorum interstitio discedere,
cūm, quos eadem tempora, locique, videre
scribentes, in diversa judiciis ac narrationibus
ire, sit observatum. Sed in hæc minimè nostra
se dissertatio diffundet. Habitandum enim no-
bis in Caucis est: utut, liberos impetus se-
quendo, subinde finium obliviscimur regun-
dorum. Mercurii culti clarum & illustre Cau-
cis in Majoribus exstat documentum, si, quod
honoris ejus antiqui reppererunt, attendere non
nolimus institutum. Lapidum strues in publi-
cis accumulabant viis, quæ sensim à viatoribus
auctæ, in colliculorum erigebantur altitudi-
nem, & à Deo, cui sacræ erant, Ἑρμαῖα, vel
Ἑρμαῖοι λόφοι indigitabantur. Hesychius: Ἑρ-
μαῖοι λόφοι, τὰς σωρὲς τῶν λίθων Ἑρμαῖος, τὰς ἐν ταῖς ὁδοῖς
γεινομένης εἰς ἡμέραν τῆς ἐν ὁδοῖς γαίης. Id est, Mercu-
rialis tumulus significat acervos lapidum, per viam
exsistentes in honorem Dei. nam positus in viis est.
Uberius eadem Homeri tradidit interpres Eu-
stathius, ad versum Odyss. π.

Ἦδη ὑπὲρ πόλιν ὅθι Ἑρμαῖοι λόφοι εἰσιν,

Paullum supra urbem, quæ collis prominet Herma.

Οἱ δὲ φασι, ὅτι Ἑρμαῖοι λόφοι σωρὲς λίθων εἰσιν ἐν ὁδοῖς,
ἢ βωμοί, ἢ λόφοι ὑποκείμενοι Ἑρμαῖ ἀνδραγάνῃ. Ἄλλοι δὲ
νοῦσι τὸν Ἑρμαῖον καὶ τὸν λόφον, σημεῖα ὁδῶν καὶ ποσὶν ἵνα
ἀφίστασιν μετὰ τὴν τυχὸν ἢ σταδία μετὰ. Ἑρμαῖος γάρ φασι
πρωτὶ τῶν οἰκῶν καὶ ἀφ' ἧς καὶ ἀφ' ἧς καὶ ὁδοὺς εἰσὶν λί-
θοι δύνανται ἀπελθεῖν ἐξ ὁδοῦ ὅθεν τὰς τοιαύτας καὶ ποιεῖν, ἐξ ὁδοῦ

ἀδὲς τῶν Ἑρμῆ ὡς Δακτύλων ἐκκεθαίροντες, εἰς ἑμὴν Ἑρμῆ
τὴν τοιούτων λίθων σωρὸς Ἑρμῆα ἢ Ἑρμῆος λόφος καλεῖν.

Quæ sic interpretor : Alii dicunt, quòd Mercurialis tumulus sit acervus lapidum in via collocatus, aut ara, aut tumulus Mercurii subjectus statuae: alii vero Mercuriales communiter accipiunt tumulos, pro signis viarum, juxta aliquantam earum intercapedinem, miliari forte an aut stadio respondentem. Ferunt enim, primitus Mercurium, tanquam caduceatorem, & internuncium, purgandis itineribus, lapides, si quos inveniret, extra viam seposuisse: unde existimant, si qui id imitentur, & internuncio Deorum Mercurio vias expurgent, eos in honorem Dei ejuscemodi strues Hermæa, vel colles Hermæos appellare. Deinceps ex eo ritu mysterium effodit, quòd, sicut è multorum congerie lapillorum tumulus exfurgit, ita per syllabas & dictiones ad perfectionis gloriam oratio, cujus dominus est Mercurius, adscendat. Eo verò, tanquam scrupulo nimis atque stramentitio, repudiato, illi Hesychiòque, & Suidæ, è Græcorum classe, consentientem adjungimus Epigrammatarium:

Γερὸν Ἑρμείη με πρὸς εἰχονίης ἔχουσι
Ἀνθρώποι λιθινὸν σωρόν.

*Mercurio sacrum me prætereuntis adauxit
Dextra lapillorum cumulum.*

Et è Latinis Isidorum: Mercurius lapidum congeries

^{caumine}
ries in carmine collium. Nec Ebræorum nugiven-
 dulos fugere pervulgatus inter populos ritus
 potuit. Scriptum enim in Glossis Thalmudicis
 est: *Sunt gentes, quæ colunt lapidum acervum,*
quem מרקוליס Mercolis vocant. Cultus autem
hujusmodi est: Quisquis venit, projicit lapidem in
acervum illum. Hæc, de collibus Hermæis, ar-
 cessenda nobis ex antiquitatis moribus fuere,
 ut relicta eorum in posteris Caucorum vesti-
 gia, quæ longa nequivit hætenus confundere
 dies, tantò se liquidiùs unicuique patefacerent.
 Videre est enim eximiæ celsitudinis tumulos,
 Bremam inter, & præfulis arce nobilem For-
 dam, è lapidibus accumulatos, & quidem
 εὐοδῆς, hoc est, in ipso propemodum milita-
 rium margine viarum. Tum & ii, quibus iter
 isthac faciendum est, ut solent sæpe tædia via-
 rum non fabulis modò dispungi continean-
 tium, sed & repetitis è domestica antiquitate
 ludicris levare, suum quisque colliculis istis
 lapidem adjiciunt, & indies è magnis faciunt
 majores. Cœptam pertexere telam audeamus.
 Qui Græcis Ερμῆς, Romanis Mercurius, eum,
 domi nato vocabulo, *Wodan* Germanis appel-
 latum ferunt: pro quo Lipsius, apud Paullum
 Diaconum, *Wonda* rescribendum putabat:
 quod si modernorum non displicet acrimoniæ
 judiciorum, prope est, ut à vulneribus & cæ-
 de,

de, tributum Deo nomen opiner: quia *wonde* pro vulnere Germanorum usurpare lingua consuevit. *Wondæ* verò, seu Mercurio nostrati, divisum cum Marte bellorū ac certaminum imperium fuisse, nec Tacitum latuit, Annal. xiii. sic scribentem: *Sed bellum Hermunduris prosperum, Cattis exitio fuit: quia victores diversam aciem Marti ac Mercurio sacravere: quo voto equi, viri, cuncta victa occidioni dantur.* Nec Bremensis in Ecclesiastica Historia præterit Adamus. Sueones enim, qui fugatarum superstitionum reliquias in Septentrionis sui diutissimè servavere secretis, inter profligatorum numinum alia, etiam tum, Adamo florente, *Wondam* retinere, *qui bella, inquit, regit, hominūque virtutem ministrat contrainimicos.* Deinde, quem admodum pesti averruncandæ Thor, & solennitati fortunandæ nuptiarum, advocant Fricconem, ita bellorum in ambiguis *Wondam* eos implorare ducem memorat. Fricconis vocem Rerum Britannicarum scriptores *Frea* molliùs prolatam docent, atq; id numinis Saxonibus, ad quos Angli suos referunt natales, adoratum pro cupidinum matre fuisse: unde & Angli diem cognomento ejus insignem *Friday*, sicuti nos *Freitag*, ne nunc quidem appellitare dediscunt. Id quod ad nostræ fulcimentum protulimus sententiæ. Nam, sicuti *Frea*
dicta

dicta est à *Freien*, quòd amorum præses ipsa crederetur ac domina, sic ab operum suorum haud postremo denominatus est *Wōda*, quòd, in sanguinem ac vulnera prorumpente, mortaliū iracundia, partem curarum cum *Gradivo* capefferet patre. Numen autem, cui supparem Marti sunt admetiti dignationem, pro vernacula quidem Romanam admittere nomenclationem potuit, quando bellicæ virtutis hucusque claritudinem extenderunt, de quo in superioribus affatim est anquisitum: sed & reliquæ ejus nominis oppidò sunt in *Chaucide* tenues, &, si quæ probare se modestioribus queant ingeniis, eas multò confidentiùs à Germanorum rege *Marso*, quàm à *Marte* deduxerim Latino. Quemadmodum *Dithmarfos*, à *Caucis Albi* interluente secretos, & oppidum Germaniæ non unum, nomenclaturas suas à tali crediderim hausisse principio. Interim, Martem in *Caucorum* irrepsisse religiones, non magnâ vestigabundus aliquis operâ deprehendat è *Witechindo*, qui lib. 1. *Saxonibus* habitum pro numine Martem fuisse demonstrat. Necesse est enim ad expiscandum ea, quæ nullius industria scriptoris in posteritatem transfudit, à postremis ad prima regredi, & è recentioris ævi moribus æstimare præcedentium seculorum vetustatem. Neque verò de nihilo est,

est, quod immiscuit historiæ suæ Witechindus, Saxonum Deos auxisse Martem *secundum errorem patrum* : ut hanc, quasi traditam per manus, à majoribus acceperint superstitionē. Hesus aut Hesus, indigenæ Mars Germano vocabatur. Numquid publicam illi dicatam trivēre nostri viam? Carolus in diplomate, quo Bremana limitat : *Dehinc ab Orientali parte ejusdem fluminis viam publicam, quæ dicitur Hesseweg*. Et omnino plura panderēt sese quæritantibus antiquorum indicia morum, nā, ut cuncta rerum, sic ipsa quoque nomina locorum, temporibus atque mutatione domita, perīssent. In eodem Diplomate : *Huic parochia decem pagos subjecimus, quos etiam abjectis eorum antiquis vocabulis & divisionibus, in duas redeimus provincias, his appellantes nominibus, VVigmodiam & Lorgoe*.

C A P. IV.

Gentilitatis audentia, cœlitibus illustres famâ viros inferentis. Cœlum humano genere repletum. Herculem Germanus admirabatur. In ejus nomen adscitum, quidquid ubique magnificum. Herois Arminii sacrata venerationi columna. Ermenful, in Saxonibus. Humanitatis prodigia principes, qui interesse divinitati suæ voluere. Partim id amoliendo mortis horrore repertum, partim augenda majestati. Coli voluit effigie numinum Augustus. Structum Tiberio delubrum. Mario superstiti libatum, Octavioque.
Sape,

Sæpe, delusis talibus, odium & invidia quasita successit admirationi. Septentrioni non insolens, functos fato mortales ἐνθεῖα ζειν. Magnum Carolum cœlestibus placari cerimoniis Barbarossa præcepit. Adversus feminas insignita Germani reverentia. An rectè Tacito Velleda, aliâq; Germanorum optimates femina, ordinibus adscripta Dearum. Velleda θεῖα ζων. Martha Marii, aut Pythia comparanda vati. Cauco, cum vicinis, æstimata. Fulvii Vrsini conjectatio. Velleda memoriam inter imprecandi superstite formulæ. Veluti Blod, ac Crodo. Cur sanctitatis epitheto decorentur gentibus alicubi deæstri.

SI quos operum magnitudo supra genium populi, & sortem extulisset temporum, iis prisca gentilitas, tanquam mortale fastigium egressis, & venerationem hominum meritis, incredibili temeritate cœlum aperiebat, exiguâ thuris impensa humanam evecta fidem beneficia pensatura. Antequam natura eos ab oculis amoliretur mortalium, invidiæ, summæ virtutis ac fortunæ comiti, colluctatos, post obitum propitiari consecratione putabant. quando, quos Diis in vita simillimos acceperant, esse confiterentur Deos. Perquam facitè Tullio scriptum est in primo Tusculanarum, totum prope cœlum humano genere completum esse. Qui, cum paullò antè differuisset, mortem non interitum esse omnia tollentem, atque delentem, sed quandam quasi migrationem commuta-

mutationemque vitæ, quæ in claris viris & feminis dux in cœlum soleret esse, in ceteris humi retineretur, ac permaneret tamen, *Ex hoc, inquit, & nostrorum opinione, Romulus in cœlo cum Diis agit ævum, & apud Græcos, indeque perlapsus ad nos, & usque ad Oceanum, Hercules tantus & tam præsens habetur Deus.* Herculem Germani quoque semideos inter heroas dicaverant, quem, veluti primum omnium virorum fortium, ituri in prælia canebant: sive is celebratus autorum monumentis Hercules fuerit, sive, quod credibilius est, regum aliquis magnitudine operum haud inferior Hercule, in cuius nomen, quidquid ubique magnificum & egregium esset, antiquitas adsciscebat. Postea Cheruscorum duci Arminio, terrori populi Romani, qui non primordia ejus, sicut alii reges ducesque, sed florentissimum lacefferat imperium, primò quidem ab admirabundis popularibus, deinceps ab accolis, & inter eos haud dubiè nostris, eadem contigit honestari veneratione. Testantur enim vetusti Francorum Annales, Carolum, captis Saxonum castellis, statuam, quæ vocabatur Ermenful, ad evellendam ex animis supplicantium insaniam, disturbasse: quæ quidem statua primitus Arminio, fortitudinis atque magnanimitatis principi, posita tanquam heroi fuit, ut, ignorato scripti-

scriptilium usu elementorum, excelsæ virtutis monumentum ad posteros esset: sed majorum gratitudinem secius interpretante subsequentiū inscitia seculorum, quod in plerisque factitatum nationibus scimus, ea, quæ clari viri dicata meritis erat, præsentem exhibere Deum credebatur. Hinc non alium ab Arminio Deum *Ermum* vel *Irmum* istum autumo fuisse, quem Saxonis inter numina recensent. Haud tamen aquilonis soboles assentationes eorum atque impietatem adæquavit, quorum principes sæpe non consequebatur modò, verum etiam comitabatur divinitas. Prodigia humanitatis interesse divinitati suæ voluere, ne Deos se fieri metuerent, & memoriam consecrandæ post obitum immortalitatis horrerent. Præterea accensam inflammabat ambitionem, quòd, opinione cœlestis magnitudinis, obruere dignatione reges, & nullis jam exceptionibus, subjectis imperitare superbiùs liceret. Hinc mortalium postremus, qui epularis concilii decreto Deum facere Alexandrum nitebatur, inter cetera palporum, quos unà discumbentibus obtrudebat, Persas non piè solùm, sed etiam prudenter, reges suos inter Deos colere, dislerebat: *majestatem enim imperii, salutis esse tutelam.* Curtius lib. VII. Et ipse deinceps Alexander, gloriæ scilicet suæ

I minimè

minimè refragatus, cum affectatæ divinitatis invidiam averruncaret, *illud*, inquit, *pene dignum risu fuit*, quod Hermolaus postulabat à me, ut averfärer Iovem, *cujus oraculo agnoscor*. An etiam quid Dii respondeant, in mea potestate est? Obtulit nomen filii mihi: recipere ipsis rebus, quas agimus, haud alienum fuit. Vtinam Indi quoque Deum esse me credant. Lib. VIII. Nec alia mens Cæsari fuit Octavio, quando coli se templis, per flamines ac sacerdotes, aut voluit, aut permisit: & quidem *effigie numinum*, ait Tacitus, id est, ut radius, hasta, fulmen, quæ Deorum adponebantur statuis, Cæsareo fuerint adposita simulacro. Successor Octavii Tiberius, quamquam se mortalem esse, & hominum officia fungi, satisque habere, si locum principem impleret, & senatum testaretur, & meminisse posteros optaret, Asiæ tamen civitatibus, ipsi matrique Liviae delubrum exstructuris, haudquaquam est adversatus. Misera verò mortalitas, quæ non spe præsumit immortalitatem, sed præsentis sibi divinos adscribi postulat honores: sic obsequiis emollita fortunæ, ac principalibus ad superbiam detorta copiis, ut subinde cœlestem non dici tantum se, sed etiam credi velit, quasi perinde animos frenare parentium possit, ac linguas. At, dum gloriæ consulit, ac majestati supra conditionem

nem

nem hominis elevandæ, pulcherrimis templis, & mansuris destituitur imaginibus, quas in animis & affectibus subditorum erigere sibi principes debent. Odit enim quisque, quem perhorrescit, & exire quamprimum è contubernio mortalium optat, qui Deum honorem sibi præcipit haberi, antequam agere inter homines desierit. Itaque pusilli isti, qui sponte ad omnem assentandi libidinem projecti, nec ulla vi majore compulsi, vivos ac videntes cœlo dicavêre, rebus felicissimè gestis invidiam tali adulatione contraxêre, cœlestemque dignationem non dedêre summatibus viris, sed abstulêre. Neque enim altiùs evexêre magnitudinem Marii, sed eminenti fortunæ ejus æmulationem addidêre comitem, qui, ob copias barbarorum contusas, cœlestium veneratione adhuc in homine perseverantem sunt prosequuti. De quo sic in vita Marii Plutarchus:

Μάλιστα ὅ οἱ πολλοὶ κέλην τέρῳ μὲν τρίτον ἐκείνον ἀγρόδιον, ὡς ἔχ' ἥπτονα ἔ' κελεῖκε τρίτον ἀπεσμήρον ἔ' κίνδυλον. οὐ θυμὸς μῦθοίτε μὲν παίδων καὶ γυναικῶν ἐχάσσει κατ' οἴκον, ἄμφο τοῖς θεοῖς, καὶ Μαρίῳ δειπνῶν ἐ' λοίβῃς ἀπέρχοντο. i. e. Atqz adeò illum plebs urbana tertium Romæ conditorem appellavit, quòd Gallico hoc non levius avertisset discrimen, latiqz cum liberis & conjugibus quisqz domo in cœna Diis & Mario libaverunt. Id enim sic accipio, quemadmodum de plebecula canit

Horatius, Augusti beneficia divinis pensante
cerimoniis: condere quemque suis in collibus
diem, ac dein ad vina redire lætum, alterisque
mensis Augustum adhibere Deum, & numen
ejus, defuso pateris mero, Laribus admiscere.
Pudentius ii, qui, nullum esse eundem & diu-
turnum & præcoccem fructum rati, & inter-
vallo spem consequendæ divinitatis indigere,
eo demum tempore, quo invidiam secum vi-
ventium vicissent, cœlestes magnis animabus
decrevêre religiones. Sueci, ut fugatas alibi
diutiùs aluêre superstitiones, sic heroum quo-
que divinitatis feri admodum exstiterunt ad-
miratores. Adamus: *Colunt & Deos ex homi-
nibus factos, quos pro ingentibus factis immortalita-
te donant.* Quid, quod ii, qui paganorum mise-
rabantur scilicet amentiam, sanctiorem religio-
nem futilibus, & è prisca gentilitate repetitis
interpolavêre superstitionibus? Nàm, quem-
admodum Pontificis Maximi stolam titulúm-
que, nec non alia fatiscentis impietatis insignia,
qui primi nomen Christianismo dederunt Im-
peratores, augendæ reverentia retinuêre: ita
seculis abhinc non adèò multis, Fridericus,
quem Barbarossæ cognomentum à reliquis se-
cernit Fridericis, Carolum Magnum addi nu-
mero divorum, & cœlestibus placari cerimo-
niis præcepit. Sed me veterum recentiorum-
que

que morum reputatio longiùs tulit: nunc ad inceptum redeo. Non solis sapere datum maribus, sed & feminabus inesse sanctum aliquid & providum Germani putabant: nec aut consilia earum adspernabantur, aut responsa negligebant. Tacitus Histor. iv. *Mumius Lupercus legatus legionis, inter dona missus Velledæ. Ea virgo nationis Bructeræ latè imperitabat: vetere apud Germanos more, quo plerasq; feminarum fatidicas, & augescente superstitione arbitrentur Deas. Iterum, de Germaniæ moribus: Vidimus sub divo Vespasiano Velledam, diu apud plerosque numinis loco habitam. Sed & olim Auriniam, & complures alias, venerati sunt, non adulatione, nec tanquam facerent Deas. Mulieres, inquit, in classem retulêre cœlestium, quòd esse cœlestes crederent, alieni ab inverecunda nostrorum hominum Apotheosi, qui Deos faciunt, quos mortalium haudquaquam excedere fastigium sciunt. Pace summi dixerim autorum, plusculum cordatissimæ nationum tribuit, quàm vel ipsi agnoverint, vel relictus humano generi sensus admiserit divinitatis. Ecquæ gens tam barda unquam fuit aut excors, ut plerasque feminarum non modò fatidicas, sed augescente superstitione fuerit arbitrata Deas? Utique nullam feminarum cœlitibus adscripsêre, præsertim quæ famæ interessent*

I 3   suæ,

suæ, sed, quòd conscias cœli crederent, ac,
 Deum munere, futurorum præfagam callere
 scientiam, idcirco, in magna temporum acer-
 bitate, oraculi vicem monitus ipsarum obti-
 nuere. *Velleda auctoritas adolevit, quia prosperas*
Germanis res, & excidium legionum prædixerat.
 Histor. iv. Propterea Dio in eclogis *ἡ δὲ νεῖσ-
 σεν* Velledam ait in Celtica sive Germania
 fuisse *θεοῦ ὄψιν*, id est, *furore afflatam divino*. Non
 magis igitur Dearum numerum auxit Velleda,
 vel quæcunque alia nostratium heroinarum,
 quàm aut Pythia vates, quæ, Apolline plena,
 responsa consulentibus fundebat, aut Martha
 Syria, ad cuius instinctum atque divinationem
 præcipua negotiorum Marius dirigebat. De
 Velleda Caucos quoque non humile fecisse ju-
 dicium, vix est ut ambigere cuiquam liceat:
 nam & vicinæ Chaucidi terræ sedem ac domi-
 cilium sacerrumæ virgini præbuere, & *latè*, in-
 quit Tacitus, *imperitabat*, id est, dissitorum in-
 colas tractuum gloriæ atque existimationis
 suæ amplitudine conjungebat. Quin & deli-
 berandum Fulvius Ursinus existimabat, annon
 species barbaræ mulieris humana grandior
 quæ Drusum, jam Caucis gravem, & arma la-
 tius proferre destinantem, tendere prohibuit
 ulterius, ad Velledæ sit referenda maiestatem.
 Cui tamen deliberationi temporum videtur
 inter-

intercessurus hiatus. Quippe seculum ferè Drusi res dividit à Vespasiano, quo Romæ potente, excelso illustrique loco sita laus & admiratio viventis Velledæ fuit. Denique memoriam ejus inter imprecandi superstare formulas censeo: siquidem joculariter alicui malum optaturi, die *Veldten* advocamus: prout gentilium præstites errorum, desertoribus sui risum deinceps atque ludibrium debent. Non est autem tanto opere mirandum, Velledam nostrorum adhuc temporum inerrare sermonibus. De Crodone dictum alibi nobis est, quem pessima rerum detestaturi Saxones usurpant. Ita Blodi, quem lib. i. locat inter aquilonis numina Grammaticus Saxo, sepultam, irâ fervesciente, resuscitant appellationem. Sed nec illud quicquam de sententiæ nostræ probabilitate detrahet, quòd vulgus hominum, Veldtæ nomen usurpando, sanctimoniam quendam præmittere titulum consuevit: ac si ad eos tantummodo Divos Veltæ referenda citatio foret, quos, eliminatis prioribus, succedere inferioris ævi superstitio jussit. Nam & alii plures in meliorum adsciti consortia religionum,prehendunt nihilominus ethnicos hodièque deastros sanctitatis epitheto venustare. Nempe, cum florescere passim Christianorum inciperet disciplina, multò quidem illa divinioreth-

nicismo, sed, vitio temporum sibi dissimilis, & ethnicorum imitamentis incrustata rituum, multorum minùs erecti spiritus novos, quos accipiebant, deunculos ab antiquissimis suis operosiùs secernere neglexerunt: unde cognominis Sanctorum utrisque reverentiam permisère, & reos simplicitatis suæ feros unà posteros fecère.

CAP. V.

*An fluminum affecerit sanctimonia Caucum. Aquarum admiratores, qui corporum nobiliora naturalium placavère. Semlandi fontes adeunte pollui Christiano putabant. Aquatilius cultor Septentrio demoniorum. Alveorum vorticibus inspectis exitus rerum fatidica Germanorum mulieres explorabant. Hesso fontes consecrati, Saxonique. De sacro lucorum horrore. Penetrales Dii, qui in penetralibus emitigati sylvarum. Inibi suspensa, quæ præcipuè cœlitum dicata cupiebant honori. Ut imagines ferarum, signa militaria, ab hoste reportata spolia. Duci tale placuit institutum Cherusco. Domesticos à situ vindicaturus mores inscitia sæpe rubiginem detergi, si finitimorum adhibeat in consilium instituta. Sacra Slavorum arbores. Bremanos lucorum diu terror afflavit. In iis Velleda dicatum nemus. Et Oostera Diva. Casspitia nemorum ara. Tumuli nostratibus in sylvis exsurgentes. Exposita Dio Saxoniorum monimenta numinum. Templorum claustra non soli duxerunt inferiora Deum magnitudine Germani. Divinitatis imminutionem credidère, Deos in humani oris effigiare similitudinem. Placanda tamen admisère signa divinitatis. Isidis signum
liburna*

liburna Suevo. Truncis, aut columnis, Saxoniorum commissa Divum representatio. Venerem Paphiam orbis, Ephesiam Dianam truncus signabat ulmeus: ut Terminum stipes. E Tacito, Germanorum comparatio cum Iudeis.

AN verò Cauçi fluminibus etiam ac fontibus inesse quiddam credidēre venerandi? Certè, cui paullò magis anxie sculpturire talia libeat, suspicari ex irritioribus eorum sermonibus queat, eos, ut de aliis, sic imprimis de fluviolo, cujus hodièque priscum superest nomen, opinionem naturæ concepisse sanctioris. Liquet autem antiquorum ingredienti commentarios, eos ferè, qui Solem, Lunamque, & alia non subtrahentia sese sensibus, inter numina dicavēre, ne aquis quidem sacri horroris ademisse maiestatem. Magnorum fluminum capita venerabantur, subita & ex abdito vasti amnis eruptio aras habebat: colebantur aquarum calentium fontes, & stagna quædam vel opacitas vel immensa sacrabat altitudo. Italiam rigavēre, quæ hominum servire dedignerentur usibus, nec navigatione, nec natatu temeranda mortali. Plinius lib. iix. de Clitumno: *Pons terminus sacri profanique: in superiore parte navigare tantum, infra etiam natare concessum.* Idem libro eodem, de lacu Vadimonis: *Nulla in hoc navis, sacer enim est.* Semlandi, cum

cetera non alieni à Christianorum commerciis
 essent, fontium atque lucorum, adeuntibus il-
 lis, violari cerimonias putabant. Adamus, in
 libello de situ Daniæ, & reliquarum, trans
 Daniam, regionum: *Vsque hodie profectò inter
 illos, cùm omnia communia sint nostris, solus acces-
 sus prohibetur lucorum & fontium, quos autumant
 Christianorum pollui accessu.* Sueones, & aliæ
 Germanorum Septentrionis afflatæ fidere na-
 tiones, dæmonia quædam placavêre, *ἐν ὕδασι
 πηγῶν τε καὶ ποταμῶν εἶναι λεγόμενα*, *quæ in fontium flu-
 minumque undis esse traduntur.* ut rerum Gothi-
 carum lib. II. Procopius adnotavit. Et sacræ
 Germanorum mulieres, in quarum animis quid-
 dam præsentiens atque fatidicum inerat, in-
 spectis alvei strepentis vorticibus, latentium
 rerum eventus antecapiebant. De quo, Stro-
 matum libro primo, Clemens Alexandrinus.
 Atque, uti propius aliquantò nostros attinga-
 mus, Hessi seu Catti, in quos Caucorum tel-
 lus excurrrens sinuabatur, fontanarum diu cul-
 tores exstitêre lympharum. Wilibaldus: *Tum
 verò Hessorum jam multi Catholicæ fidei subditi,
 ac septiformis spiritûs gratiâ confirmati, manus im-
 positionem acceperunt. Et alii quidem, necdum ani-
 mo confortati, intemeratæ fidei documenta integrè
 recipere renuerunt: alii etiam lignis, & fontibus
 clanculo, alii autem apertè, sacrificabant.* Denique
 Saxo-

Saxones, Chaucii nominis invasores, opacarum arborum admiratione fontium junxere consecrationem: ut Ecclesiasticæ Historiæ libro primo cap. vi. Bremensis retulit Adamus. Cum autem duo isthæc rari separaverint cultores, haud incommode, ab amnicis sacris, atque fontanalibus, ad lucorum transeo religiones. Augustiora templorum structuris nemora videbantur, vetustis arboribus & solitam altitudinem egressis frequentia, & conspectum densitate ramorum aliorum alios protegentium submoventia: ipsa illa proceritas sylvæ celsioris, & secretum loci, & admiratio umbræ, in aperto tam densæ atque continuæ, fidem alicujus numinis faciebat, quod recessus illos tam propitium ac præsens, quàm cœlum, ac sidera, infideret. Itaque sacra ac cœrimonias luci possidebant: illic aris adolebantur honores, & ritu solemnî Deum averruncabantur iræ. Cum Annal. II. Arminius Flavium fratrem per fas patriæ, & avitam obtestaretur libertatem, ne gentis suæ desertor & proditor, quàm imperator, esse mallet, *penetrales Germaniæ Deos* adjiciebat. Penetrales Deos haud interpretor alios, quàm quos in sacrorum nemorum penetralibus, arcano terrore, & sancta quadam reveriti sunt ignorantia. Quemadmodum penetrale, pro dicato Diis interiore nemore, pariliter in Germa-

Germania Tacitus usurpavit. In ejusmodi frondibus obducto recessu, quidquid cœlitum præcipuè dicatum honori cupiebant, veluti votivum aut sacrum suspendebant. Histor. IV. *Depromptæ silvis lucisque ferarum imagines.* Earum videlicet, quas peculiariter alicui sacraverrant Deorum, ut mutuato ab inquilinis sylvarum symbolo, amicam sylvis percolerent divinitatem, & delecti animalis insigni, ab aliarum fecernerent sese cultoribus superstitionum: sicuti de Æstiis in Germaniæ reperio Moribus: *Matrem Deum venerantur. insigne superstitionis formas aprorum gestant.* Simplicius effigies in eadem Germania vocat: *Effigiesque, & signa quædam detracta lucis in prælium ferunt.* Signa pro militaribus sunt accipienda vexillis: ad quem sensum illa nobis antecedentia præeunt: *velut Deo imperante, quem adesse bellantibus credunt.* Bellorū tractator populus, victoriâmq; & opes à Diis sperare doctus, ut vi famâq; ageret majore, inter devota, militiæ quoque paratûs habuit. Haud paullò tamen moderatior, quàm qui barbariem scilicet eis objecere, Romani, qui aquilas suas, & affixos aquilis imperatorum vultus, æquatâ diis honestavere reverentiâ. Non verò gentilia tantum præcellentibus arboribus signa suffixere, sed & hostibus erepta: quæ quidem, præliorum imminente

nente discrimine, detracta lucis, cum copiis suis intulisse campo videntur, ut quocunque oculos acies intenderet adversa, captivitas, cladésque & dira obversarentur omina. De iis, quæ concisis reportaverat legionibus, ita Cheruscorum ductor Arminius: *Cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quæ Diis patriis suspendit.* Annal. I. Erant autem ad Orientem confines Chaucidi Cherusci, atque adeò eorum moribus metiri facilè nostrorum consuetudinem queas. Ad quorum odorandas ceremonias, sequiore continuatas seculo, identidem finitimorum levi nos circuitu deducunt annales. Slaviā minorem oppidò exiguum à nostris dirimebat intervallum. De qua sic auctor incertus Chronici Slavici, cap. xxiv. *Officio peracto valde liberaliter Prebeslaus regulus nos collegit, altera nocte quidam potens dictus Thessemar, ubi in nemore vidimus arbores sacras, Deo Aldenburghensium Prone consecratas, quas tamen incendimus, non sine magno metu gentilium Slavorum.* Iterum cap. xxv. *Vetuit comes, ne Slavi de cetero jurarent in arboribus.* Quanquam hîc ad vicinorum nihil opus erat decurrere conspirationem: siquidem de Cauorum posteritate testis omni exceptione major est Adamus. Lib. II. cap. xxxiii. de Unwano Archiepiscopo: *Ille omnes ritus paganicos, quorum adhuc*
super-

superstitio viguit in hac regione, præcepit funditus amoveri, ita ut ex lucis, quos nostri paludicolæ stultâ frequentabant reverentiâ, facerent ecclesias duodecim renovari. Qui Lipsii stare judicio volent, germanam Velledæ scripturam VVelda fuisse censentis, haud longè forsitan à vicinia veritatis aberrabunt, si lucum VVildloch ejus adscriptum crediderint honori. VVildloch enim nihil denotaverit aliud, quàm tacentis alicujus loci solitudinem, Weldæ, aut mollius effando, Wildæ cognomine celebratam. Sic autem legitur in Diplomate Caroli Magni, quo Bremensem auspicatur Episcopen: Deinde ipsum flumen, & Amrivum lucum sylvestrem, quem incolæ loci VVildloch nominant. Veri fortè similiorem speciem habeat, in Chaucide Majore nemorosum pagum Oosterholt, à Saxonum Dea Ooster, quam cap. III. memoravimus, & illi dicata saltuosa sacrarum arborum frequentia, denominatam. Ceterum, in illo silentio lucorum, aras è cæspitibus æstimatrix sylvestrium religionum gentilitas erigebat: super iis potissimum altaribus perlitatura, quæ & communem cum opacitate templorum suorum originem præferrent, & ob cultus simplicitatem faventioribus uteretur superis. Tales aræ Gramineæ Maroni vocantur Æneid. XII. Silius Italicus lib. VII.

— *Hinc (venerabile visu)*

Cæspite

Cæspite de viridi surgunt properantiùs aræ.

Lib. XVI.

Et simul exstructis cæspes surrexerat aris.

Apulejus: *cæspes libamine humigatus*. Nec aliæ fuerunt, ex eruditorum sententia virorum, *lucis propinquis barbara aræ*, apud quas (Arminiani) tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactaverant: de quibus in pulcherrima Varianæ cladis repræsentatione Tacitus Annal. I. Ad eundem altarium honorem referendi mihi tumuli videntur, qui passim, sub nostrarum umbraculis sylvarum, in modicam eriguntur altitudinem, ea subinde specie surgentes, ut facilè se mortali probent operâ congestos. Lucem igitur libertatis etiam illæ tenebricosæ majorum nostrorum religiones amavêre, nec parietibus aut tectis includendos existimavêre Deos: unde, qui Saxonum deinceps elidere sunt aggressi cerimonias, posita sub dio superiorum reperêre monimenta. Quod & aliorum nonnunquam populorum animos intravit, qui cœlitum suorum aliquibus ὀψιθεῖς, seu carentia tectis ædificavêre templa: quale Termino, nec non Dio fidio Roma, & inter Vejoves alicui struxerat Attica. Persæ verò, quorum & mores feruntur, & lingua, mirificè cum indole conspirare Germanorum, non modò ipsi structa manibus delubra Deûm inferiora magnitudine putant,

αἰνῶς

ἀλλὰ καὶ ἡγή (Herodoti sunt in Clio verba) τοῖς ποιεῖσι
 μωροῖσι ἐπιφέρει. Id est, *sed & illos, qui hæc faciunt, accusant insaniæ.* Atque eam ob causam, in notissima illa, lippósque ac tonsores haud fugiente Xerxis expeditione, Græcorum templa ruinis credantur & ignibus delēsse: quòd ægris intuerentur oculis, ambitu murorum immensæ præsentiam coërceri majestatis. Quamquam ejusce fluxui narrationis objici scopulus queat: siquidem dux Persicæ militiæ Datis, cū inter reliquorum magnificentiam templorum, & deformes reliquias, intercedere momentum voluisset, curatè nihilominus Apollinis ædem ab excidio defendit: non alia delinitus hercle persuasione, quàm quòd illatam Apollini Græco vastitatem ad patrii Mithræ (nam uterque haud alius à Sole erat) pertinere vereretur imminutionem. Utut inflammatorū sit ambigua ratio delubrorum, in hoc tamen Persarum sensus atque Teutonum coit, quòd uterque populus insulsum atque impium credidit, immortalia in speciem assimilare mortalium: rati mentium puritate meliùs divina, quàm vultuum nostrorum exprimi lineamentis. Itaque nulla superos imitantia tulēre simulacra: sed aut solis eos concepēre mentibus, aut hæitationes castigaturi plebejas, noscenda qualibuscunque figuris signa proposuēre.

Quem-

Quemadmodum Suevorum pars Isidem, aut
 supparem Isidi propitiatura Divam, signum in
 modum liburnæ figuratum respiciebat. Ac, qui
 Cauorum postmodum ac confinium debella-
 vère superstitiones, truncis ut plurimum, aut
 columnis, commissam numinum vidēre repræ-
 sentationem. Adamus Bremensis lib. I. cap. VI.
*Truncum quoque ligni, non parvæ magnitudinis, in
 altum erectum sub divo colebant, patria eum lin-
 gua Irmensul appellantes. Witechindus Chro-
 nici Saxonici lib. I. Sacra sua propria veneratio-
 ne venerati, nimirum Martem, effigie columnarum.*
 Neque hæc numinum sublimitas, haudqua-
 quam in similitudinem detorquenda morta-
 lium, totam se gentium ceteris subtraxit. Nam
 & Paphiæ simulacrum Veneris non faciem
 mentiebatur humanam: sed continuo orbe,
 latiore initio, tenuem in ambitum metæ modo
 exsurgebat: cujus rei positam in obscuro ratio-
 nem Tacitus fatetur Hist. II. & Ephesinæ si-
 gnum Dianæ truncus erat acutus ulmeus, un-
 de Ephesus antiquitus Πτελέα vocabatur, cives
 Πτελεῖᾶν, Πτελεῖᾶ, auctore in Urbibus Step-
 hano. Quemadmodum de Deo Termino non
 absimilia cecinit Albius Tibullus lib. I. Ele-
 gia I.

*Nam veneror, seu stipes habet desertus in agris,
 Seu vetus in trivio florida ferta lapis.*

K

Unde

Unde Prudentius:

Deasciato supplicare stipiti,

Verris cruore scripta saxa spargere.

Nostros verò, cum popularibus suis, Caucos, si narrantem committere secum libeat ethnicum scriptorem, à purissimo sole Iudæorum, cœlo quondam unicè dilectorum, haud adspernandum lumen afflavit. Quippe profanos utrique, & reos imminutæ supremæ majestatis arbitrabantur, qui Deo, quem mens non caperet adorantum, respondentia faciebus adorantum affingere lineamenta consuêssent. Sed quid ego meis ineptiis verborum ejus detero gravitatem? De Iudæis, Histor. v. *Iudæi mente sola, unumque numen intelligunt. Profanos, qui Deum imagines mortalibus materiis in species hominum effingant. Summum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum. Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sunt. Non regibus hæc adulatio, non Caesaribus honor. De Germanis, in dicato moribus eorum libello: Nec cohibere parietibus Deos, neque in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine cœlestium arbitrantur: lucos ac nemora consecrant, Deorumque nominibus appellant secretum illud, quod solâ reverentiâ vident.*

C A P.

CAP. VI.

De Romanorum expeditionibus, in Caucos susceptis.

Magnitudo rerum Romanarum amplificata nimis atque producta. Quod, præ ceteris, in Germania tentata verum. Cujus edomanda præcipua flagravere cupidine. Vnde falsi de subacta triumpho. Et affectatum Germanici cognomentum. Speciatim in appetito vicino nostro deprehensum Cherusco. Tempora Chaucidis agitata disspescuntur in ea, quæ florentem videre Romam, quæq; deficientem. Priora rursus in ea, quæ Quintilii fatum aut antegressa sunt, aut subsecuta. Livia Drusus in Caucos ab Augusto missus. Inter fossæ, quæ Drusina, ducenda caussas, Friso Caucûsque subigendi. Burchana, seu Borcum, insula subjugata Druso. Qui primus in Caucum, finitimósque movit. A promovendis destinationibus oblata, ultra modum humanum, specie muliebri, deterritus. In Transrhenanis mortalitate functus. Oblatum Plinio somnium, de rebus ejus æternitati mandandis. Fratris Tiberii felicitas, in Chaucide prosperè bellantis, amplificatore stylo descripta Vellejo. Cujus erga potentiores adulatio scriptionis elegantiam deturpat: in Germanicianis exstans imprimis elucensque victorius. Inter victos insigne discrimen, ac domitos. Hallucinatio Velleji, pel-lustratum armis, quod ab Albi Rhenum dividit, interstitium describentis. Ante Variani exercitus inter-necionem malè coharens, in Germania, dominatio Romani.

NE præcipui quidem gravitate scriptores
adeò in potestate stylum habuere suum,
uti non in admiratione Romanæ magnitudinis
K 2 defixus,

defixus, supra veri extolleret omnia fidem. De maris immenso dominatu Dionysius Halicarnasseus Originum lib. I. *Καλεῖται θαλάσσης, ἡ μόνον τῶ ἐντὸς Ἡρακλείων σελῶν, ἀλλὰ ἔτι Ὠκεανίδου, ὅση πλεῖστον μὴ ἀδύνατος ἐστίν.* Id est, *Universi maris domina est (Roma) non solum illius quod intra Herculis columnas habetur, verum & ipsius Oceani, quicunque est navigabilis.* Nec parcius est in extendendo terrestri imperio Polybius, identidem professus in Historiarum libris, se scribente, id est, nondum ad ultimum evecta fastigium re Romana, omnes orbis terrarum cognitae partes imperio fuisse Romano subiectas. Aequat Achæi grandiloquentiam indigena Crispus, quo loco demiratur, Catilinam cum complices seque remque publicam, obstinatis animis, perditum ivisse, *cum populo Romano ad occasum ab ortu solis omnia domita armis parerent.* At ea tempestate, præter eos, qui versus Austrum deflecerent aut Aquilonem, ipsi, cum Indis aliisque, subditus Orienti Parthus neque vim Romulidæ neque clementiam senserat. Auxêre, qui Annal. III. Tiberii Druso, futuro rectori generis humani, quo minùs Urbis Deos adiret, nullum aliud, nisi adrogantiam, objectum impedimentum indoluêre. Sed & Cæcilium Minutii Felicis audi: *Sic eorum potestas & auctoritas totius orbis ambitus occupavit:*
sic

sic imperium suum ultra solis vias, & ipsius Oceani limites propagavit. Talibus infinitum scatent auctorum monumenta pompis, haud minus in peculiarium mentione regionum locupletia. Fama virtutis ac moderationis Augustus Indos etiam, cognitarum gentium abjunctissimos, pellexerat ad amicitiam suam populique Romani ultrò per legatos ambiendam. Hinc, domitos Indos, mirifica conclusione, nescio quis Messalla deducit: legatos, inquit, mittere, ad obsequia se paratos profitentes, ut nonnihil te imperante haud superesset indomitum. Cujus postea supergressus est adulationem assentator nummius, qui Trajano provinciam adscribit Indiam, cujus nec ipse finibus incubuerat, nec antecedentium ullus Imperatorum. Ceteris indelibatis, haud facile reperias alibi segetem amplificationum liberaliorem, & ambitionis exempla majora, quàm in tentatæ quondam historia Germaniæ. Pœne nullum bello populum tentavit, cujus debellati decus ardentius concupiverit Romanus. Seneca de Ira lib. I. cap. XI. Agedum illis corporibus (Germana dicit) illis animis delicias, luxum, opes ignorantibus, da rationem, da disciplinam: ut nihil ampliùs dicam, necesse erit nobis certè mores Romanos repetere, id est, antiquos illos, verèque Romanos, ac hostium pares animosæ

duritiei. Eò igitur certio rem spe præsumebat
 æternitatem, quò bellicosior eam hostis atque
 durior præberet. Animi altitudo singularis, ac
 libertas acerrima vincendi, quiescere victuri
 non sinebat ambitionem aut frenari. Quamob-
 rem, quò pervenire solidæ laudis itinere de-
 sperabat, eò sæpe per umbras & inania, visuris
 irridenda lecturisque, adscendere conabatur.
 Cùm Germanicæ expeditionis impetum Cali-
 gula cepisset, ac post plurimos ludicri belli mi-
 mos, ad ultimum conchas, spolia scilicet Occa-
 ni, Capitolio Palatioque debita legisset, in-
 terim absentem Senatum populúmque gravis-
 simo objurgavit edicto, quòd Cæsare prælian-
 te, & tantis discriminibus objecto, tempestitiva
 convivias, circum, & theatra, & amœnos cele-
 brare non erubescerent secessus. Dein ad splen-
 dida triumphi conversus, *Galliarum*, inquit
Tranquillus, *procerissimum quemque*, & ut ipse
 dicebat, *ἀξιόθετα μὲν ἔσονται*, ac nonnullos ex principibus
 legit ac seposuit ad pompam: coëgitque non tantum
 rutilare, & submittere comam, sed & sermonem
 Germanicum addiscere, & nomina barbarica ferre.
 Quem, ut Vara Vibiam, imitatus est postmodo
 Domitianus, cui, Tacito revelante, *inerat con-*
scientia, derisui fuisse nuper falsum è Germania
 triumphum, *emtis per commercia*, quorum habitus
 & crines in captivorum speciem formarentur. Ger-
 mani-

manicas victorias honestati novo nomine menses fatebantur: ea CAPTA, cum tropæo, nummis inscribatur Imperatorum. Qui non alio magis censeretur cupiebant æstimarique cognomento, quàm GERMANICI. Quæ in seditionem effervescebant apud Germaniam, jactabundas adspice legiones: *sua in manu sitam rem Romanam, suis victoriis augeri Remp. in suum cognomentum adscisci Imperatores.* Annal. I. Donec in ipsa sensim Chaucide deponamur, strictim libet homoriam attingere Cheruscidem: quæ tantus dominæ Romæ terror exstitit, ut hujus ipse terror Octavius, cæso Quintilio, augustam parieti frontem desperabundus illideret. Ultionem aut peragentem Cæsarem Germanicum, aut peracturum, quot exquisitæ patrum adulationes, quot meritis sublimiores identidem dehonestârunt honores? Chattos confines populatus, dedentem se cum filia comiter exceperat Segesten: ilicet auctore Tiberio nomen Imperatoris accepit: unde cavillator Arminius Annal. I. *magnum imperatorem, fortem exercitum, quorum tot manus unam mulierculam avexerint.* C. Cælio. L. Pomponio Coss. de Cheruscis triumphum, magnificentiam ferulorum perillustrem, idem Germanicus ad VII. Kal. Iunias egit: at gloriam ejus diversissimus interpretabatur Arminius, qui eodem

anno directa contra Maroboduum acie, cum Syriam Germanicus adisset, equo conlustrans cuncta, ut quosque advectus erat, recuperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc in manibus multorum ostentabat. Immo verò meminissent modò tot praeliorum, quorum eventu, & ad postremum ejectis Romanis satis probatum, penes utros summa belli fuerit. Conscios recentis admodum fortunæ dux Cheruscus animabat, & eo quidè in momento, quo nihil æquè robori fiduciam addit adimittve militari, quàm successuum recordatio præteritorum. Fidem illi luculentam scriptor adstruxit Annalium, qui librum secundum tali florentissimi signat elogio bellatoris: *Liberator haud dubiè Germania, praeliis ambiguus, bello non victus*. Et omnino post Vari casum, ad rei summam haud magnopere profecisse Romanos, Batavi quoque Civilis oratio comprobat Hist. iv. *Nuper certè caso Quintilio Varo pulsam è Germania servitutem*. Magis igitur triumphati, quàm victi, fuere Germani: subacti interdum, ut parerent, nunquam ut servirent. De Chaucide verò paullò dissertaturi curatiùs, exercitiæ bello tēpora dirimimus in ea, quæ vel in eminenti positam fastigio rem Romanam, vel inclinantem deinceps & elanguescentem adspexere. Priora Quintilii fatum aut antegressa sunt, aut subsecuta. Præcepit expe-

expeditione prospera Drusus, è Livia Drusilla privignus Augusti, ac Tiberiorum filius fraterque Neronum. Epitome Liviana lib. VIII. *Thraces domiti à Scipione: item Cherusci, Tencteri, Cauci, aliæq; Germanorum trans Rhenum gentes subactæ à Druso referuntur.* Is inter causas miscendi Nabaliæ seu Isalæ Rheni, atque adeò fossæ moliendæ, quæ Drusinæ diu nomine repertorem fossa suum est, spem reportandæ de Frisio Caucóque victoriæ, vel principem habuit. Namque militem suum haud perinde vulneribus, quàm spatiis itinerum, & armorum adfici damnis intelligebat, fessos ministrandis equis socios, longum impedimentorum agmen, opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. *At si mare intretur* (sic de filio Germanico, præliorum tractante vias, & paterni sequente consilia ducatus, Annal. II.) *promptam ipsis possessionem, & hostibus ignotam: simul bellum maturius incipi, legionesque & commeatus pariter vehi: integrum equitem, equosque per ora & alveos fluminum media in Germania fore.* Arminius eodem Annali: *classem quippe & avia Oceani quaesita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret.* Proin ducta fossa Nabaliæ emensus, qui jam tertium bicorni patri alveum pandebat, emensusque Nabaliæ receptatorem Flevum, in Oceani littora, metuendus hostis, erupit.

Unde Suetonius in Claudio: *Drusus in quaestura præturaque honore, dux Rhatîci, deinde Germanici belli, Oceanum Septentrionalem primus Romanorum ducum navigavit. Dextimo debellato Frisio, protenus in Caucum debellatrices promovere copias annixus, infido periclitaturam classem lacui paludive commisit. Dio lib. L IV.* Εἰς τε τὸ Ὠκεανὸν ἀφ' ὧν Ῥώης καὶ τὰ πλοῦσι, τὰς τε Φρεισίους ὠκειώσαντες, ἔς τε τὴν Χανκίδα ἀφ' ἧς τὴν λίμνης ἐμβαλὼν, ἐκινδυνώσαντες, τὸ πλοίων ἐπὶ τῷ Ὠκεανῷ παλιρροίας ἐπὶ ξηρῇ ἡγομένην. καὶ τότε μὲν ὑπὸ τῷ Φρεισίῳ περὶ τὴν σινοεραλδονήτων αὐτῶν σωθεῖς. I. e. *Inde Rheno in Oceanum de-
vectus, Frisios subegit: ac per paludem in Chaucorum
fines profectus, in periculo fuit, navibus propter de-
fluxum maris in sicco destitutis: Frisiorum tamen
operâ, qui pedestri se ei militia junxerant, supe-
rato discrimine. Subjugatam illi Burchanam in-
sulam, os arctantem Amisîæ, quam hodièque
Borcum accola vocat, autore credimus Strabone.
Libro VII. Ἐχράσαντο δ' ὁ Δρεσσὸς ἑμὸν τὸ
ἔθνος τὰ πλείστα, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν τῷ Ὠκεανῷ νήσους· ὧν
ἑστὶ καὶ ἡ Βερχανίς· ἣν ἐν πολιορκίᾳ εἶλεν. Id est, *Dru-
sus non modò gentes plurimas subegit, sed ἔ-
insulas in legendo littore obvias: in quibus est
Burchanis, vi ab eo expugnata. Plinius libro IV.
cap. XIII. Inde insula Romanis armis cognita.
Earum nobilissimæ, Burchana, Fabaria à nostris
dicta, à frugis similitudine sponte provenientis. Item
Glessaria, prætereaque Actaria. Ducum verò
præce-**

præcedentium comparationem novitate moliminum vicit: quippe, qui horridarum gentium pacem laceſcere primus occæpit. Seneca in Consolatione ad Marciam: *Intraverat penitus Germaniam, & ibi signa Romana fixit, ubi vix ullos esse Romanos notum erat.* In Consolatione ad Polybium, quasi Claudio loquente: *Cæsar patruus meus, Drusum Germanicum patrem meum, minorem natu quàm ipse erat, fratrem, intima Germania recludentem, & gentes ferocissimas Romano subjicientem imperio, in complexu & osculis suis amisit.* Sed & obtinendis, quæ recluserat primus ac percurrerat, in fluminum ripis, tanquam in reperti nuper imperii munimentis, præsidia disposuit atque custodias. Florus lib. IV. cap. XII. *In tutelam provinciarum, præsidia atque custodias ubique disposuit, per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim.* Si fides Eutropio, Germanos Albim transscendere victor adegit. Histor. Rom. lib. VII. de Augusto: *Germanorum ingentes copias cecidit: ipsos quoque trans Albim fluvium submovit, qui in barbarico longè ultra Rhenum est.* Hoc tamen per Drusum privignum suum administravit. Albim verò, limitatorem felicitatis, increpiturum trajicendo muliebris figura, grandior humanâ pulchriorque, deterruit, ac cogitationum sufflaminare magnitudinem coëgit. Utinam verò, quæ,

quæ, nocturno visu quiescentem Plinium pun-
gens, eximi profundæ temporum oblivioni
petiit, ab injuriis essent oblivionis asserta! Pli-
nii nepos Plinius, Epistolarum lib. III. ad
Macrum: *Bellorum Germania viginti* (compo-
suit libros) *quibus omnia, quæ cum Germanis ges-*
simus, bella collegit. Inchoavit, quum in Germania
militaret, somnio monitus. Adstitit enim ei quie-
scenti Drusi Neronis effigies, qui Germania latissi-
mè victor ibi periit: commendabat memoriam
suam, orabátque ut se ab injuria oblivionis assereret.
Salam inter & Rhenum Germano gravis, in
ipso æstu prosperè decurrentium rerum, bella-
cem exhalavit animam, ostensa potiùs Chau-
cide successuro fratri, quàm tradita. Nam re-
centium ingenia dominorum haud patiendo,
præsentémque sollicitando statum, & hinc ho-
stilia resumendo, cervices crudæ subducere
servituti laboravit. Unde, post Drusum, *re-*
ceptas Cauchorum nationes observamus. De
fratre, vim secum victoriámque ferente, ac
proin haud minùs prosperè rem gerente Ro-
manam, multotiens ampullantem, ac plenis
orationis invehentem velis, audire lubet equi-
tum præfectum Vellejum. Lib. II. cap. CIV.
Hoc tempus me, functum ante tribunatu castrorum,
Tiberii Caesaris militem fecit. quippe protenus ab
adoptione missus cum eo præfectus equitum in Ger-
maniam,

maniam, successor officii patris mei, cœlestissimorum ejus operum per annos continuos novem præfectus, aut legatus, spectator, & pro capto mediocritatis meæ, adjutor fui. At cap. C V I. prostratos sic describit exhibetque Chaucos, ut, quos pudor & gloria, principes erga patriam affectus, intravere, non possint non ambitiosulæ scriptioni subirasce: Omnis eorum juvenus, infinita numero, immensa corporibus, situ locorum tutissima, traditis armis, unâ cum ducibus suis, septa fulgenti armatôque militum nostrorum agmine, ante Imperatoris procubuit tribunal. Huc cecidisse gloriam, ut sine prælio memorabili, sine vulnere, vinctas manus & capta traderent arma, nec ferrum, & vires opponendo, ac promptum libertati aut ad mortem animum, decora saltem hostilia mererentur ostentatione? Enimvero Vellejum sic falsum fieri subigit adulatio, ut pleraque magis ex libidine, quàm ex vero, celebret obscurétque: imò subinde ne interficere quidem veritatem horreat, ut cum Tertulliano dicam. Iam ante cap. X C V I I. de miraculo suo portentôque Tiberio. Peragratûsque victor omnes partes Germaniæ, sine ullo detrimento commissi exercitus, quod præcipuè huic duci semper curæ fuit, sic perdomuit eam, ut in formam pœne stipendiariæ redigeret provinciæ. Quamquam tam prodigus in scribendo modestiæ, quàm

quàm qui maximè, verecundè tamen hoc loco addidit *pæne*: non cessurus alioqui Panegyristæ Mamertini tumori, qui Iuliano gratulatur *una acie Germaniam universam deletam*. A quo parum hercules abludunt illa cap. C VI. *una æstate perlustrata armis tota Germania est. C. CVIII. Nihil erat jam in Germania, quod vinci posset, præter gentem Marcomannorum. Deniq; res Germanorum ingressus, nihil ferè præter domitos loquitur ac perdomitos. At quantò callidiùs à victis domitos secernere nôrat ac distinguere Florus? lib. IV. C. XII: Germani victi magis, quàm domiti erant. Et apud Curtium Alexander l. VI. C. III. Quid? creditis, tot gentes alterius imperio ac nomini assuetas, non sacris, non moribus, non commercio linguæ nobiscum coherentes, eodem prælio domitas esse, quo victæ sunt? In eodem verò capite, quo nostrorum attollitur efferturque tam turpi deditioe, jaçantia militari erratum, ut lenissimè dicam, centum & sexaginta miliarium præfectus equitum admisit: Ad quadringentesimum miliarium, à Rheno usque ad flumen Albim, qui Senonum Hermundorùmque fines præterfluit, Romanus cum signis perductus exercitus. Ne præter æquum & bonum, studere Chaucorum videar existimationi, commentator illi loco Philippus Cluverius addatur. Is Germaniæ Antiquæ lib. III. cap. XVIII. *Vt in pleisque Tiberii, ducis sui, rebus gestis,*
sic*

sic hic etiam nimis elatus atque υπερβολικῶς præco-
est Paterculus. à Rheno quippe ad ipsum usque Al-
bis fontem, qui in remotissimis est Bojohæmi parti-
bus, CCC. haud amplius sunt milla passuum: quò
tamen hac expeditione Tiberius non pervenit. postea
enim in Marcomannos, Bojohæmum incolentes, ab
Augusto missum ipse testatur paullo post Paterculus.
Igitur jam infra Bojohæmum, quàm Hermunduros ab
Semnonibus dirimit Albis, atque inferius, maximum
inter eum ac Rhenum intervallum est millium pas-
suum haud amplius CCXL. ubi CLX. mill.
plus justo addidisse Paterculum, manifestum est.
Esto nihilominus, pacatos potiùs à Tiberio
fuisse Caucos, quàm funditus everfos. A feli-
citate magis, quàm à virtute, deserti, fortu-
nam belli, cladibus accolæ suisque comper-
tam, opportuno erga potentiolem merito mu-
tavère: neque contumaciam cum pernicie,
quàm obsequium cum securitate, maluère:
Namque nullatenus inficias iverim, coërcitos
eos æternæ Urbis gloriam atque magnitudi-
nem auxisse, tantùm Vellejanarum amplifica-
tionum turpitudinem amolior & acerbitem,
scriptorum consensu destitutam ac fide melio-
rum. Innuit autem Dio quoque Cassius, ante
Vari calamitatem, non licuisse Romano stabi-
lem in Germania cohærentemque fundare do-
minatum, sparsa plurifariam per oblucentes
populos

populos ac interrupta ditione. Sic enim libro VI. Variana repræsentaturus inquit: *Loca quædam Germaniæ Romani tenebant, non simul, sed ut fortè subacta fuerant, hinc inde.*

CAP. VII.

Ad ea tempora transitur, quæ Vari casum excepere. Dubium, an, inter puniendos, Caucum populabundus adierit Tiberius. Quippe dubium, an Cauci rebellantem foverint, ope lata, Cheruscum. Fortè justitia majorem, quàm libertatis, habendam censuere rationem. Herois Arminii generosa facinora violata labe fidei depreciari. Legionum vexillarii præsidium in Caucis agitantes. In commilitii decus adscitus à Germanico Caucius. Veris se metiri spatiis operum bellicorum gloria nescit. Inter pompæ fercula Visurgis, sed non quàm noster. Cur exosus Tiberi Visurgis. Natio Chaucidis, Ampsanus triumphabundi pompam auxisse Germanici videtur. In arma tractus à Bruëtero vicino. Prælium cum Bruëteris, in Dollartio lacu, commissum. Ludibria moventis in Germanum Caligula. Chaucii cognomentum Gabinio Claudius indulgit. Corbulo Cauco gravis. Insiidiis mandato consilio, Caucorum sustulit è medio Gannascum. Ad deditionem Majores invitavit. Claudii litteris ab experiunda prohibitus fortuna. Qui triumphalia, quamvis bello negato, destinationibus ejus ornamenta concessit. Abscessu Romanorum ferocior Caucius, confines exturbavit è sedibus suis Ansibarios. Insecuti Claudium principes dominandi suis, quàm externa laceffendi, cupientiores. Inter Batavi Civilis auxilia Cauci. Inhiabat è Germania deportanda laurea Domitianus. Ejus in Catts expeditio. Trajano principe, quieta res Caucia. Sub
Antonino

Antonino Philosopho consulatum Didio Iuliano peperit, averruncatus ab infestata Belgica Caucis. Pars Cauci barbarorum, qui totiens indignante Rhenum transsiluere Romano. Coërciti à Maximiano. Devenitur ad fatiscantis, & sensim exspiratura tempora Roma. Quæ ducem nacta decrementi Magnum Constantinum. Imperante Iuliano, missus à Saxonibus in Romana Caucis. A Stilicone pacatus. Pater Theodosii Saxonicus appellandus.

Nunc ad ea gradum proferre tempora conamur, quæ ulciscendo per Varum accepto dedecori Romanus impendit. Et exercuit quidem Arminium ilicet à vitrico missus in Germaniam Tiberius, penetravit interiùs, aperuit limites, vastavit agros, ussit domos, obvios fudit, & incolumes ipse reduxit in hiberna numeros. Sed, cùm affirmare non sustineam, Caucum sociales addidisse copias Cherusco, illud quoque scire vetor, an victi senserit iras & arma resurgentia Romani. For-
 san in eo fluctuantium æstu conterminorum, qui bellum integrum pace potius haberent incruenta, Cauci, justitiæ famigerati reverentiâ, libertatis imminutæ dehonestamentum fidei pactorumque posthabuere sanctitati. Nam licet Arminii cœpta non popularium modò, sed hostium quoque stupefcentem promerita sint admirationem, tamen, ut pleraque mortalium operum magnifica nonnullam trahunt

L

ex

ex iniquo labem, animosiora fuisse, quàm iustiora videntur. Strabo, libro septimo, quo loco Germanis perfidam parendi dedignationem exprobrat: *Πρὸς ἑς, inquit, ἡ μὲν ἀπιστία μέγα ὄφελος· οἱ δὲ πιστεύοντες τὰ μέγιστα κατέβλαψαν, καὶ τὰς οἱ Χερῆσκοι, ἔοι τῶν ὑπὸ ἡγεοῖ· παρ' οἷς τὰ τετὰ τῶν Γωμῶν μετ' ἑσφατῶν Οὐάρε Κεῖνελίς ὡς ἀπαονδή-
 γέντα ἀπώλετο ἐν ἐνέδραις.* Id est, *Adversus quos plurimum utilitatis est in incredulitate: quibus fides habita est, ii maxima damna intulerunt: ut Cherusci & eorum obsequia professi, apud quos tres Romanae legiones cum duce Quintilio Varo contra datam fidem insidiis circumventae perierunt.* Iterum: *Ἀρμινίς ἑσπελεμαρχήσαντι ἐν τοῖς Χερῆσκοις ἐν τῇ ὡς Οὐάρον Κεῖνελίον ὡς ἀπαονδήσας.* Id est, *Arminii qui belli dux fuerat Cheruscis, cum violatis pactis Varum Quintilium invaderent.* Tum de poena: *Ἐπὶ τῶν δίκας ἀπάντες, καὶ παρέχον τῶν νεωτέρων Γερμανικῶν λαμπερῶν ἡρώων, ἐν ᾧ ἐθεομαρβόλην τ' ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν σώματα καὶ γυναῖκων.* Poenas tamen universi dederunt, ac Germanico juniori pulcherrimam triumphi materiam, in quo is illustrissimos viros ac feminas duxit. Sanè λαμπερῶν ἡρώων insultaverit in speciem Cherusco: at, si Geographum audimus, insultavit infido, & sacramenti non movendam exuenti violentique religionem. A quo mei tunc temporis abhorruere Cauci: quamquam profectò non semper tam rigidi fuerint æqui juris exactores, ut non & ipsi profligave-

fligaverint invisos subinde rectores, quemadmodum in cursu patescit institutæ dissertationis. In quo pergimus. Annal. I. memorantur in *Chaucis præsidium agitantès vexillarii tumultuantium* ab Augusti excessu legionum: qui, admonitu consilii Drusini, riparum præerant incumbébantque tutelæ. Annalium II. fossam, cui Drusinæ nomen, ingressum lego Germanicum, *precatumque Drusum patrem, ut se eadem ausum, libens placatusque exemplo ac memoria consiliorum atque operum juvaret.* Sed hac quidem expeditione nequaquam fuisse Chaucida perterrefactam, & anteeuntia manifestant & insequentia. Anteeunt ista: *Chauci, cum auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt.* Insequuntur: *à Chaucis inter auxilia Romana agentibus.* Tum irato mari, & invisa tergo transportare bella renuente, *hostilibus circum littoribus, sola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit,* tanquam amicam videlicet, neque cladem undarum terrestri sævitia geminaturam. Idem Germanicus fufis Arminianis ac cæsis, laudato pro concione victore exercitu, congeriem struxit armorum, elogio prælustri superbientē: **DEBELLATIS INTER RHE-
NVN ALBIMQVE NATIONIBVS E-
XERCITVM TIBERII CÆSARIS EA
MONIMENTA MARTI ET JOVI, ET**

AVGVSTO SACRAVISSE. Foeta gloria verba, & rerum gestarum supergredientia modum, quæis tamen haud inferiora reportavit idem à Cassiodoro Tiberius, cum in Augusti decus inibi sollicitudinèque bellaret: *C. Asinio Gallo. C. Marcio Censorino Coss. inter Albim & Rhenum Germani omnes Tiberio Neroni dediti.* Attolli enim gaudet inflarique Martiorum operum tumor. Tacitus ad annum U. C. DCCCLXX. *Germanicus Cæsar ad VII. Kalen. Iunias triumphavit de Cheruscis Chattisque & Angrivariis, quæque aliæ nationes usque ad Albim colunt.* Haud verò Caucum reor Cæsare triumphante Germanico, vinctas spectaturienti cervices ostendisse Romæ. Quid enim ostenderet, in quem ferrum non strinxerat ulturus excidium legionum Imperator? Quid ostenderet, qui in commilitium adscitus, & inter auxilia Romana agens, ex parte currum Cæsari poterat imputare triumphalem? Vereor interim, ne traductus sit inter pompæ fercula Visurgis, duplicis Cauci divisor amnis. Nam vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum. Erat autem plurima causa, quæ Tiberim obstrepenti redderet infestum infensumque Visurgi. Vellejus: *Amnis, mox clade nostra nobilis, transitus Visurgis.* Tacitus: *Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit. Cæsar nisi pontibus præ-*
sidiis-

fidiusque dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem vado transmittit. præsuerunt Stertinus, & è numero primipilarius Aemilius, distantibus locis inveciti, ut hostem diducerent. quàm celerimus amnis, Cariovalda dux Batavorum erupit, &c. Tum & campus Idistavisus, in quo laurea nata capiti Cæsaris est, inter Visurgim medius sinuabatur & colles, prout fluminis ripæ cederent, aut montium prominentia resisterent. Sed admodum nihil attinet vereri: triumphatus à Germanico Visurgis est, non quàm Cauco, sed quàm Cherusco fluit. Solus è gente nostra videtur in ejus pompæ venisse communionem Ampsanus, si tueri se queunt ab incertitudine, quæ libro I. cap. III. sunt de eo prolata, Chauciæ gentis implente nationem. Strabo: Καὶ ἄλλα ἃ σάμαζα ἐπομπήν ἐκ τῶν πεπορημένων ἐθνῶν, Καθύλων καὶ Ἀμψάνων, Βυκτέρων, Νυσίπων, Χηρῆσκων, Χάτλων, Χαλταρίων, Λάνδων, Σαβατίων. alique sunt in pompa traducti mortales ex devastatis populis, Cathylis, Ampsanis, Bucteris, Nufipis, Cheruscis, Chattis, Chattuariis, Landis, Subattiis. Omne punctum ferant, qui pro Βυκτέρων legere Βρυκτέρων amant. Etenim, consensu vicini populi in arma tractus Ampsanus, fati sui ducem pari secum clade multatum & obprobrio vidit. Habuerat autem diu Bructeri libertatem Romanus adversam: unde jam antè ἐν τῇ Ἀμψα-

σία Δρῆς ὁ Βρυκτέρης κατεναμάχησε. in *Amasia Bru-*
cteros Drusus navali praelio vicit. In lacu Amasia-
 no, qui, nunc vastior immaniórque, den Dol-
 laert audit, eo decertatum prælio ferunt: hoc
 verò sequestrante, noster à Bructero disclude-
 batur Ampsanus. Ac talis quidem, fatigante
 Romam Tiberio, res Caucia fuit. Caligulæ
 principatui breves efferata tyrannis annos de-
 dit. Ac tentatæ quidem Germanidos ille glo-
 riam concupivit; sed Caninefatis quoque Bri-
 nionis pater *multa hostilia ausus, Cajanarum ex-*
peditionum ludibrium impunè spreverat. Histor. iv.
 At Claudius ab interitu fugitivum retrahendo
 morem, quo victæ gentes extendere ducum
 victorum nomina solebant, Gabinium Secun-
 dum Chaucii superbire cognomento permisit.
 Suetonius cap. xxiv. *Gabinio Secundo, Chaucis,*
gente Germanica, superatis, CHAUCIVS co-
gnomen usurpare concessit. Est verò rationis alu-
 mina Levini Torrentii commentatio, qui de
 Gabinii victoriis, nulli cognitis alii scriptori,
 minimè sibi liquere pronunciat. Etenim, quæ
 contra Caucos agitata sub Claudio fuere, Do-
 mitio cuncta Corbuloni tribuuntur. Dio l. l x.
 Γναίῳ δὲ Δομίτῳ Κορβέλων, ἐν τῇ Κελτικῇ στρατηγῶν, πᾶ-
 τε στρατοῦ μέγα συνεκρότησε, καὶ τῶν Βαρβάρων ἄλλας τε καὶ ἑσ-
 ῶν ἄλγεα Κούχας ἐπάκωσε. I.e. *Cn. Domitius Corbulo*
in Germania exercitui præfectus, milites exercuit,

*ac barbaros, imprimis autem Chaucos, vexavit. Corbulo Caninefatem Gannascum, quo duce Chauci, nulla dissensione domi, & morte Sanguinii alacres, Germaniam prædæ habuerant inferiorem, doli machinator evertit: Corbulo Majores Chaucos ad ignavam pellicere dediti-
tionem, dein motis, cæde Gannasci, mentibus ultro materiem addere rebellionis est annixus: denique Corbuloni, castra jam in hostili solo molienti, litteræ sunt à principe redditæ, quæ adeò novam in Germanias vim prohiberent, ut referri cis Rhenum præsidia juberent. Annal. x i. Quantopere verò Cæsar magnitudinem viri, simulque Chaucidis impetitæ consilia suspexerit, eo licet intelligere potissimum argumēto, quòd insignia triumphi indulset, quamvis bellum negavisset. At amoto trans Rhenum præsidario milite, læti temporum gloriâ Cauci, quòd jam non ampliùs, ob indita sibi frena, gemebundi Visurgis & Amasia fluerent, finium videntur affectasse prolationem, ac, prout inter obsequia fortunæ non satis cauta mortalitas est, injuriosi nonnunquam in colli-
mitaneas exstitisse nationes. Hinc, sub extrema tertii decimi Annalis, quamlibet invitis, illa sunt agnoscenda nobis: Eosdem agros Ansi-
barii occupavere, validior gens non modò suâ copiâ, sed adjacentium populorum miseratione: quia pulsi*

à Chaucis & sedis inopes, tutum exilium orabant. Neronem Urbe perpetiente, quietæ res in Germania fuerunt, usque adeò uti continuo exercituum otio fama differretur, jus in hostem ducendi legatis ereptum. Mota sunt tamen eo principe nonnulla, sed quæ penitus inconcussam Chaucida reliquere. Regnaturientes Galba, Otho, Vitellius, dum atrocibus inter se præliis irisque committuntur, hostibus magnarum rerum præbuerunt occasionem, haud defuturis ultioni, cum populum Romanum non intermissa bellorum civilium series & domestica mala frangerent. Hinc erectus in spem Civilis, inter complures, secum palam, aut voto stantes, armatum lætabatur in partes concedere Caucum. Imò, quanquam acie victus à Cereali, non tamen invalidus habebatur, *flagrantissima cohortium suarum integra: quæ ex Chaucis Frisisque composita, Tolbiaci, in finibus Agrippinensium, agebat.* Histor. i v. Idem qui paullò antè censebat oppetiundas *Transrhenanorum gentes, quarum terrore fractæ Pop. Rom. vires oblitterentur.* Et iterata deinde *Civili Chaucorum auxilia venire.* Histor. v. Post Vespasianum, Titumque, Flaviorum tertius ambitiosissimè Germaniâ provocatâ seculum illustrari suum cupiit. Eusebius Pamphilus in Chronico Canone,
Numero

Numero MMCIII. Δύο μῆνες μελωνομαθῆσαν, Σεπτεμβριος Γερμανικος, καὶ Οκτώβριος Δομιτιανός, ἀπὸ τῶν νίκων ἐν αὐτοῖς καὶ Γερμανῶν τῇ Ρώμῃ ἐνεχθῆσαι. Id est, Duo menses aliter appellati, September Germanicus, & October Domitianus, ob victorias, quas Roma, currentibus illis, reportare de Germanis contigit. Numero MMCVII. Δομιτιανός ἐπὶ τῶν ἐκ τῶν Δακῶν καὶ Γερμανῶν. Domitianus de Dacis & Germanis triumphavit. Missa verò cetera Germaniâ, duntaxat homoriam Cattida, Suetonio referente, fulmen illud, si tamen fulmen, Capitolini Iovis afflavit. In vita Domitiani cap. VI. Expeditiones partim sponte suscepit, partim necessario. Sponte in Catos. Rursus eodem: De Cattis Dacisque post varia praelia, duplicem triumphum egit. Trajano disjunctissima Orientis edomare regno conante, Chauci in decoræ pacis conquievêre sinu. De Adriani temporibus, & Antonini Pii, admodum mihi nihil occurrit, altum sibi silentium scriptorum indigente senatu. Marco Aurelio Antonino Philosopho res est visa trabeâ digna consulari, restitisse Belgicam infestanti Cauchio. Æ. Spartianus de Didio Iuliano: Aedilitatem suffragio Marci consequutus est. Prætor ejusdem suffragio fuit. Post præturam legioni præfuit in Germania vicesima secunda primigenia. Ibi Cauchis Germania populis qui Albim fluvium accolebant, erumpen-

tibus restitit, tumultuariis auxiliis provincialium :
ob quæ consulatum meruit testimonio Imperatoris.
Post Aurelium, Didiûmque, nostratium pe-
culiare deferendo commemorationem, ite-
rum hiulca fatiscit historia. Nam de eo qui-
dem nulli dubitamus, quin cenferi in ejus par-
te barbariæ debeant, quæ subsequenti in-
testina dimicatione sollicitata tyrannorum, to-
tiens Rhenum vel gelu rigentem, vel liquidum,
campisque superfluum, minacibus impetere
signis, ac sæpe vilitationibus, sæpe directa acie
pugnare, sæpe repentinis eruptionibus incer-
tos spargere fuit ausa terrores. In quem finem,
corrasis undecunque testimoniis fastidientes
implere paginas, ignobilis operæ foret, ipso
tamen Cauci nomine Panegyricus superbit,
Augusto Maximiano dictus, in quo Gallia:
*Arat ergo nunc mihi Caucasus & Frisus, & ille va-
gus, ille predator, exercitio squalidus operatur, &
frequentat nundinas meas core versali, & cultor bar-
barus laxat annonam. Quin etiam, si ad delectum
vocetur, accurrit, & obsequiis teritur.* Pro Caunus,
quod evulgati præ se codices ferunt, rescriben-
dum *Caucus* est. Nam de *core versali* advoca-
tionem censeo petendam, ut deliberemus. Ha-
ctenus eorum temporum emensi spatia sumus,
quibus utcunque mole sua res Romana stetit,
cùm adhuc vitia ipsa sua, viresque suas regere
non

non nesciret: nunc ea cursim evolvemus, quibus, oneri cedente fortuna, non aliter quàm solet terra ventis aut aquis subter immisissis, intervulsa sui soliditate, nutare, ita cuncta Italia atque ipsa Roma subducta repente, quâ sustentata fuerat, Orientis & Occidentis unione, contremuit, donec penitus, ævo deponente, confedit. Eas vices Magno Constantino referat acceptas, qui summam imperii, quod debendi reum propugnator acerrimus habebat, pro numero liberorum in plures discindendo portiones, succedentium temporū inæstitiæ prælusit, Εἰς οἷς (Zosimum libro 1. legis) ἡ τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴ καὶ βαρβαρῶν θέσει εἰς ὀλίγον π, ἐκ αὐτῶν ἀφθαρὲν, διετέθη. Id est, *Quibus Romanum imperium paulatim ad barbariem quandam redactum, exiguam ad magnitudinem, eamque planè labefactatam decrevit.* Hic verò Zosimus redivivam cum fortitudinis admiratione, reduxit in scenam Cauci per complures annos intermissam appellationem. Libro 111. Iuliani rebus immorante: Πάντων ἡ, ὡς εἰπεῖν τῶν αὐτῶν βαρβαρῶν ἀπογόνων ἐλπίδι πάσῃ, καὶ ὅσον εἰδέναι τὰς ἐπὶ τοῖς λελελειμμένους ἀπολείδων πανωλεθρία. Προσδοκησάντων, Σάξονες, οἱ πάντων δὲ καρτερώτατοι τῶν ἐκείσε γηνομένων βαρβαρῶν, θυμῷ ἐρώμῃ, καὶ καρετερία, τῇ τοῖς μάχαις εἶναι νομίζοντες, Καύχας (sic enim pro Κεάδας, pridem eruditissimis repositum viris est) μείραν σφῶν ὄντας εἰς τὴν ὑπὸ Ῥωμαίων κατεχομένην ἐκπέμπουσι γῆν· οἱ δὲ ὑπὸ Φράγκων, ὁμόρων.

ρων αὐτοῖς ὄντων, καλυδῶναι Δαδύωα, δὲ μὴ τῷ Καί-
 σαρι δέναι δικαίαν αἰτίαν τῇ κατ' αὐτῶν αὔθις ἐφόδῃ,
 πολλοὶα ναυπηγῆσαι ἄνθρωποι, καὶ Δαδύωα τὴν ὑπὸ Φράγκων
 ἐχρησθέντων ὑπὸ βαλδύων γλῶ, ἐπὶ τὴν ὑπὸ ἡγεον Γωμαίοις
 ὠρμήθησαν. καὶ τῇ Βαλδύῳ παρσχόντες, τὴν δὲ καὶ χαζό-
 μιν οὐδὲν νῆσον ποιεῖ, πάσης ποταμίας μείζονα νῆσον,
 τὸ Σαλίων ἔθνος, Φράγκων ἀπόμεινον, ἐκ τῆς οἰκείας χώρας
 ὑπὸ Σαζόνων εἰς ταύτην τὴν νῆσον ἀπελαθέντες, ἐξέβαλον.

*Id est, Omnes jam in iis locis barbari spem omnem
 abjecerant, tantumque non ad internecionem peri-
 turas existimabant suorum reliquias: quum Saxo-
 nes, omnium eas regiones incolentium barbarorum
 & animis & corporum viribus, & laborum in præ-
 liis tolerantia, fortissimi habiti, Cauchos, gentis
 suae partem, in Romanorum solum emitunt. At
 finitimis Francis transitu eos prohibentibus (qui me-
 tuebant, ne justam Caesari causam praeberent sese
 rursus invadendi) navibus constructis, Rheno præter-
 vecti parentem Francorum imperio regionem, in
 Romani juris solum contenderunt: & adpulsis ad
 Bataviam navibus, quam bipartito divisus Rhenus
 insulam efficit, quavis insula amnica majorem, Sa-
 liorum nationem, Francorum partem, vi Saxo-
 num in hanc insulam suis è sedibus rejectam, expu-
 lerunt. Deinceps, interposito lustrorum ali-
 quot intervallo, decantatum Claudiani versi-
 bus est, in prima laudum Stiliconis Panegyri,
 non indignante Cayco, seu Cauco, pascere
 Belgam pecus, ac per alveum ingressa me-
 dium,*

dium, armenta Gallica montes pererrare Francorum. Idem Claudianus:

— *Pacem implorantibus ultra*

Germanis responsa dabat, legesque Caycis.

Adulatus verò Seniori Theodosio Latinus Pacatus, patrem ejus, ob *Saxonem bellis navalibus consumtum*, SAXONICI censet attollendum titulo fuisse: *An si ejus seculo mos ille vixisset, quo Romani duces, Macedonici, Cretici, Numantini, de vocabulis gentium subactarum adoptivum insigne sumebant, nonne hodie pauciora in Annalium scriptis, quàm in vestra domus titulis cognomenta legerentur? Quum ipse SAXONICVS, ipse SARMATICVS, ipse ALEMNICVS diceretur, & quantum tota republica haberet hostium, tantum unica familia ostenderet & triumphorum.* Post Theodosios, id est, quinto ab orbe, per Christum restituto, seculo, involutus planè, cum plurimo vicino, Saxonis ac Frisii vocabulo *Caucus*, increpat ulteriora tempora scrutaturos. Dehinc tria ista ternis extricanda disertatiunculis erunt, CUR INVASERIT CAUCVM ROMANVS, CUR VICE- RIT, CUR RELIQUERIT.

C A P. VIII.

Cur invaserit Caucum Romanus. Bellatores in armis jus ferre. Praeunte distinctioni Polybio, singulatim pertrahantur.

stantur Obtentus, Affectus animorum, Consilia, quæ Romanos in Caucia bella propulere. Belli ac pacis nomine, veluti nomismate, potentiores utuntur. Penitius armorum introspicere prætectum licuisset, si Livii liber ad nos CXXVIII. pervenisset. Vltionis explenda specie Caucus impetitus. Princeps, inter Affectus, ambitio Romana pectora possedit: quæ gloriam habere cum modo nescivere. Orientis & Occidentis victoriis iungenda tentati gloria Septentrionis. Excitatus magnitudine patris Octavius provinciam facere Germaniam concupivit. Albim victoriarum terminum fore, militi Germanicus promisit. Eum tamen postea Domitius transcendit. Ambitio ducum, reip. principumque certavit ambitioni. Spe triumphalium indipiscendorum laceffere soliti populos. Ut antiqua etiam virtute Corbulo, Caucos. Exercituum preces, ut, antequam in bella mitterentur, triumphalia acciperent insignia duces. Honos triumphalium, vulgatione sui, vilior. Duplex Romani Consilium, in Chaucide domanda. Vnum, ut audentia castigaretur eumpentis in Romana Transrhenani. Legionum robur apud Rhenum. Alterum, uti ne domitijam, aut victi, reluctabundum aliquid aut haberent, aut attingerent. Hinc Status obducta Ratione, ex bellis bella seruntur, & finitimos quosque magna corripunt imperia. Subjugato Frisio, complectendus eodem imperio Caucus erat. Agricola consilium de Hibernia subigenda, ut tolleretur è conspectu Britannia libertas.

Quaquam Civilis Batavi verba plerique comprobent animi bellatores, & gentilibus suis, in sacri nemoris penetralia vocatis, inculcantis, victoria rationem non reddi, & Gallis,
in

in societatem illiciendis armorum, occinentis, Deos fortioribus adesse, nihilominus, uti ne, belluas imitaturi, totam ejurare videantur humanitatem, aut causas bellorum, aut mentita causas prætextuum velamenta quærunt. Unde Polybius, qui Historico Politicum miscendo, ac Latinorum gloriam anticipando, ambigua de magnitudine sua reddidit incorruptæ judicia posteritatis, haud uno loco peragit oscitantia reos, οἱ τὰ τριαδτα μὴ δειληφότηαν δὲ χὴ τί ἀλγεφέρε, καὶ πόσον δέσσηκεν αἰτίας ἐ πρεφάσεως. καὶ διότι τὰ μὲν ἐστὶ πρεφάται ἢ ἀπάντων. Id est, qui nunquam cogitarunt, quid discriminis sit, & quantum inter se distent principium, causa, & pretextus. Utique non bella bellis per omnia secula continuarentur, neque plus hominum ferri sævitia demeteret, quàm fati cōponeret ordo, si causarum solida specioso πρεφάσεων & obtentuum præpollerent. At oblita sui mortalitas πολέμῳ ἢ ἐ εἰρήνης ὀνομίαται, ὥσπερ νομισμάται τὰ ἀρχαῖα καὶ καὶ πρὸς τὸ συμφέρον, καὶ πρὸς τὸ δίκαιον. Id est, belli & pacis nominibus veluti nomismate aliquo promiscuè, non juris, sed utilitatis ratione utitur: in Pyrrho bellissimè dicente Plutarcho. Quæ sum sit obtentui Roma bellum Chaucidi vicinisque factura, cognoscere in expedito foret, si Liviæ decadis XIII. liber octavus ævi substractus injuriæ fuisset, qui Caucos referebat à Druso

Druso primitus subactos, ut relictâ, quâ desiderium solamur, Epitome commonstrat. Illud tamen ex aliis effodere licet, Ultionis egregio fuce cupidines illevisse suas: quod Rhenum aliquotiens expavefactum, & hostilia Romanæ ripæ meminisset intentata. Propterea, in quinto Historiarum, Transrhenana Batavorum auxilia, inter quæ Caucia quoque signa fulserant, increpita Cereali legimus, *quod totiens Rhenum transscenderint: si quid ultra moliantur, inde injuriam & culpam, hinc ultionem & Deos fore.* Certe, rerum potiunte Claudio, Caucius quoque Germaniam incursaverat inferiorem, duce Caninefate Gannasco, qui, levibus navigiis prædabundus, oræ maximè Gallorum gravis erat, intellecto, dites simul imbellésque censeret. Dicerem & ultricibus illis infestatum armis, quæ Germanis inferebantur, *abolendæ infamiæ ob amissum cum Quintilio Varo exercitum.* Annalium i. si, spes suas cum Cherusco conjunxisse Chaucum, dubitationis exemptum ancipiti foret. Ista cum aliis, quæ vetus edere memoria supersedit, instruere vindictæ proschema potuere. Diffusa causarum ad hæc duo reducuntur: Affectus animorum, & Ratiocinationes: ut, ad tertium adeunti, Polybius indicabit. Non alius flagrantior Romanum agitavit affectus, quàm gloriæ sitis imensa,

mensa, nec ullo unquam restringenda victo-
riarum affluxu. Nulla copiam satietas seque-
batur: crescebat indies imperii producendi cu-
pido, & parto rabiem irritante parandi, con-
cupiscebat ea, quæ non caperet. Alterâ pœne
manu Orientem, alterâ contingebat Occiden-
tem; in plurimum prominenti corpore meri-
dianum ferebatur; à tergo restabat egelidi con-
tundenda ferocia Septentrionis. Aurum & o-
pes jejunæ mentis acuere non poterant avidita-
tem, paludum sylvarumque sterilia possidente
Cauco, & divitias in se reponente suas: gloria
solicavit. In Agricola Galgacus: *si locuples
hostis est, avari, si pauper, ambitiosi. quos non O-
riens, non Occidens satiaverit: soli omnium opes
atque inopiam pari affectu concupiscunt.* De Cæ-
sare Octaviano Florus: *Germaniam quoque uti-
nam vincere tanti non putasset: magis turpiter amis-
sa est, quam gloriose acquisita: sed quatenus scie-
bat patrem suum Cæsarem, bis trajecto ponte Rhe-
no, quæsisse bellum, in illius honorem concupiit fa-
cere provinciam.* Euphrati Rhenum junxerat
adoratio Romanæ majestatis: at veluti post
Euphratem Tigris, sic ultra Rhenum affecta-
batur Albis. Germanicus Annal. II. concio-
nabundus: *Si tædio viarum ac maris finem cu-
piant, hac acie parari: propiorem jam Albin, quam
Rhenum, neque bellum ultra.* Fuit tamen ultra.

M

Lucius

Lucius enim postea Domitius exercitu flumen Albim transscendit, longius penetratâ Germaniâ, quàm quisquam priorum, easque ob res, insignia triumphî adeptus est. Annal. iv. Etenim ambitio ducum, in ea bella missorum, reipublicæ principumque certavit ambitioni. Ut inferere se fortunæ possent, & prosequi gesta sua laureatis, moveri, quàm senescere, omnia præoptare: bella sæpius facere, quàm invenire: denique secretarum gentium laceffere quietem audere. Spes adipiscendi triumphalia (non enim est necesse reliquorum iterare mentionem) Corbulonem quoque, rigori veteris reip. parem, nostris inhærere cervicibus adegit: ut ex undecimo claret Annali. Quo talia Chaucide tentanda sibi pollicente, litteræ ad Claudium advolavêre, exercituum scriptæ nomine, precantium imperatorem, ut quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret: nempe, ne ducum inutili lassatus ambitione miles, fegnior ad expeditionum necessaria redderetur. Donec, ut omnia mortalia, quidquid hoc umbratilis erat ornamentum, tribuentum eviluit inconsulta facilitate. Namque sub auspicia Neronis, armorum conticescebat in Germania fremitus, ingenio ducum, qui pervulgatis triumphî insignibus, majus ex eo decus sperabant, si pacem continuavissent. Annal. xiii. Affectu, qui Roma-

Romanos in Caucia bella propulit, introspecto, progredimur ad instigatricium momenta ratiocinationum. Duas excellentia sua supra ceteras attollit. Vna, trans Rhenum labefactanda Germania fuit: ut, eò imperii fortuna pariter ac terrore prolato, limitator fluvius Oceanum securior intraret. Quippe, cujus plurima legio ripam attinebat, ne immineret opportunitatibus, & infunderetur in Romana Transrhenanus. Annal. III. quo loco recensetur, quæ, Tiberio principe, Romana copia in armis: *Sed præcipuum robur Rhenum juxta, commune in Germanos Gallósque subsidium, octo legiones erant.* Suetonius Paulinus, quo nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, in Othoniana consultatione, trahine bellum, an fortunam experiri placeret: *Exercitum Vitellii universum advenisse: nec multum virium à tergo, quoniam Gallia tumeant, & deserere Rheni ripam, irrupturis tam infestis nationibus, non conducatur.* Histor. II. Cerealis ad Cisirhenanos: *An vos cariores Civili Batavisque & Transrhenanis gentibus creditis, quàm majoribus eorum patres avique vestri fuerunt?* Histor. IV. Suum igitur ultro inferendum credidère terrenti barbaro terrorem, & cum denso finitimo Caucum à generosa limitis illusione prohibendum. Super ea re Cæsarem audi, Commentario quarto: *Multis*

de causis Cæsar statuit sibi Rhenum esse transeundum : quarum illa fuit iustissima, quod, cum videret Germanos tam facile impelli, ut in Galliam venirent, suis quoque rebus eos timere voluit. Hinc adeo pater Germanici Drusus, qui à se recluso ostendit aquilas interiori Germano, ne vim Romanam ignorare Cauco vastas inter solitudines liceret, per ignotas sibi paludes, & scissa fluctibus itinera, prorupturum aliquando satius duxit occupari, quàm in posterum ab incauto fluminis excipi sentiri que custode. Altera seu causa, seu ratiocinatio, quasi catena quadam, connectenda subjugatorum series erat, armis quæsitæ palmarum subinde dominationis arcanum. Vnde prudentiorum ii, qui die funeris, Augusti vitam extollere satagebant, *legiones, provincias, classes, cuncta inter se connexa* celebrabant. Annal. 1. Enimvero, sicut in corporibus ægris quod nociturum est, inviti medici relinquunt : ita, qui frena dominaturienti laxaverunt ambitioni, stare se dolent in operum primordio, quamdiu nocivum aliquid, & turbas aliquando daturum aut habet imperii corpus, aut attingit. Ita bellum ex victoria nascitur, &, sola *statûs* excusante *ratione*, avaræ & insatiabiles manus ad proximum quemque porriguntur. Illyriorum rex apud aures Philippi Macedonum querebatur : *sibi quoque non*
aliam

aliam ob causam, quàm quòd Italiae finitimus videbatur, bellum illatum: quasi nefas esset, aliquem regem juxta imperii eorum (Romanorum) terminos esse. promente Trogi Epitomatore libro xxix. Frisoni tributa Drusus imperaverat: cui senatum quoque, magistratus ac leges Corbulo dedit, &, ne jussa exuerent, præsidium immunivit, Annal. xi. atque adeò pars factus erat imperii Romani Friso. Sed nata libertati natio, dominis infensa suis, aut malè fida, nunquam non pacem inter & bellum dubitare videbatur. Ergo, ne contermini Cauçi libertatem suis adsciscere sociam destinationibus auderet, in hunc quoque pila dirigenda, Visurgique & Albi fasces fuere securésque minitandæ. Tale de Britannia sua judicium consularis Agricola tulit: Sæpe (generum legis) ex eo audiui, legione una & modicis auxiliis debellari, obtinerique Hiberniam posse. Idque etiam adversus Britanniam profuturum, si Romana ubique arma, & velut è conspectu libertas tolleretur.

CAP. IX.

Cur vicerit Caucum Romanus. Et in se vincendi causas habuit, & in hostibus. In se duas, Pervicaciam & Astum. Drusi confidentia, Caucum per ignota petentis undarum, Cui tamen fortuna pop. Rom. subvenit. Artibus in Germanos rem gessit, & cœnsuit gerendam, Tiberius. Tria reportanda victoria pignora reperit in hoste Romanus: Intestinam animorum distractionem,

Avaritiam honoris, Bibacitatem. A se Cherusci dissidebant. A Cheruscis Chatti. A Chattis Hermunduri. A Brueteris, horrendum in modum, vicini. Furor hodierna Germania, fatali rabie viscera sua laniantis. Cauci, ad evertendos finitimos, auxilia summisere Germanico. Sicuti Frisius opem tulerat ingredienti nostra Druso. Inter instrumenta propria servitutis, auxiliares. Vilia servitii pretia. Quae summates quoque Germania viros admiratores habuere. Obstricta Cauco Germania, propter ereptum triumphum ludibriis Arminium. Constanti deinde Caucum parendi dedignatione, dominaturientem sprevisse Romanum. In Notitia Imperii nullam conspici conscriptam e Cauco cohortem. Civilis Batavi cohors, e Caucis composita Frisisque, vino mersa, fraudi succubuit hostili.

MAjus, quam vicisse est, vincendi caussas in se habuisse. Et in se Romanus habuit, & in hoste. Nam partim propria virtute consiliisque, partim inscitia vitiisque subactorum, veluti gradibus ad id culminis adscendit, unde superbe posset antecedentium despectare magnitudinem imperiorum. Pervicacia singularis, & spiritus ab inopina fumens incrementa difficultate, non dubitavit obluenti vim facere nature. Quippe, decretum Vrbe perscribente, cum terris maria credebat in Urbis itura sententiam. Polybius lib. I. Καθόλας ὁ Γερμανοὶ πρὸς πάντας χρωμένοι τῇ βίᾳ, καὶ τὸ πρὸς ἑαυτοὺς οἰόμενοι δεῖν κατ' ἀνάγκην ἐπιτελεῖν, καὶ μηδὲν ἀδυνάτου εἶναι σφίσι τὸ ἅπαντα δόξαντων, ἐν πολλοῖς μὲν καὶ ἰσχυροῖς ἀλλὰ τὴν τοιαύτην ὁρμῇ. ἐν ἧς ὁ πρὸς φανὸς σφάλλον, ὁ μάλιστα ἐν τοῖς καὶ θαλάττειν.

Id

Id est, *Romani, quum in universum violentiam ad omnia adhibeant: & quidquid proposuerint, id necessario fieri debere existiment, nihilque eorum que semel decreverint, non posse fieri statuunt: efficiunt illi quidem pleraque omnia hoc tanto impetu, ex animi sententia: in quibusdam tamen clades patiuntur insignes, maximè autem in mari.* Drusus, haud satis edoctus adversa casusque ponti, duce tamen audacia classem in Caucos rapuit: sed, æstu mutante, navibus ab unda destitutis, exercitum in anceps atque præruptum periculum adduxit: ut è libro LIII. Cassii Dionis apparet. Subvenit tamen obstinationi, corripuitque pertinacis errorem fortuna, quæ sæpe pro ratione pop. Romano adfuit, & famam rebus ejus atque precium constituit. Est interim ubi abruptam damnare contumaciam, & alio grassati ad victoriam cursu, Divæ Rationi sacra fecere, ne præbenti se deessent opportunitati, sed oblata casu flecterent ad incruenta consiliorum. Hinc vetus regnandi Tiberius destinata sub imperii quoque retinebat extrema, *consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere.* Annal. VI. Idem qui se, nondum summæ rerum impositum, uniformi Bellonæ duplicem testatur antetulisse Minervam. In epistola ad nepotem Germanicum: *Se novies à Diyo Augusto in Germaniam missum, plura consilio*

quàm vi perfecisse. Annal. II. Vt ambigere jam vix lubeat, quin ab eo, artibus utente suis, Caucis quoque sit inlectus ad indecoram deditiōem, exsultanti descriptam Vellejo. Quidni autem uteretur artibus? Obtulit usuro latera Germanus, in tantum à se ipso dissidens atque diversus, ut, ipsa suppetias accelerante Bellona, florere adversus externa non posset. Haud ferè opus erat, ut Drusus minor inliceret ad discordiam Germanos, Annal. II. neque, sicuti per Armenios, semina erant odiorum jacienda, Annal. XII. Callidè pater Drusi: posse Cheruscis, ceterasque rebellium gentes, *internis discordiis relinqui.* Duntaxat insaniæ relinquiendi suæ videbantur: adeò labefecerat animos intestina distractio, scopulus, & nodus, & mora publicæ securitatis. In Cheruscis factiosi quidam, qui privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per res domiturbatas habuere, falsò potentiam novi regis, ex Arminii fratre progeniti, suspectantes, ad conterminos secessere populos, Annal. XI. Chatti, claudentes ab alia parte Chaucum, metu, ne hinc Romauus, inde Cherusci, *cum quibus æternum discordant,* circumgrederentur, legatos in Urbem, & obsides misere. Annal. XII. Sed & adspice contusos à Chatto Cheruscis, in Germaniæ libello. Eosdem verò Chattos inter,
& Her-

& Hermunduros atroci certatum prælio, dum flumen, gignendo sale secundum, confinis uterque populus ambit, *super libidinem cuncta armis agendi, religione insita.* Annal. XIII. De Bructeris, à Chaucis interluente discretis Amafo, cothurnata Tacitus, aut modum excedentia cothurni: *Nunc Chamavos & Angrivarios immigrasse narratur, pulsus Bructeris ac penitus excisis, vicinarum consensu nationum, seu superbia odio, seu prædæ dulcedine, seu favore quodam erga nos Deorum. nam ne spectaculo quidem prælii invidere.* super LX. millia non armis telisque Romanis, sed, quod magnificentius est, oblectationi oculisque ceciderunt. Non ignorat antiqua vulnera, quod simile anhelanti superest, imperii Germanici corpus, quod, si sanctam servare fidem conjunctionis adamaret, inconcussum, immotumque, & suis viribus subnixum, non orbis terrarum, neque cunctæ gentes conglobatæ movere aut contundere quirent. At nunc, dum furialibus in viscera nostra facibus armati, bella domi parricidalia stringimus, in exitium suum misera respublica merces est. Quid restat, quàm ut æmuli Germanicæ magnitudinis, aut hostes, animitus applaudant ejusdem Cornelii voto, quo Bructerorum ille prosequitur excidium: *Maneat queso duræque gentibus si non amor nostri, at certè odium sui.* nec non ei Claudii Ma-

mertini, quod in genethliaco Maximiani legimus Imperatoris : *Vndique se barbaræ nationes vicissim lacerent & excidant, alternis dimicationibus & insidiis clades suas duplicent & instaurent.* A qua seu rabie, seu infelicitate Germani ne Caucos quidem excipere queo meos. Utique Cheruscum debellaturo polliciti sunt auxilia Germanico. Annal. I. *Chauci, cum auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt.* Unde Annal. II. Chauci memorantur, inter auxilia Romana versantes. Fuit enim hoc quoque veteri populi Romani consuetudine receptum, ut admittendo populorum, aut adsciscendo manus auxiliares, servituti destinatos, inter instrumenta propriæ servitutis, haberet. Ingens decus, exposito ad alarum periculosa socio milite, & accepto in medium legionario, terribilia cruore non suo bella patranti. Provinciarum sanguine provincias emebat: ac verè reputantibus, suismet invicti populi concidère viribus. Etenim fraternas in præliis impetivere facies, & arma popularium deterendo, suam, falsi fallentésque, magnitudinem detrivère. Conabatur in Caucum protendere fasces expeditio Drusina: non abnuit illi se pedestri militia jungere Friso: deprehensus erat in præsentissimo discrimine exercitus, ob ancipitia plemmyridis ignoratæ: ne periret, ac interceptos

ptos Cauci debellandi, conatus secum ad inferos deferret, opera laborsque Frisonis intervenit. De quo lib. LIV. videndus. Quod passus à Frisone fuerat, id ausus est infligere Cherusco Caucos. Invitavêre forsitan hamata servitii pretia, sed levia, sed inania, torques, armillæ, stipendia, phaleræ, coronæ, & instar omnium civitas. Ad quæ Flavius quoque, Segestésque respexerunt, at qui viri? socer atque frater Arminii. In colloquio, quod indignabundum excepisse credo Visurgim (is enim colloquentes interfluebat) Arminius, *unde deformitas oris interrogat fratrem. illo locum, & prælium referente, quodnam præmium recepisset, exquirat: Flavius aucta stipendia, torquem, & coronam aliâque militaria dona memorat, invidente Arminio vilia servitii pretia.* Annal. II. Segestes verò, tanquam prudentiam victo victorique suam imputaturus, ad Germanicum fidenter: *Ex quo à Divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utilitatibus dilegi, neque odio patriæ (quippe proditores etiam iis, quos anteponunt, invisi sunt) verum quia Romanis Germanis idem conducere, & pacem quàm bellum probabam. Idem violatorem federis (sic enim generum appellitabat) per ora differendo populorum, facile potuit ad arma Romano socianda nostros, cum aliis, impellere Caucos.*

Qui

Qui tamen in illa ipsa acie, qua sanguinem suum dominationi commodabant alienæ, genticæ non indecores exstitere libertati, sed verò immortali sibi merito veteris Germaniæ magnitudinem obstrinxere. Nam quòd currus triumphatoris haud auxit antecambulones Arminius, & formidatum Romæ caput eripuit illufuræ, Chauci gloria solius est. Enimvero manu, voce, vulnere diu pugnam sustentaverat: at inclinato tandem robore suorum, ac fugienti Vindelicis & Gallicis objicientibus signa cohortibus, proprio faciem cruore, ne noceretur, illinebat. *Agnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus, emissumque tradiderunt.* Annal. II. Præterea, quidquid inclementius in patriam fecere, constanti deinceps excusavere rebellione. Nam & ipsi prurptionibus distinxere Romanum, & districturis copias addidere subsidiales. Denique, cum in Notitia Imperii frequentes inter Auxilia Palatina compareant Angrivarii, Chamavi, Bructeri, Ansivarii, Salii, Tubantes, Teruingi, aliique vel nullo, vel non multo fines nostros intervallo relinquentes, nulla comparet è Cauco conscripta cohors. Quasi pœniteret iterum proprio sanguine mercandæ servitutis, edoctum pridem, perire sibi, quidquid adstructum per bella Romanis iret. At non solæ victoriam hosti

pepe-

peperere dissensiones, & odia nationum, in mutuas desinentia clades; alia quoque nostros urere vitia, illicitæ hostilium destinæque machinationum. Princeps inter cetera graditur ab antiquis majoribus ad posteros propagata Φιλοποσία, quæ flagrantissimam cohortium Civilis, è Chaucis Frisiiisque compositam, ignobili dedit ac miserabili letho: quippe non campum sortitam, ardori convenientem suo, neque cæsam gladio, qui bellacem solatur in extremis animam, sed fraude hostium, & intemperie sua, nocturna circumventam obrutamque flamma, Histor. I V. Namque & Civilis illuc intenderrat, non invalidus, flagrantissima cohortium suarum integra: quæ ex Chaucis Frisiiisque composita, Tolbiaci in finibus Agrippinensium agebat. Sed tristis nuntius avertit, deletam cohortem dolo Agrippinensium: qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne injecto, cremavere.

CAP. X.

Cur reliquerit Caucum Romanus. Relicti causa vel imperium tetigere, vel imperantes. Imperio nihil, ultra Rheni fluenta, solidum ac duraturum. Victi Transrhenani, non domiti. Continuis in victorem rebellionibus insurrexere. Subinde crudelitate rectorum, & avaritiâ proritati. Quod in rebus pauperculis essent, in solas vinci se contumelias existimavere. Fortuna belli artem victos quoque docuit. Cotis instar acuit Germani robur atque fortitudinem Romanus. Sicut huius, cum Samnite Gallus. Genere pugna, sub initia, Romanis

mani superiores. Crescentibus per bella Transrhenanorum animis, plures Rheni ripæ præsedere legiones. In Chaucide nulla deducta colonia, mansura servitutis instrumenta. Augusti consilium, de coercenda, Rhenum intra, magnitudine Romana. Deinceps assiduò motus Oriens Aquilonis fatigandi consilia sufflaminavit. Æmula reip. Rom. Persia. Transrhenam, licitante Romano, soliti quietem auro pacisci. Duplex causa depulit Imperantes à rei Romane proroganda cogitationibus. Invidia erga decessores, & Metus ex ducibus. Invidiâ Hadrianus, & Augustus, accensi. Metuebant intendi sibi, quod in hostem parabatur, qui hostili in suos animo grassabantur. Principe ministrorum formidante magnitudinem, insignita pericula nobiles excepere virtutes. Unde ducum segnities. Domitiani, Valeriani, Commodi suspicaces animi. Sed imprimis Tiberii, suspectantis animosè bellantem in vicinia nostra nepotem. Nec non Claudii, revocantis à generosa Chaucidis aggrediunda destinatione Corbulonem, qui jam castra in hostico moliebatur.

QUæ relinquendos suasere Caucos, vel Imperium pupugere causæ, vel Imperantes, Imperium nihil ultra Rhenum stabile vidit, ac verè suum. Transigere cum tot annorum non poterat expeditionibus, ac gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, ad certam imperii pacare confessionem. Armis irritabantur arma, & proximum quodque prælium secuturi materies erat & instrumentum. Rarò enim fides inter victos victorésque solida coalescit: imò nunquam fuere

fuere Germano tam degeneres affectus, quin vellet, tam prostrata vires, quin posset eripere sese conditioni, cuius eum poeniteret. Propterea, repertis autoribus, attollebantur illicet animi, & apta insidiis tempora legebant. Hinc Strabo, cum Caucos Caulcosque delibasset, horumque confinia prementes, γνώμα, inquit, πάντα κατέστη πᾶ ἔθνη, πολεμῶντα πρὸς Ῥωμαίους, εἴτ' ἐνδίδοντα, καὶ πάλιν ἀφιστάμενα. Id est, *Innotuere istae gentes, cum bellum contra Romanos gererent, deinde concederent, post rursus deficerent.* Et Seneca, de Providentia cap. iv. duritiem Germanorum inter earum exempla gentium ponit, in quibus Romana pax desinit. Quid mirum in iis pacem desuisse Romanam, qui cuncta poterant exprobrare Romano, quae magnis solita sunt imperiis objectari? Specta Frisones: *primò boves, mox agros, postremo corpora conjugum ac liberorum servitio tradebant.* Annal. iv. Hinc ira questusque, & postquam nihil opis ab Urbe, unde in omnia regimen, affulgescebat, ex bello remedium. Non enim, quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturae mala, sic dominantis avaritiam luxumque credidere tolerandum, sed, ultima servitutis exempla passis, erumpendum brutae patientiae gyro. Quippe sicut in familia recentissimus quisque servorum ipsis ludibrio conservis est: ita Frisones

nes isti, vicinalésque populi, quos, ante Dru-
sum recessus ipse terræ sinúsque defenderat, in
hoc orbis vetere famulatu, novos se vilésque in
in solas vinci contumelias & excidia vereban-
tur. Neque enim opulenta sibi latifundia, fo-
dinásque, quæis reservarentur exercendis. Vir-
tutem porrò ac ferociam subjectorum ingra-
tam imperantibus, & longinquitatem ac secre-
tum ipsum, quò tutius, eò suspectius esse pate-
bat. Ergo tam quos glorià, quàm quos salus
animabat, altorum vulnerum sapiusculè recru-
descende cicatrice, rebellionem rebellionem con-
tinuabant. Audendi libidinem aluit imprimis,
quòd manus conferere cum principe gentium
populo didicissent. Etenim fortuna belli artem
victos quoque docebat, nec aliter Romano,
quàm quasi cote quadam, Germanus ingenitæ
ferrum virtutis acuebat. Vti Samnite Gallò-
que Romanus. Unde Polybius lib. I. Ἀθληταὶ
γεγονότες ἀλλήθινοι τῇ καὶ τῇ πόλεμον ἔργων, ὥς τῇ πρὸς τὰς
Σαμνίτας καὶ Κελτὰς ἀγώνων. Id est, *ex prioribus con-
tra Samnites & Gallos certaminibus hoc consecuti
sunt, ut veri athleta bellicorum certaminum evade-
rent.* Ergo, post tot bella pugnata, vix jam po-
terat ampliùs *genere pugnae* (quod semel iterùm-
que de eo Tacitus affirmat) inferior exsistere
Romano Germanus. Cujus ob audaciam cre-
scentem, & ab hostili opes animùmque ferro
ducen-

duc entem, plures sunt ad Rhenum postea collocatæ legiones. Eadem audacia Romano, arcanis usuro suis, intercessit. Vix est enim ut ulla trans Rhenum digna memoratu colonia legatur: in Chaucide certè nullæ leguntur. Hæ verò sedes erant & instrumenta perpetuandæ servitutis. Annal. xii. Colonia Camalodunum (in Siluribus) valida veteranorum manu deducitur in agros captivos, subsidium adversus rebelles, & imbuendis sociis ad officia legum. In Agricolæ Vita: sparsos per castella milites constituti, expugnatis presidiiis, ipsam coloniam invasere, ut sedem servitutis. Et Arminius Annal. i. in ea, qua ad libertatem suos erigit, à coloniarum motu præcipuum arcessit argumentum: si patriam, parentes, antiqua mallent, quàm dominos & colonias novas. Tamquam nihil sibi de duraturæ dominationis æternitate pollicente Romano, nisi viribus armorum pacatricium succenturiaret astuta coloniarum. Augustus verò, cujus invictæ providentiæ plura, quàm fortitudini, retulit accepta Romanus, eadem Martii populi perspectâ contumaciâ, ac dedignatione parendi, cùm de connectenda ad Albim usque dominatione desperaret, ut Rhenum intra cupidinem Roma sisteret immensam, consilii specie perscripserat in quarto libellorum, quos, ab excessu ejus, illatos in senatum recitatos-

N

tatós-

tatósque, Dio tradidit. Hoc ipse consilium extollit Augustus, apud Iulianum in Menippea de Cæsaribus, Annalium quoque primo minimè prætermisum. Unde, eodem ad finem perveniente mortalitatis Augusto, licèt ultioni gloriæque litatura, Romana trans Rhenum signa fulgerent, abfuère tamen imperii proferendi cogitationes, si Annali credere citato velimus. Ac plerique, post Octavium, Imperatores ea, quæ Transrhenana audiunt ejus intuitu loci, qui nos hæc commentantes habet, inter infestanda quidem, aut infestata, sed nunquam inter edomanda, numeravère. Sed & illud inter omissi Cauçi ponendum causas est, quòd continuis agitata conflictibus Orientalia non permisère tot distractissimo negotiis imperio, ut ad nostra hæc, versus Aquilonem recedentia, cum cura respiceretur. Inter cetera Persis *reipublicæ æmula* (Panegyricum agnoscis) & multis Romanorum ducum famosa funeribus annuis propemodum expeditionibus interpellabat erupturas in alia destinationes. Persæ tamen ut plurimum par Romanus erat, utpote fracto ipso cognati tepore cœli, & hinc fugam animo, vulnera plerumque tergo ferenti: unde lubido principibus, inde lauream deportandi potiùs, quàm à Transrhenano, libertatis alumino, cui majorem vitæ metum, quàm mortis,

tis,

tis, esse constaret. A quo pacem, auro seque-
strante, cogeantur impetrare. Herodianus li-
bro VI. Ἀλέξανδρος μὲν ἐν ταῖς λῃ. πολλὰ ἔδοξεν αὐτῷ

προσβῆναι πέμψαι πρὸς αὐτὰς, καὶ πρὸς εἰρῆνης διαλέ-
μας· πάντας τε ὑποχρεῖν παρέχειν ὅσων δέον, καὶ χρημάτων
ἀφειδῶς ἔχειν· τάτω γὰρ μάλιστα οἱ Γερμανοὶ πείθονται, φι-
λάργυροί τε ὄντες ἐπὶ εἰρηνικῇ αἰεὶ πρὸς Ῥωμαίους χρυσί-
α καπηλεύοντες. Ὅθεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεὶ οὗτος ἀνῆστας
μακρόν τινα πρὸς αὐτὰς σπονδὰς, ἢ διὰ πόλεμον κινδυνεύειν.

Id est, interprete Politiano: *Quum in his Ale-
xander versaretur, decrevit tamen oratores ad illos
(Germanos Rhenum transgressos) de pace mit-
tere, qui pollicerentur, omnia illis principem Ro-
manum, quorum foret opus, præbiturum, pecuniâs-
que daturum magnâ copiâ. Sunt enim Germani
pecunia imprimis avidi, nunquàmque non auro pa-
cem Romanis cauponantur. Quare Alexander pa-
cem federâque potiùs ab illis emergari, quàm peri-
clitari bello tendebat.* Claudianus:

Illi terribiles, quibus otia vendere semper

Mos erat, & fœda requiem mercede pacisci.

Denique, urgentibus imperii fatis, pauca per
orbem valida, pleraque debilia sufflaminandas
monuere cupiditates. & nulla Senatus, oblite-
rati jam nominis, in eo cura, an imperii extre-
ma dehonestarentur. Ad capita rerum, Impe-
rantes dico, causarum evolet indagatio. Quos
duæ cum primis imperatrices affectiones à
gloriæ cursu transversos egere, Invidia erga

Divos antecessores, & Metus ex ducibus ad ingentia bella mittendis. Ingrati virtutum interpretes, à prioribus occupatam laudis existimavere possessionem, suæque demtum gloriæ, quidquid cessisset alienæ. Quamobrem neglectim habita sunt illis, quæ adjecerat imperio cura cœlo dicati decessoris. In mari rubro classem Trajanus instituerat: provincias fecerat Armeniam, Assyriam & Mesopotamiam: invidit operibus Hadrianus. De quo Sextus Rufus in Breviario: *Hadrianum gloriæ Trajani certum est invidisse, qui ei successit in imperio. Hic sponte propria inde eductis exercitibus, Armeniam, Mesopotamiam & Assyriam concessit.* Immò, si Tacitū audire dubitantē lubet, ipse livorem in posterâ secula porrexisse videtur Augustus. Uti-que, postquam mari Oceano septum, & amnibus longinquis (inter quos Rhenus) imperium, & relictum imperii Rationarium dixisset, *addiderat, inquit, consilium, coercendi intra terminos imperii, incertum metu, an per invidiam.* Per invidiam, ne Augusteum aliquando sidus obscuraretur à splendidiorē, trans Rhenum, Danubiumque & Euphratem radios spargente. Sed validior est invidiâ metus. Imminere sibi putabant, intendi sibi principes, quod in hostes parabatur, illi præsertim, qui hostilia, quum facerent, timebant. Eodem ergo tempore mi-
litaria

litaria studia, nec animos modò, sed & corpora ipsa languescere, gladios etiam incuriâ hebetari retundique gaudebant. Et ipsi inde duces adolescenti de se famæ largiri non audebant alimenta. Quippe qui non tam regum exterorum, quàm suorum principum insidias, nec tam hostium, quàm commilitonum manus operirentur & ferrum. Adeò ut nihil tam timerent, quàm ne timerentur. Mutuus igitur iste mittentium timor, ac missorum, interceptit egregios quosque pro republica conatus. Ararim Mosellæ committere L. Vetus, inter utrumque fossâ ductâ, parabat: Helius Gracilis obstitit, deterrendo Veterem, *ne studia Galliarum affectaret, formidolosum id imperatori dictitans, quo plerumque prohibentur conatus honesti.* Annal. xiii. Cùm Agricola victoriæ Britannicæ rumoribus objecissent, trepidabat ad tanti famam ministri Domitianus: Id sibi *maximè formidolosum, privati hominis nomen supra principis attolli: frustra studia fori, & civilium artium decus in silentium acta, si militarem gloriam alius occuparet. & cetera utcunque faciliùs dissimulari, ducus boni imperatoriam virtutem esse.* Idem Domitianus, sub quo Britannicæ molem Iulius quoque Frontinus sustinuerat, *vir magnus quantum licebat.* Valerianum coquebat idem sub pectore fixus angor: de quo Zosimus libro i.

At Commodus, excogitato suspicacis animi munimento, liberos eorum, qui cum imperio proficiscerentur in provincias, excedere Romam vetabat, *ὡς ἐπεὶ ὁμολογεῖται τὴν εὐνοίαν αὐτῶν καὶ πίστιν,* ut haberet *obsides benevolentiae illorum fideique.* Herodianus libro 111. Adspice ducem, qui triumphata nomen à Germania tulit. Majo, illi propemodum ex patruo, quam ex hostei metus; ex patruo, tum quoque virtutibus alienis iniquissimo, cum opere earum indigeret. Tiberio haud ingratum accidit, turbari res Orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret, novisque provinciis impositum, dolo simul & casibus objectaret. Annal. 11. Itaque, quanto hic intentius, per sæva, per prospera, gloriam edomitæ Germanidos affectabat, tanto ille crebriori literarum missitatione bellaturientem fatigabat, ut ad decretum triumphi rediret honorem: metu, ne, ob acerrima militum studia, habere nepos imperium, quam expectare, mallet. Donec modestiam ejus expugnavit, ac parto jam (sic enim Germanicus interpretabatur) abstractum decori, regredi Romam coëgit. Unde auditæ sunt in funere voces, præpeditum esse, *perculsas tot victoriis Germanias servitio premere.* Vicinus noster ab occasu Friso, propter timida suspicionum, eodem ulcisci non audente Cæsare, victorem vicit impune Romanum.

manum. *Clarum inde inter Germanos Frisium nomen, dissimulante Tiberii damna, ne cui bellum permitteret.* Annal. IV. Sed quid in ipsa Chaucide præfulgens exhibere moror exemplum? Corbulo res inibi dignas imperio, dignasque magnitudine sua, gerere destinârat: excitata Claudii vecordia spem de gloria gentis subjugandæ conceptam interpellavit, ac compulit antiquæ virum generositatis antiquorum ducum voto requirere felicitatem. Dio lib. LX. Γναίῳ δὲ Δομίῳ Κορβέλων, ἐν τῇ Κελτικῇ στρατηγίᾳ, πᾶσι στρατῶσι μακρὰ σιωπῆρίῃ, καὶ τῷ βαρβάρων ἄλλας τε καὶ εἰς ἐπὶ ἀλγὺν Καύχας ἐνάκωρε, ὅς αὐτὸν ἐν τῇ πολέμῳ ὄντα ὁ Κλαύδιος ἀνεκάλυψε. πῶς τε ἡ ἀρετὴ αὐτῆς καὶ πῶς ἡ ἀσκησιν μακρὰν, ὅτε ἐπέτρεψεν αὐτῷ ἐπὶ πλεόντων ἀξιοθῆναι. πυθόμενος δὲ τῶν Κορβέλων ἐπανήλθε, τοσούτον μόνον ἀναβοήσεις, ὅτι μετακίριοι οἱ πάλαι πόλιν στρατῶν ἡγεμονίαις· ἐς δὲ ἡλῶσιν ὅτι τοῖς μὲν ἀκινδυνῶς ἀνδραγαθήσεσθαι ἐξέλει, αὐτὸς δὲ ὑπὸ τῷ αὐτοκράτορι Διοκλήτῳ φθόνον ἐνεποδίσθη. Quæ sic Annali Vndecimo, sed augustiora leguntur ac sublimiora: Corbulo semina rebellionis (Chauco) præbebat, ut læta apud plerosque, ita apud quosdam sinistra fama, cur hostem conciret? adversa in rempublicam casura: cum prosperè egisset, formidolosum paci, virum insignem, & ignavo principi prægravem. Ideo Claudius adeò novam in Germanias vim prohibuit, ut referri præsidia cis Rhenum juberet. Iam castra in hostili solo molienti Corbuloni, hæ litteræ redduntur. Ille re subita, quanquam multa simul offunderentur, metus ex imperatore, contem-

tio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus, quàm, beatos quosdam duces Romanos, signum receptui dedit.

CAP. XI.

De his qui Cauci nomen consumfere. Qui Franci, Saxones, Frisii. Saxonum antiqua, trans Albim, sedes. Ad armorum jaciendam aleam, Cimbrorum Francorumque gloriâ proritati. Saxonicum littus in Gallias usque procurrebat. Quoad famam gentis, celsitudinem corporum, ad bella promptitudinem, equorum estimationem, comparatus cum Saxone successore Caucus. Vexilla Saxonis equorum nobilitata pulvis. Eorandem fremitu futurarum rerum eventus explorati. Clariores saepe gentes nominis ambitu sui populos occupasse, quos tamen ipsi mixtione sui neutiquam violavere. Neque Saxona, neque Francum illicet effecisse, ne Caucus audiretur. In tractu Bederkesano Caucorum, Saxonumque, Monumenta. Frisii nominis amplitudo, longa serie parocianitum impletis. Id inditum utriusque Cauci portioni.

M. Annæus Seneca in Consolatione ad Helviam: Nova gentium nomina, extinctis prioribus, aut in accessionem validioris conversis, oriuntur. Primò Franci nomini, tanquam validiori, Caucus accessit: dein Saxonis, atque Frisonis. De Franco dictum nobis est anteeuntis libri cap. vi. quo publicas Cauci conabamur exhibere transportationes. Saxo quondam, Albi discludente, summovebatur
à Cau-

à Cauco. Ptolemæus lib. II. cap. XI. Εἰπε Καυ-
χοι οἱ μείζους, μέχρη δ' Ἀλβίῳ ποταμῷ. ἐφεξῆς δὲ ἐπὶ τῇ
αὐχένι τῇ Κιμβρικῇς χερσονήῳ Σάξονες. αὐτῶν δὲ τῶν χερ-
σονήῳ, ὑπὲρ μὲν τῶν Σάξονας, κατέχουσι Σιγυλόνες. Id
est, Deinde Cauchi majores, ad Albim usque flu-
men. hinc, super cervicem Cimbrica peninsula, Sa-
xones. ipsam verò peninsulam, supra Saxones, te-
nent Sigulones. & qui sequuntur. At ingens an-
tiquâ gloriâ Cimber, ac recenti Francus, ex-
citavit impetus ad bella maximi nationem, ut
& ipsa robur experiri suum, ac Septentrionis
asperum pavefactis inferre gentibus auderet.
Itaque maria, cum primis admirabili, Lati-
nisque decantatâ fiduciâ persultans, ac subin-
de terras quoque terribili populata strage, cre-
brisque Galli, Britanni, Romani pasta funeri-
bus, eam sibi famam circumdedit, uti non in
Caucos modò, vicinisque, sed & in Belgii
maritima, Galliæque, Saxonicum nomen, at-
que magnitudinem, propagârit. Haud verò
degeneri, neque penitus absimili sibi, pri-
scum nomen Caucasus permisit inseruitque na-
tioni. Contende cum Saxone Caucum. Cauci
populus inter Germanos nobilissimus. Et Σάξονες,
autore Zosimo, πάντων δὲ καρτερώτεροι τῶν ἑκεί-
νησιν ἀνομένων βαρβάρων. Saxones omnium, eas regiones
incolentium, barbarorum, validissimi habiti. In-
gentium corporum Albis ac Visurgis exsti-

têre duratores. unde Caucorum | *juventus im-
mensa corporibus*, edente Paterculo. De Saxo-
nibus Britanniae scriptor: *Homines staturâ pro-
cerâ, membrorum compositione, & lineamentorum
conformatione conspicui*. Omnibus prompta Cau-
cis arma. Marcellinus Ammianus lib. xxviii.
Præ ceteris hostibus Saxones timentur, ut repentini.
Et Orosius: *Saxones virtute atque agilitate ter-
ribiles. Æstimator equorum Caucus erat. Et
in precio Saxo natum pugnis animal habebat.*
Hinc gentis primores, inferente bella Carolo,
pullos equinos atros, tanquam insignia sua, mi-
litaribus inscripta vexillis, ostentabant. Quan-
quam coloris inauspicatum, post dictum me-
liori religioni sacramentum, albente, veluti
lucis alumno, mutavêre. Ne nunc equorum
monitus atque præfagia memorem, ex hinni-
tu, fremituque, prisco solita Saxoni captari.
Gratuletur ergo sibi de fato suo, permixta Sa-
xoniae potissimum *Χαυκίς*: quandoquidem cun-
ctos ea fata populos urgent. Seneca: *Vix de-
nique invenies ullam terram, quam etiam nunc in-
digena colant. permixta omnia & insititia sunt:
alius alii successit. Ita fato placuit, nullius rei
eodem semper loco stare fortunam. Quanquam
vix ulla poterit historiae reluctari fides, si quis
Caucum tantummodo Saxonis accessisse no-
mini putet. Ut Achæi aliquando, Indi, Fran-
ci, im-*

ci, immensa terrarum spatia maiestate nominis, atque dignatione, sunt amplexi, quibus tamen ipsi neutiquam immissi leguntur, aut infusi. Certè non fuisse penitus absorptum à Saxone Caucum, Zosimo credamus atque Clandiano, quos antegressi libri cap. vi. produximus, & hujus cap. vii. In recessu terræ sinûque, quem, Oceanum subituri, Albis atque Visurgis efficiunt, saxorum visuntur ingentium moles, mortali, quod intuenti patet, opera conatûque substructæ: quæ nunc quoque **MONUMENTA CAUCORVM, SAXONVMQVE**, ducis autoritate famæ dicuntur. Annis deinde volventibus, æmulata Saxoniarum claritudinem, se quoque cœpit extendere Frisia, nec in Batavi modò, sed in Dithmarsia, sed in utriusque Cauci, amplitudine nominis, evagari ditiones. Unde multa nunc Chaucis Minor, Orientalis audire Frisia consuevit: & in Majore parocæanus modò Frisii, modò Saxonis amat appellatione superbire.

CAP. XII.

Elogium Cauorum, è Tacito.

SI cogitationes nostras consulamus, & vota conveniamus, improbum fuerit elogium sperare magnificentius eo, quo Trajani temporibus, aut admoti jam, aut admovendi summa

mæ rerum, Caucum florentissimus extulit auctorum. Caucum, qui nactus est hoc magnitudini suæ posteris tradendæ par ingenium: quod communia magnis minutisque scriptoribus vitia triumphat, incuriosam exteræ memoriam virtutis, & invidiam. Ejus quidem admirationi peculiaris dicare capita destinabamus. Sed eat potius absque nostrorum humili comitatu verborum. In libello de Germania:

Lateri

CHAVCORVM GENS, QVANQVAM INCIPIAT A FRISIIS AC PARTEM LITTORIS OCCVPET, OMNIUM QVAS EXPOSVI GENTIVM OBTENDITVR, DONEC IN CATOS VSQVE SINVTVR. TAM IMMENSVM TERRARVM SPATIVM NON TENENT TANTVM CHAVCI, SED ET IMPLENT: POPVLVS INTER GERMANOS NOBILISSIMVS, QUIQVE MAGNITVDINEM SVAM MALIT IVSTITIA TVERI. SINE CVPIDITATE, SINE IMPOTENTIA, QUIETI SECRETIQVE, NVLLA PROVOCANT BELLA, NVLLIS RAPTIBVS AVT LATROCINIIS POPVLANTVR. IDQVE PRÆCIPVVM VIRTVTIS AC VIRIVM ARGVMENTVM EST, QVOD VT SVPERIORES AGANT, NON PER INIVRIAS ASSEQVNTVR. PROMTA TAMEN OMNIBVS ARMA, AC SI RES POSCAT EXERCITVS. PLVRIMVM VIRORVM EQVORVMQVE, ET QUIESCIENTIBVS EADEM FAMA.

F I N I S.

C O R R I G E N D A.

Pag. 6. lin. 17. lege, Francofueviam. 16. 21. hos. 27. 1. vinorum. 43. 1. ablegandum. 24. τὸ πρῶτον. 66. 18. & nihil ausos. 71. 4. atqui. 78. 4. ἐν αὐτῷ μέρει. 79. 7. dele, cognita. 89. 22. vitaturus. 94. 17. ac sortem. 100. 18. momentum. 111. 26. dele notam interrogandi. 112. 7. appellabat. 116. 12. domina. 127. 12. gentiles. 132. 23. reverentia. 135. 25. deprehenduntur. 139. 2. admirationi. 142. 26. uterentur. 160. 2. LVI. 168. 22. opperiundas. 170. 11. velitationibus. 15. foret. Ipso. 182. 25. natura. 187. 3. De quo Dio. 190. 7. Transrhenani.

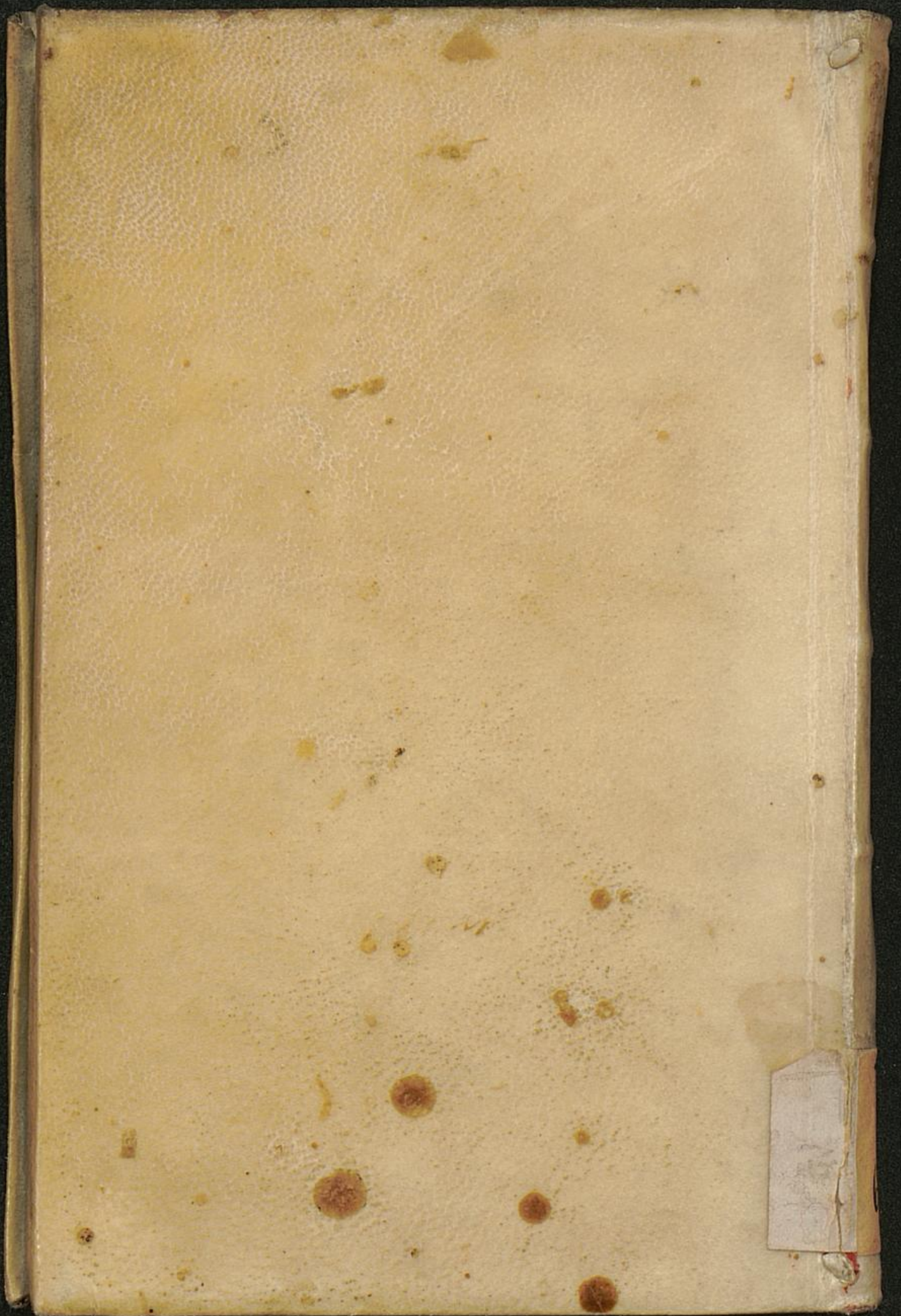

Th
6068

Th
6068

Th

6068